

SÖDUR

W. Waga.

**SOJAAS
JANDUSE
AJAKIRI**

NR. 39-40 · 3 OKT

P. LUTTEIN

Tähtis veskiomanikele.

Pidage silmas, et **vesiturbiinid** palju kasulikumalt töötavad kui vesirattad; **valtsid** ainult ajakohast tööd teevad.

**„Francis“ — turbiine,
valtse,
plaansihtereid,
filtreid** jne. kõige uuemaid tüüpe valmistab

A.-S. „Smarine“

Tallinnas,

Rannavärava puiestee 21. Telefon 426-40.

A/s Eesti Reisibüroo

Peakontor: Tallinn, Kinga tän. 3. Tel. 433-20 ja 433-21.

Osakonnad: Tartu, Suurturg 7. Tel. 3-72.

Pärnu, Rütli tän. „Endla“ majas. Tel. 113.

Telegrammide aadress: „ERBO“ Tallinn resp. Tartu, Pärnu.

Raudteepiletite eelmük:

- a) Kodumaal kõikidesse jaamadesse.
- b) Välismaale kõikidesse suurematesse linnadesse.

Esindused ja agentuur kõikidelt suurematelt Euroopa reisibüroodelt. Ringreisupiletid turistidele. * Rahavahetus ja valuuta müük reisijatele. Välismaa passide ja viisumite muretsemine. * Laevasõidu piletid kõikidele kodumaa ja Baltimere liinidele. * Ookeanilaevade piletid Inglise, Saksa, Prantsuse, Rootsi ja Ameerika liinidel kõikidesse maailmaosadesse. Kanadasse piletid Canadian Pacific Railway Co. liini peale. * Õhusõidu-piletid AERO ja DERULUFT'i liinidele.

Muljeid Rootsist ja Rootsi sõjaväe 1931. a. manöövritest.

A. Traksmann.

1. Sissejuhatuseks.

„Sõdur“ on juba oma lugejaile andnud põhjalikke ülevaateid meie sõbraliku lääne naabri riigikaitse puutuvate küsimuste kohta*), täiendatud andmetega ajaloost, majanduse- ja kultuurielu aladelt. Seepärast alljärgnevas piirdun vaid isiklikkude, otsuste muljetega selle kohta, mis nägin-kuulsin viibides mõned päevad Rootsi sõjaväe manöövritel.

*

See oli 24. augusti pärastlõunal, kui Stockholmist peajaamas erivagunisse istusime, et elektrirongil sõita raiooni, kus juba järgmise päeva varahommikul pidid algama manöövrid. Rootsi kindralstaabi lähel kutsel külalistena manöövritele oli kokku kogunud üsna kirju rahvusvaheline seltskond — sõjaväelasi 13-st riigist, aastameis kaptenist kuni kindraliteni. Ei puudunud isegi mereväelane, kuigi sõitsime — maaväe manöövritele. Meid saatsid Rootsi kindralstaabi II osakonna esindajad, eesotsas osakonna ülemaga. Rootsi kindralstaap oli isegi niivõrra vastutulelik olnud, et ühes kutsega oli kutsutavaile postiga koju kätte saatnud terve literatuuri eelseisvate manöövrite kohta, igasugu instruksioonidega ja kavadega. Ka algolukorrad ja kaardid ei puudunud. Olime seega eelseisvate õppuste kohta üsna hästi ette informeeritud, mis tunduvalt hõlbustas tööd kohapeal.

Sõit läks Stockholmist edela poole — Göteborgi sihis, sest manöövrite raioon oli valitud Stockholm—Göteborgi raudtee ümbruses, umbes 300 km Stockholmist. Rootsi raudteedel ron-

gide keskmine kiirus on 70—80 km tunnis, nagu enamikus L.-Euroopa riikidest — ärge pahandagem seepärast, kui rootsi reisi- ja meie raudteedel kaebab veidi igavuse üle!

Vaevalt linnast väljunud, kui pilk kiindub rootsi maastikku. Mis on seal iseloomulikkude? Ma vististi ei eksi, kui tähendan: vesi, kaljud ja mets. Need kolm elementi tungivad võimsalt esiplaanile, vähemalt harjumata silmale. Võitluses nende kolme loodusejõuga on sündinud skandinaavia kultuur. Kus kirvega ja koblagaga, kus saega ja sahaga töötades on rootslane kaljude vahele loonud õitsva põllukultuuri, mida nüüd imetleb reisi- ja võitluses mägede sisemusse, avanud endale tee rikkastele maapõue varandustele. Ühendades tuhandeid järvesid, järvekesi ja jõgesid on loodud lugematud kanalite paead, mis Balti merest tungivad Taani väinadeni. Tuntuim neist on suur Göta kanal — Stockholm—Göteborgi vahel, millest sõidame üle korduvalt. Rootslane liigub vist sama palju vett mööda kui kuival maal, sest kõigil veekogudel näed liikumas rohkesti igasugu laevu ja laevakesi.

Rootsi raud- ja maanteed on pandud kuidagiviisi looklema mööda kaljude ja järvede servi — nagu oleks inimesel kahju olnud selleks kulutada lausmaad, mida tundub olevat vähesena elamiseks. Tunnelid vahelduvad seega sageli avarate väljavaadetega, kus silm küünib nägema kümneid kilomeetreid korraka.

2. Manöövritest üldse.

Manöövrite aluks oli määratud 25. augusti varahommik, lõpp 28. augusti kesk-hommik. Ametlik nimetus: „Felttjäns-tövningarna 1931“, mis tõlgituna tähendab

*) Vaata Rootsi erinumber „Sõdur“ nr.nr. 24/25/26 — 1929. a.

„väliteenistuse harjutused“. Manöövrid juhtis **T. K. K. kroonprints Gustaf Adolf** isiklikult. Juhtimise teostamiseks oli moodustatud manöövrite staap, eesotsas kindralstaabi ülemaga. Staabi asukohaks oli valitud väikene Falköping'i (Falšöping'i) linn (10000 elanikku), kus ta paigutati ühte kohalikku suuremasse hotelli. Välisriikide ohvitserid paigutati staabi lähedusse, kohaliku sanatooriumi ruumidesse. Meie kasutada oli terve maja, mis otse uppus rohelises ja lilledes. Igaühel kasutada omaette tuba — „kõigi mõnusustega“, selle sõna tõsisel mõttes.

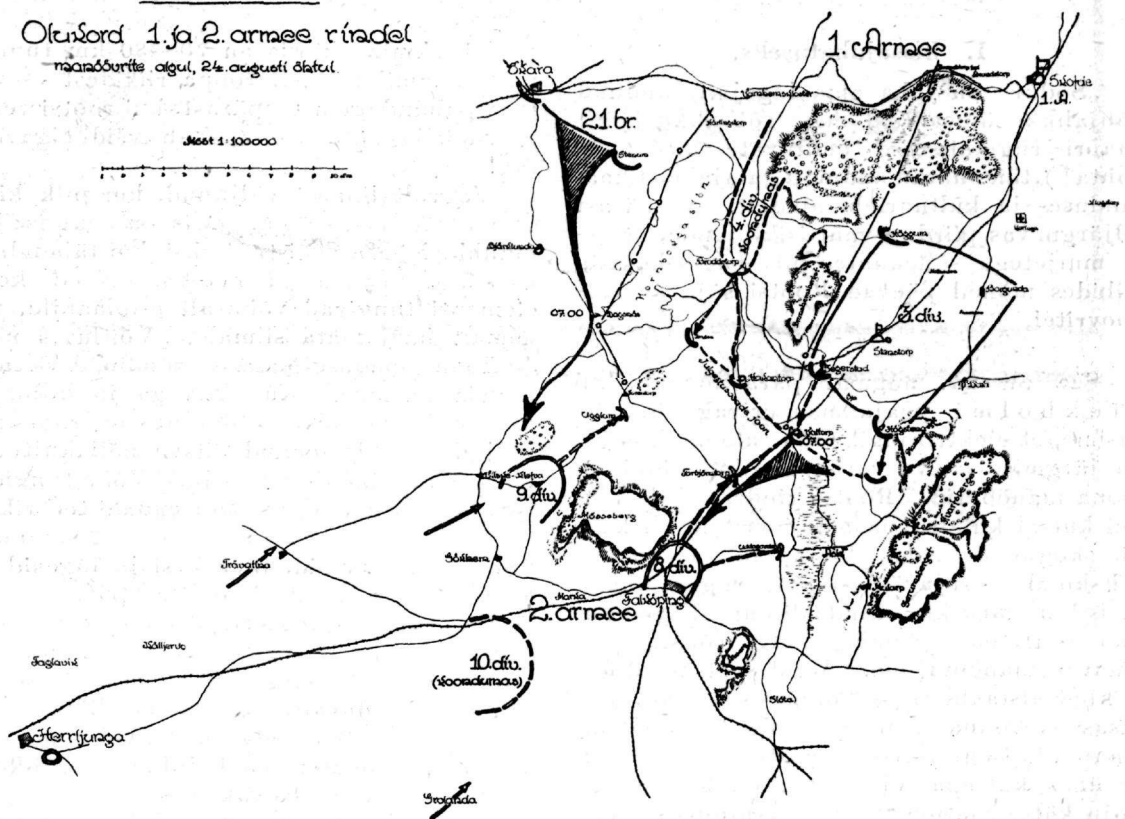
skeem nr. 1). Vaatamata tihedale asulastikule, on maastikul siiski rohkesti vähemaid ja suuremaid metsasalusid, mis üldse tüübiline Rootsile. Maapinna relieefi (v. skeem nr. 1) iseloomustavad üksikud 90—100 m kõrged graniit platood, väga järskude längudega, nagu Alleberg (Olleberg), Mössberg ja teised — jäänusi endistest geoloogilistest põhikihtidest. Neilt platoodelt avaneb laialine ülevaade igas suunas. Üldiselt maastik väga õpetlik ja huvitav teotsemiseks kõigile väelikele.

Oma iseloomult Rootsi 1931. a. manöövrid võiks nimetada juhtimise-

Sisseena Nr. 1.

Ottensford 1. ja 2. armee rüütel

manöövrite algul, 2 1/2 augusti öösel.

Nüüd paar sõna neist rootsi väikelinnadest. See on tõsi, nad on väikesed oma elanikkude arvult. Kuid oma ehituselt, oma tänavate, parkide ja skveeridega nad on kõik — ütleme Stockholmid miniatüüris. Ja kolme- neljatuhandelises linnas leiata tingimata esimese klassi hotelle, mis oma sisseadega jätavad sageli maha meie parimad hotellid pealinnas.

Falköpingi linn asub keset manöövrite raiooni, mis kujutab endast tihedasti asustatud maa-ala, igas suunas väga hästi arenenud heade maanteed võrguga (v.

side- ja tagala korraldamise harjutusiks. Seda seepärast, et maastikule olid toodud mitte terved väeosad, vaid ainult staabid ühes sideüksustega ning tagala osad ja asutised. Umbes samalaadiline õppus meie kaitseväes korraldati 1927. a. juhtimise- ja sidemanöövrite nime all, ainult selle vahega, et meil uurimisele ei tulnud tagala korraldamine.

Üldine olukord manöövritel oli loodud niisugune, et pooltel algusest lõpuni tuli teotseda kohtamislahingu tingimustes. Tegevuseks oli moodustatud (v. skeem nr. 1):

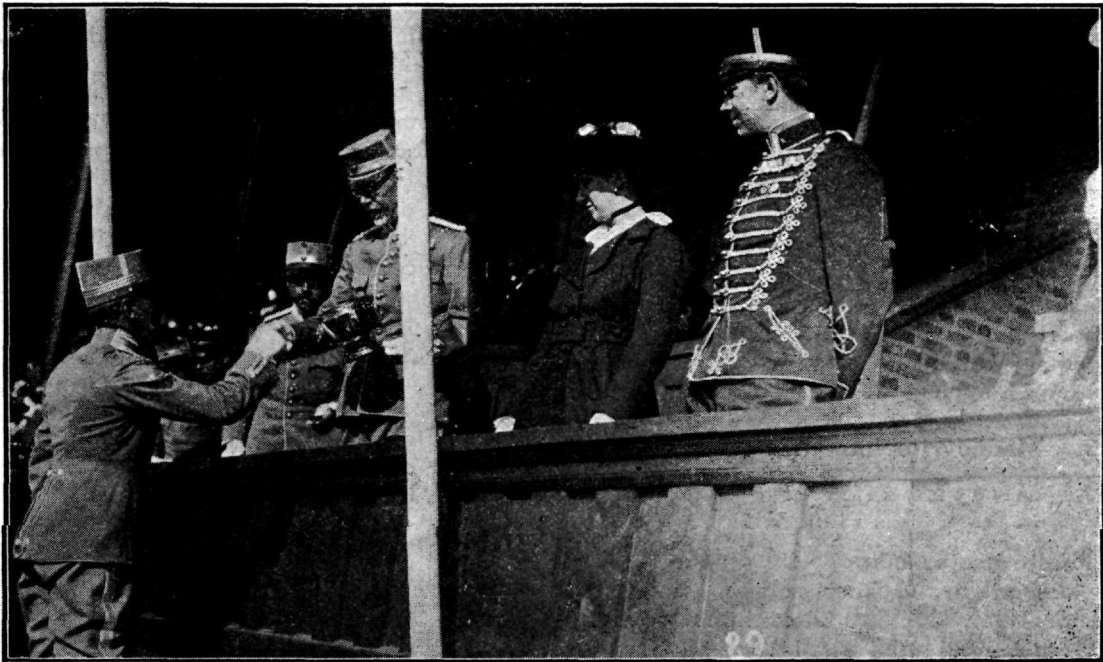
„A“ poolel, mis teotses põhjast lõunas-
se, 1. armee, koosseisus 21. brigaad, 3. ja 4.
diviis, üks lennuväe hävitusdivisjon (9
Fokker lennukit) ning mõned armee tagala
asutised ja osad. 3. diviisi käsutuses peale
selle teotses veel 3. ratsa rügement;

„B“ poolel, kes teotses lõunast põhja —
2. armee, koosseisus 8., 9. ja 10. diviis,
kaks lennuväe luurediisjoni (à 9 Fokker
tüübilit lennukit) ja üks s.-autode rühm.

osade koosseisu kuuluvad tagala osad,
kes kogu manöövrite kestusel töötasid täie
koormatusega. Tähtsamad tagalaosad olek-
sid järgmised:

— diviisi laskemoonakom-
pani — töäjõud, kes organiseerib ja teenib
diviisi L. P. Veoabinõud selleks saa-
dakse diviisi autokompanidest.

— diviisilaskemoonapargid
— jalaväele ja suurtükiväele. Neid vaadel-

Pildil (paremalt vasakule): **T. K. K. Rootsi Kroonprints Gustaf Adolf**, 1931. a. manööv-
rite üldjuhataja; **T. K. K. Kroonprintsess Louise**; **T. M. Kuningas Gustaf V**
(tervitab ühte ohvitseridest).

Kuid need jõud olid määratud ainult olu-
korras. Tegelikult maastikule oli välja too-
dud hoopis vähem osi, milledest tähtsamad
olid järgmised:

- 1. armee staap, ühtlasi manöövrite
juhatuse staap ühes sideüksustega;
- 1. armee lennuväe divisjon;
- 1. armee suurtükiväe tehniline kom-
pani, intendantuurkompani, leiva-
tehaste kompani ja sanitarkompani.
- 2. armee luurediisjonid ja s.-autode
rühm.

1. armee koosseisu kuuluvaist väekoon-
distest tegelikult oli maastikule toodud 3.
diviisi staap ühes sideüksusega, selle diviisi
koosseisu kuuluvate 9., 15., 17. jalaväe rüge-
mentide, 3. ratsarügemendi ja 2. srtkv. rüge-
mendi staabid ühes neile väeosadele alluvate
pataljonide ja suurtükiväe divisjonide staa-
pidega. Peale selle olid tegelikult moodus-
tatud kõik 3. diviisi ja temale alluvate väe-

dakse kui liikuvat laskemoona varu, mida
kasutatakse siis, kui L. P. ei suuda rahul-
dada diviisi vajadusi laskemoonas;

— diviisi intendantuurkom-
pani — organiseerib ja teenib diviisi elu-
tarvete magasinine. Elutarveid diviisi
magasinidest väeosadesse veab diviisi
toitlusvoor;

— diviisi sanitarkompani,
mis organiseerib ja teenib diviisi S. P. Peale
sanitarkompani diviis omab veel iseseisva
sanitarasutise — välilaatsareti ühes
väli-röntgenikabinetiga ja väliambu-
lantsi;

— diviisi voor on suur üksus, mis
jaguneb 3 voorigruppi:

1. grupp — 3 autokompanit, tõstejõuga
kuni 144 tonni ja üks hobukompani, tõste-
jõuga 72 tonni;

2. grupp — diviisi toitlusvoor, mis jagu-
neb 3-me rühma. I g a r ü h m v ö i b t ö s -

ta korraga ühetoiduannuse tervele diviisile. Üks rühm veab toidureservi, kuna kaks ülejäänud veavad juure toiduaineid jooksvaks tarviduseks. Niisugusel põhimõttel on organiseeritud toitlusvoorid ka paljudes suurriikides.

3. grupi koosseisu kuulub üks vooriparanduse rühm, üks põletis- ja määrdeainete tank ja üks elektrivalgustuse rühm;

— diviisi teede paranduse ja oskond, oma tehhoõvlitel ja muude abinõudega suudab korras hoida päeva jooksul 60 km teed ning lumest puhastada 20 km teed.

Tähtsamaist tagalaosadest väeosades olid tegelikult moodustatud laskemoonavoovid, majandusevoovid ja sanitarkompani ühes sanitarkooriga.

Seega näeme, et manöövrid tegelikult kujunesid ühepoolseteks õppusteks. Et neil tingimusil suunida tegevust vastavalt oma tahtmisele, manöövrite juhatus teotses ühtlasi 1. armee juhatusena, kelle käsud olid aluseks 3. diviisi tegevusele.

3. Manöövrite käik päevade järgi.

A. Asetus 24. VIII õhtul ja tegevus 25. VIII.

Poolte asetused manöövrite alul on näidatud skeemil nr. 1, kust selgub, et siniste 1. armeel 24. VIII õhtuks on kohal 3. diviis ja 21. brigaad, kuna 4. diviis — keskel — on veel koondumisel ja jõuab täielikult kohale alles 26. VIII hommikuks.

1. armee käsk ilmub 24. VIII kell 1300, kus armee saab ülesandeks edela sihis peale tungida. 3. diviis 25. VIII k. 0700 oma peajõududega peab läbistama Valtorp, tungides peale Falköping suunas; 21. brigaad samal ajal läbistab Dagsnäs, tungides peale Vilske-Kleffa suunas.

Ühtaegu siniste 1. armeelega saab käsu peale tungida ka punaste 2. armee — kirde sihis. Mõlematel armeedel on vabad idapoolsed tiivad, kuna läänes nad teotsevad koos naabritega. 1. armee katab oma lahise tiiva 3. ratsarügemendiga, mis on antud 3. diviisi käsutusse.

1. armee lahisel tiival teotsev 3. diviis manöövrite alul oli paigunenud puhkusele, nagu näidatud skeemil nr. 2-a (vaata lhk. 1024), koosseisus nagu toodud eespool.

Skeemilt selgub, et 3. diviis on koondatud pealetungiks umbes 7 km rindele. Puhkusele kõik ta 3 jalaväe rügementi on paigunenud kõrvuti, läänest alates 9., 15. ja 17.

Iga rügement on oma peajõud järgustanud pataljonidena 5—6 km sügavuses selle tee suunas, mida mööda rügemendil arvatavasti homme tuleb edasi liikuda. 9-dale ja 17-dale rügemendile on juba puhkusele olles antud juure à üks kerge suurtükiväe diviisjon. Iga rügement oma liikumistee suunas on nihutanud ette — 3—4 km kaugusele — eelväe, mis puhkusele olles moodustab puhkuskaitse osad. Eelväe koosseisus rügemendist à 1 pataljon, mis kõvendatud ühe patareiga (17. rüg. eelväes puudub patareid), ühe pioner- ja ühe ratsarühmaga.

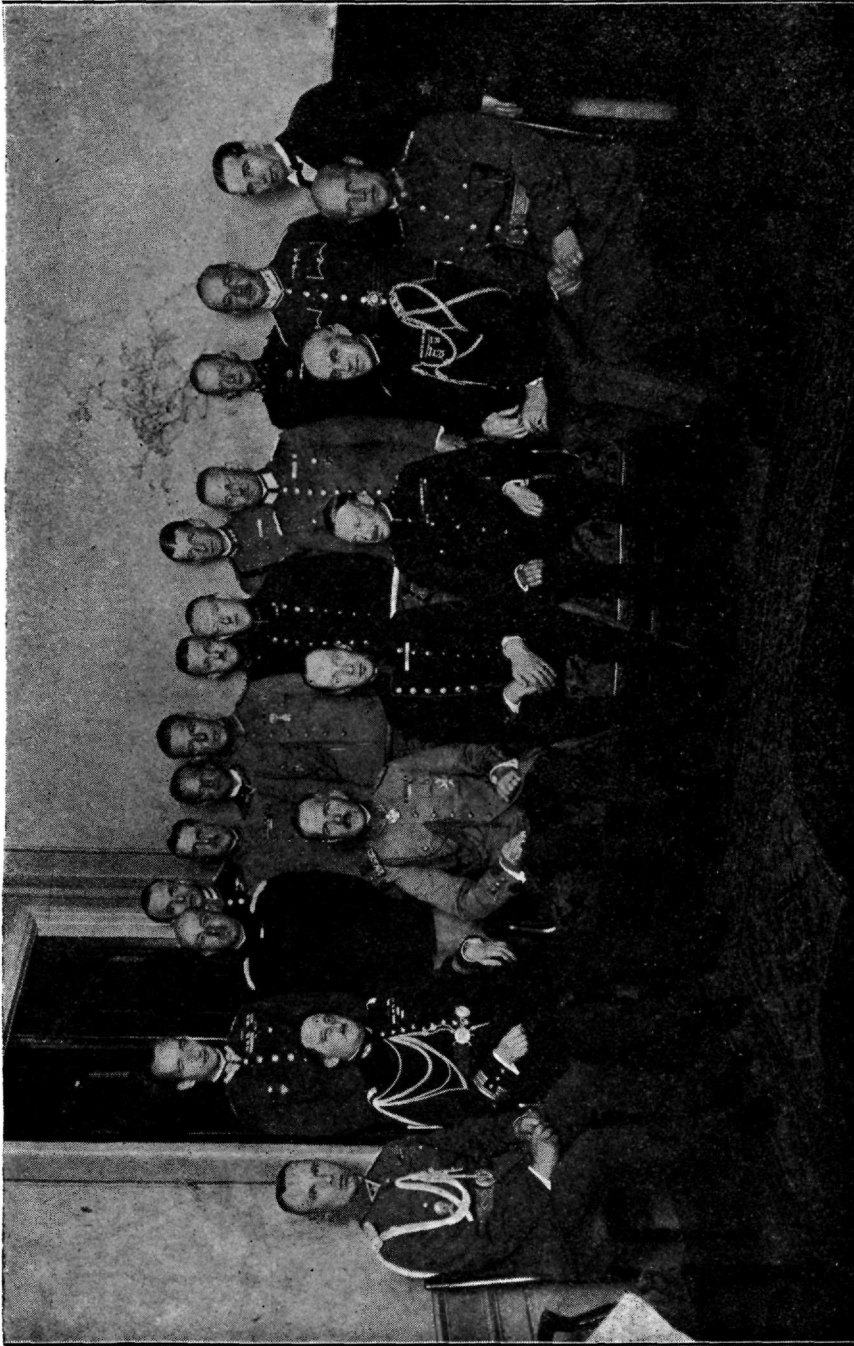
Diviisi vasakul tiival asuv 3. ratsarügement on vastase suunas julgestatud ühe jalaväe kompaniga, mis tundub veidi imelikuna. Ratsarügement toimetab ratsaluuret ette ja tiivale.

Tähtsamatel teedel diviisi pealetungisuna on valmistatud ette purustustööd ja tõkkes. Vastase pealetungi puhuks ettenähtud kaitsepositsioon (peavastupanujoon) asub üldiselt eelvägede peajõudude joonel.

Diviisi staap, tagala asutised ja osad on paigutatud järgmiselt:

- diviisi staap ja sidekompani — Stenstorp;
- Pionerpataljon — Bosgn;
- diviisi laskemoona kompani — talud 1 km Hökabergrist kirdesse;
- diviisi suurtükiväe laskemoona park — Rädene;
- diviisi jalaväe laskemoona park — Rädene;
- diviisi intendantuurkompani ja toidumagasin — Sjögerstad;
- diviisi toitlusvoor — Nolheden;
- „ välitapamaja — Skulltorp;
- diviisi sanitarkompani, S. P. ja väliambulants — Stenstorp;
- diviisi välilaatsaret — Loringa;
- „ hobukolonn ja veterinärambulants — Österhögg;
- diviisi voor: 3 autokompanit — Sköfde;
- diviisi vooriparandusejaoskond — Hökabergr;
- diviisi elektrivalgustusrühm — Skulltorp;
- diviisi vööri põletis- ja määrdeainete tank — Nolheden;
- diviisi teedeparanduse jaoskond — Kiffanäben.

Tagala asutiste ja osade ülevaatest selgub, et rootsi harilik diviis omab väga rikkalikult varustatud tagala, mis välisõja olukorras

Yälisriikide ofvitserid 1931. a. manöövritel koos rootsi ofvitseridega.

Pildil istuvad (vasakult paremale): Leedu kol.-leitnant N. Zadeika, Prantsuse kol.-leitnant O. Merson, Soome kindralstaabi ülem kindral-majoor K. L. Oesch, Rootsi kindralstaabi II osakonna ülem majoor M. Björnstjerna, Inglise kolonel J. H. Marshall-Cornwall, P.-A. Ühendriikide kol.-leitnant E. P. Pierson, Eesti kolonel A. Traksmann.

Seisavad: Poola kapten M. Chodacki, Taani kol.-leitnant E. Görz, Soome majoor B. Rosenbröjler, Rootsi sõjaväe esindaja Eestis, kapten C. H. Juhlin-Dannfelt, Saksa kol.-leitnant Halder, Hollandi kapten G. J. Sas, Läti kolonel Rozensteins, Nõukogude Venemaa komandör V. Kossoff ja teisi.

võib koguni raskendada selle väekoondise manöövrit. Eriti rikkalikult diviis on varustatud transport- ja sanitarabinõudega. Omades erilised laskemoona pargid ja oma toitlusvoori, rootsi diviisi orgaanilisse koosseisu kuulub veel hobuvõor ja 3 autompanit. On vast huvitav märkida, et nii rikkalikku transporti ei oma ühegi suurriigi diviisid, kuna seal suuremad transportabi-

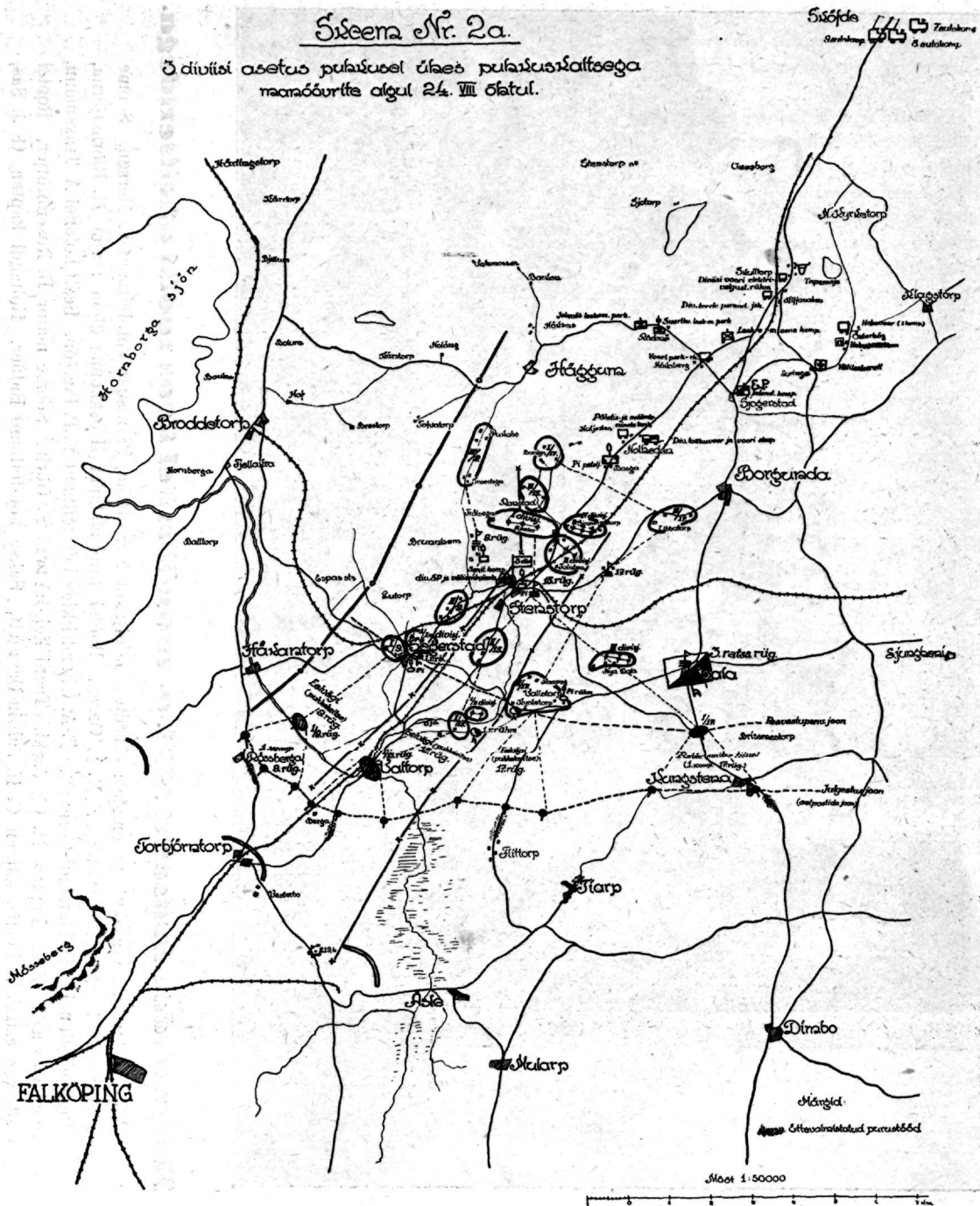
nõud on koondatud korpuste ja armeede käsutusse.

Sanitaralal rootsi diviis, peale sanitar-kompani, kes organiseerib diviisi S. P., nagu teistes riikides, omab veel suure omaette asutise — välilaaatsareti, kus ei puudu isegi väli-röntgenikabinett.

3. diviis algas pealetungi 25. VIII kella 0500 paiku, milleks juba 24. VIII k. 1715 ilmus diviisi pealetungikäsk.

Siskeem Nr. 2a.

Diviisi asetuse puhul on ühes puhulussuhtega
maamõõritite algul 24. VIII osatul.

Käsu sisu on lühidalt järgmine (vaata skeem nr. 2-a):

1. 9. rüg. toetatud I srtkv. div. tungib peale üle H ä k a n t o r p — R ö s s b e r g a ja vallutab maa-ala lääne pool T o r b j ö r n t o r p (M₁).
2. 15. rüg. (ilma III/15, mis läheb diviisi reservi), toetatud ühe kahurpatareiga, tungib peale üle V a l t o r p ja vallutab V e s t e r b o — k ö r g. 219,4 (M₁).
3. Rühmitus (Virgin (tema juhi nime järelle), koosseisus: II/17, toetatud III srtkv. divisjoniga, tungib peale üle F l i t t o r p ja vallutab Ä s l e raiooni (M₁).
4. Diviisi üldtegevuse suurtükivägi (II ja IV divisjonid) on V a l t o r p raionis valmis toetama peamiselt 15. rüg. kallale tungi, mis viib peahoobi.
5. Diviisi varu: III/15 ja 17. rüg. — 2 pa-

Üleval reas: 1. **T. K. K. Rootsi kroonprints** vastu võtmas ettekannet. 2. Minister Ekman ja kohalik maakonnapea Ekman käskudetaitäja ohvitseriga. All reas: 3. Leitnant Lindman. 4. Röömsad „Lotad“ manöövritel.

Pildid on võetud „Nya Dagligt. Allehanda“ 25. VIII 31. nrst.

taljoni — kell 0730 — **Stenstorp**’ist 1 km kirde poole, valmis liikuma lõuna sihis.

6. 3. ratsarüg. tungib peale üle **Mularp-Dimbo** ja vallutab **Skörstorp**, katte diviisi vasakut tiiba.
7. Diviisi pioneripataljon — voori ülema käsutuses — liigub üle **Ransta**’i, sama teed liiguvad suurtükiväe ja jalaväe pargid. Sanitarkompani toimetab diviisi **S. P.** uue asukoha luuret **Segerstadi** raionis.

8. Uued käsud sideohvitseride kaudu divistaabis 25. VIII k. 0700.

Diviisi käsust selgub, et 25. VIII diviisile on ette nähtud otsejooneline edasitung, **M₁** — 6—7 km puhkuskaitse vastupanupositsioonist. Pealetungi raskusepunkt paremal tiival, kus liigub ka diviisi varu. Suurtükiväe peamine mass on koondatud siiski rohkem keskele. Ratsarügemendi andmise diviisi käsutusse loetakse täiesti normaalseks, samuti ta haaravat tegevust katte- ja luureüksannete täitmise lahtisel tiival. Staabi-

tehniliselt divül 3 käsud on lühidad ja kate-
goorilised. Nad määravad alluvaile ainult
tegevuse suuna ja lähema eesmärgi, jättes
täiesti viimaste hooleks käsu täitmise viisi.
Jalaväe rügementide käsutusse määratakse
reeglipäraselt suurtükiväge.

Antud olukorras niisugust käsutusviisi
tuleb lugeda kõigiti otstarbekohaseks.

Diviisi käsule oli juure lisatud erikäsk
tagala korraldamiseks; käsus määratakse
järgmist:

1. Tühi toitlusvoori rühm koondub S j ö
ger s t a d i kella 0800, kus antakse välja
toidu- ja hobusemoon.

Täidetud toitlusvoori rühm liigub osa-
dena vastavate väeosade taga: 9. rügem. —
P a k a b o juure, parkidel — R ä d e n e
raiooni, 15. rüg. ja 2. srtkv. rügem. — N o l-
h e d e n juure, 17. rüg. ja 3. srtkv. rüg. —
B o r g u n d a raiooni.

2. Rügementide majandusvooridel lii-
kuda: 9. rüg. ja I srtkv. div. — S t e n s-
t o r p raiooni, 15. rüg. — G i m m e r s t o r p
raiooni, 17. rüg. ja III srtkv. div. — D a l a
raiooni. 3. ratsarüg. majandusvoor on rü-
güli käsutuses.

3. Diviisi L. P.-d organiseerida S e-
ger s t a d - D a l a joonel; ülejäänud taga-
gala asutised ja osad jäävad oma kohtadele.

Tegevuse 1. armee ja 3. diviisis
25. VIII jooksul arenes ettenähtud käsu
alusel. Alustades liikumist määratud ajal,
3. diviisi osad, tegelikult pataljonide ja suurtükiväe
divisjonide staabid, vallutasid 25.
VIII jooksul M₁, jõudes oma esiosadega
isegi kaugemale. Tagala asutised ja osad
õppeotstarbel töötasid täie koormatusega.
Nende tööga peamiselt tutvustati ka välis-
riikide ohvitseri 25. VIII jooksul. Meile
näidati:

a) 9. rügemendi staapi, paigutatud ha-
rilikku talumajja. Rügemendi staabi juu-
res töötas 2 raadiojaama.

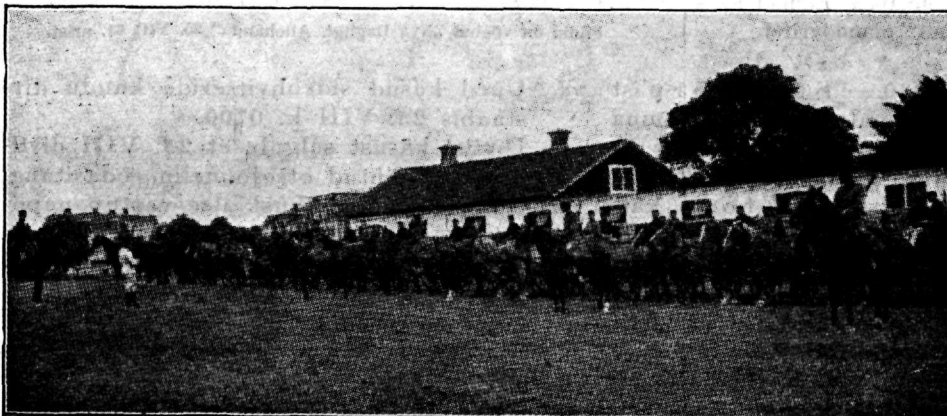
— Väikene jalaväe raadiojaam, kolme
mehega kantav, oli määratud sidepidamiseks
pataljonidega. Neid jaamu rügemendis
olevat kuus. Meile kõneldi kavatsusest rü-
gemendis täiesti ära kaotada
traatside, mille aset peab täit-
ma raadiotelegraaf. Et selle ka-
vatsuse teostudes sidepidamine väeosas
raskendub, selles ei ole vähematki kahtlust.

— Suurem raadiojaam oli sidepidamiseks
diviisi staabiga. Kogu jaam oma sissesea-
dega on asetatud neljale ühehobuse kärule.
Jaam kuulub diviisi sidekompani koosseisu,
mis selle on kohustatud üles seadma rüge-
mendi K. P. juures;

b) 3. diviisi staapi, sisse seatud ühes
väheas moisas. Meie sealviibimisel staa-
bis oli parajasti käimas suusõnaliste käskude
andmine väeosade sideohvitseridele.

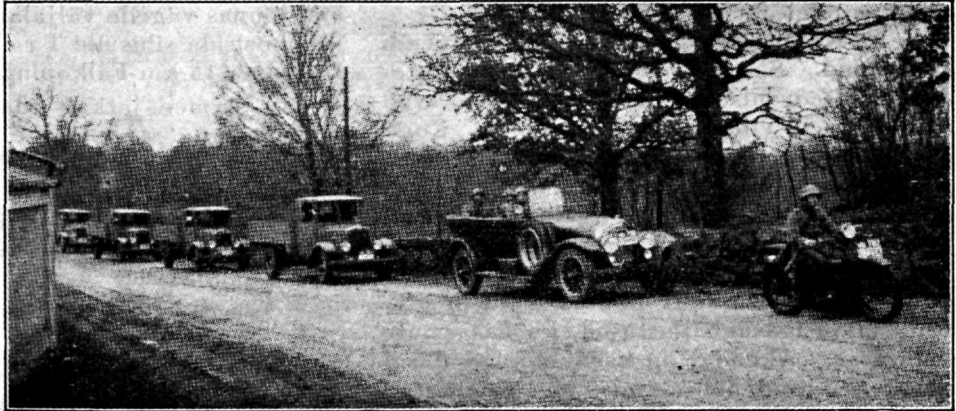
d) diviisi laskemoona punkte (L. P.) —
Suurtükiväe ja jalaväe L. P. asuvad koos,
kuid igas punktis mõlemate väeliikide laske-
moon on paigutatud niivõrra kaugele üks-
teisest, et väljaandmist võib toimetada oma-
ette. L. P. organisatsioon välisõja olukor-
ras on lihtne: laskemoon lageda taeval all
kastides, mis asetatud tee äärtele niiviisi,
et oleks võimaldatud autode hõlbus juure-
pääs ja laadimine. Laskemoona kompani
on rühmadena jaotatud L. P. vahel. L. P.
asukohad on valitud niiviisi, et oleks taga-
tud autode vaba juure- ja ärasõit (ringsõit);

e) diviisi välilaatsaretti, paigutatud
koolimajja (2 hoonet). Rootsi koolimajad
on suurepärased. Ühes majas asus operat-
sioonisaal, röntgenikabinett ja arstliste
abinõude ladu, teises — voodid haigetele ja
haavatuile. Koolimaja hoovil oli üles löö-
dud 2 suurt telki haavatute esialgseks vas-
tuvõtmiseks ja sorteerimiseks. Autode lii-
kumine sisse- ja väljasõidul täpsalt regulee-
ritud, moodustades 2 ringsõitu, üks rindelt

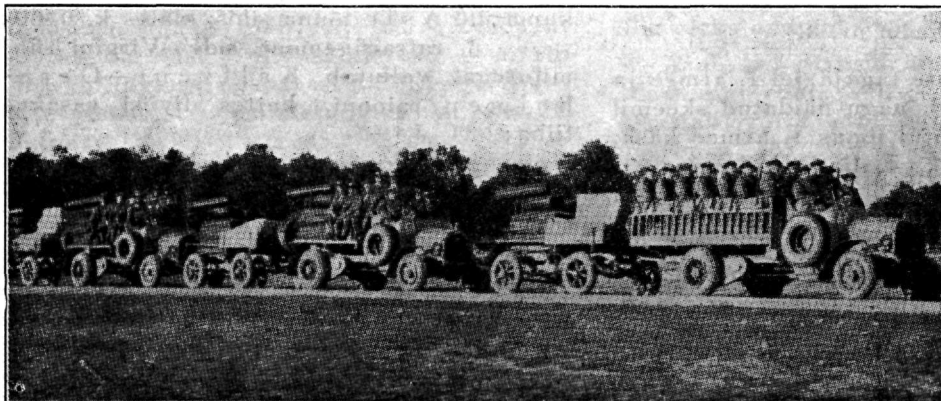
Diviisi hobo-
voori kompa-
ni kogumisel.

Autokompani liikumisel.

Jalaväe komp. marsil.

Jagu gaasitor-
bikutes.

Motoriseeritud
välileivatehas —
üks rühm
(5 ahju) autodel
ühes meeskon-
naga.

tulevaile autodele, teine — seljataha liikuvale autodele;

g) **Kuningliku Skaraborg'i rügemendi kasarmuid.** Sköfde (Šöfde) linnas. Tore-dad asutised, mis eemalt vaadates tuletavad meele ennem villasid kui kasarmuid. Kogu rügement asub 6-es suures neljakordses majas à 1 pataljon. Erimajad staabile ja komandodele. Sõduritel on igal rühmal oma tuba. Tubade ees pikk, lai, valge korridor. Igal kompanil on lugemistuba raamatukoguga. Valitseb piinlik puhtus, kuid puuduvad muidu igasugu ilustused, ka kasarmute ümbruses. Akendel on kardinad. Sõdurid magavad raudvoodis, mis on paigutatud kahekordele. Ka isiklikud kapid on kahekordsed. Seega rühma ruumid osutuvad võrdlemisi väikesteks. Söögi-ruumid on eeskujulikud. Köögi sisseseade on suurejooneline. Kogu tegevus köögis on viimse võimaluseni elektrifitseeritud. Köögi kõrval asuv pesukoda töötab samuti elektri jõul. Pesu pesemine, rullimine ja kuivatamine teostub kõige modernimate masinate abil, mille kirjeldamine võimatu. Võimlemisesaal duširuumidega moodustab suure ühekordse maja, kus korraga võib töötada vähemalt üks kompani. Sõduritel on oma kodu — hästi sisseseatud ruumidega. Väga head on ka ohvitseride kasiino ruumid. Kõik ruumid on keskküttega.

Rootsi kasarmute eeskujulik sisseseade annab tunnistust selle rahva kõrgest kodukultuurilisest tasemest üldse, mis ei võimalda enam noortsugu kasvatada mingisugustes rügemendis „kasarmutes“. Kuid ta kõneleb ühtlasi selle rahva suurtest ainelistest võimalustest, sest niisuguste ehitiste sisseseadmine ja korrashoid, nagu seda nägin Sköfde's kahtlemata läheb väga kalliks riigile, seda enam, et seal hoopis vähe sel alal tehakse „omal jõul“ ja abinõudega.

B. Asetus 25. VIII õhtul ja tegevus 26. VIII jooksul.
(V. skeem nr. 3.)

25. VIII tegevuse tagajärjel 1. armee ja 3. diviisi paigunesid, nagu näidatud skeemil nr. 3. 25. VIII õhtul ilmus 1. armee käsk, kus nähti ette värske 4. diviisi kiilumine 21. brig. ja 3. diviisi vahele. Käsu lühike sisu on järgmine:

1. Üks vastase brigaad on kaitsel Vilske-Klefva raioonis. Nõrgad vastase osad Mösseberg peal. Kuni üks nõrk vastase diviis Mösseberg—Älleberg vahel, millest on näha osi taandumas Presteg—Luttra suundades. Kindlustistööd

Marka—Redberga raioonis. Kaugemal lõunas vägede väljalaadimisi. On näha liikumist ida sihis üle Trevattna—Grolanda (15 km Falköpingist loode pool).

2. Armee jätkab edasitungi kell 0800 järgmiselt:

- 21. brig. vallutab Vilske-Klefva raiooni;
- 4. div., koos 3. diviisiga, viskab vastase tagasi üle Rantau ja edela poole;
- 3. div. lööb vastase Falköpingi juures ja idapool.

3. Õhuluuret toimetada alates kella 0500-st raioonis Vilske-Klefva—Trevattna—Skörstorp. à üks luurelennuk 21. brig. ja 3. diviisi srktv. ülemate käsutusse.

Armee käsu põhjal antud 3. diviisi käsk määrab:

— 9. rüg., kell 0800 tungib kallale, möödudes Tåstorp, vallutab Falköping linna ning on valmis edasitungi jätkama kas lõuna või kagu sihis;

— 15. rüg., kell 0800 tungib kallale idapool Friedriksbergi ja vallutab maala 1 km lõunapool Vilhelmsberg — kōrg. 248,2;

- 2. srktv. rüg. toetab kallaletungi:
I divisj. — 9. rüg. käsutuses;
II divisj. — 15. rüg. käsutuses.

IV raske haub. divisjon — diviisi üldtegevuse srktv. — Sikagården raioonis, toetab eeskätt 9. rügementi, tulekoondamisega Falköping, siis Älleberg raioonides. Üks luurelennuk tema käsutuses alates k. 0400;

— Virgini rühmitus, enne kella 0800, vallutab Källeberg, valmistades ette pealetungi Saleby—Slöta raiooni. Tuli koondada Älleberg peale;

— 17. rüg. — diviisi varus — Vesterbo raioonist kell 0100 liigub Uddagården raiooni, kus on valmis liikumist jätkama üle Åsle lõuna sihis, alates k. 0800;

— 3. ratsarügement, sides Virgini rühmitusega, vallutab Kålfvене—Orreholmen raiooni, kattes diviisi vasakut tiiba;

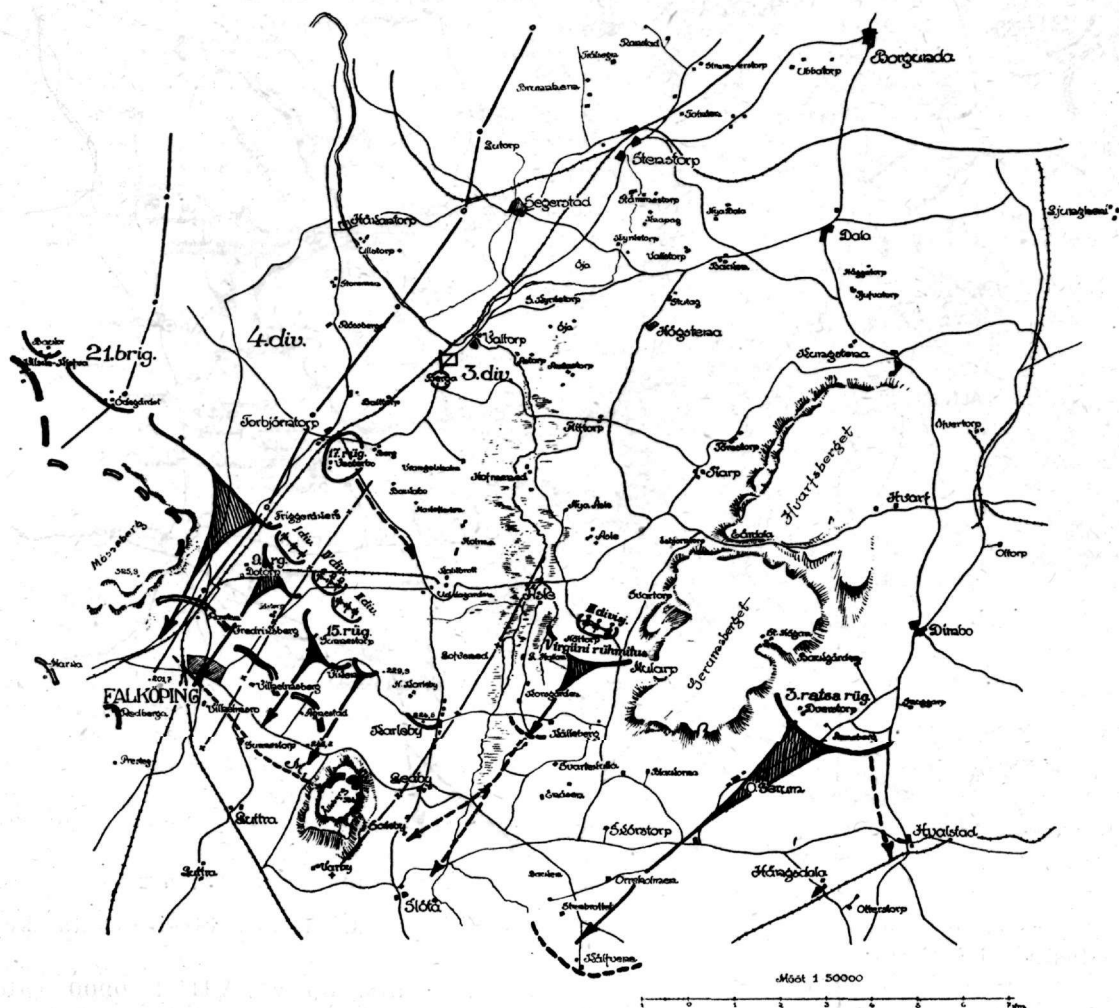
— suurtükiväe 1. park liigub k. 0800 üle Segerstad—Valtorp Torbjörtorpi;

— jalaväe 1.park —do— Öja raiooni.

— uued käsud — sideohvitseride kaudu — kell 0800 Berga juures.

Vaadeldes armee ja diviisi operatiivseid korraldusi, näeme: ööl 25. vastu 26. VIII armee toob rindele värske 4. diviisi,

Õskeem Nr. 3.
1. armee ja 3. diviisi asetused 25. VIII õfatsul
ja kallaletung 26. VIII õnna õella 1100

mis peab sama öö jooksul ära vahetama 21. brig. ja 3. diviisi osad, ning h o m m i k u k s juba olema valmis edasi tungima. Nimetatud diviisi vahetamine on kaunis keerukas operatsioon, mis toob esile terve rea suuri ümberpaigutusi 3. diviisi asetuses — nii rindel, kui tagalas, mispärast nii 3. kui 4. diviisi ettevalmistused kallaletungiks on raskendatud.

Mis puutub 3. ja 4. diviisi kallaletungi 26. VIII, siis see on tugevasti mõjutatud maastikust: mõlemad diviisid oma sisemiste tiibadega tungivad kahe kõrge massiivi — M ö s s e b e r g i ja Ä l l e b e r g i vahele, mis domineerivad kogu ümbruses umbes 100 meetri võrra. Mõlemad massiivid on vastase käes, mis hõlbustab temale nii vaatlust, kui suurtükitele organiseerimist kogu kalla-

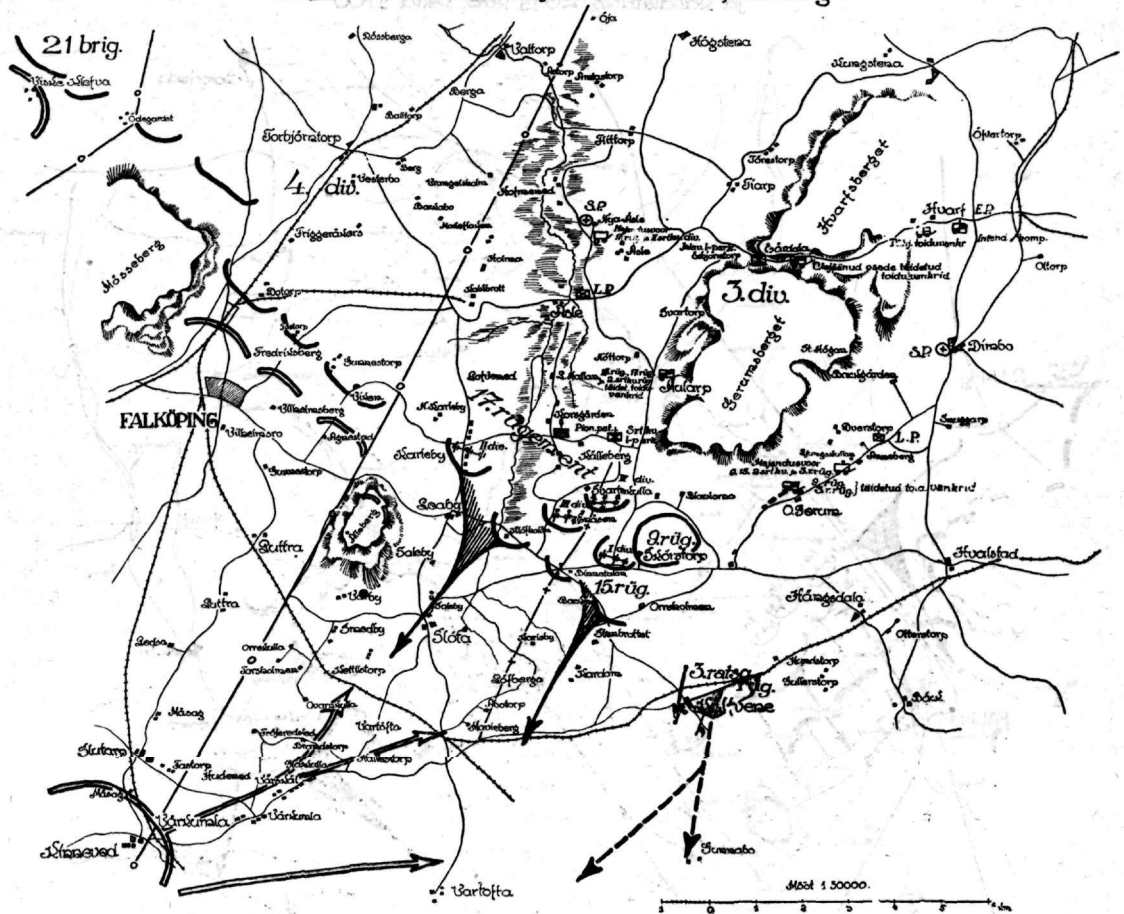
letungi rindel. Neid massiive neutraliseerida tulega või gaasilaskemoonaga osutub raskeks ülesandeks 1. armee suurtükiväele. Neil tingimusil suuremaid tagajärgi võib olla oleks andnud õine kallaletung.

Ajal, kui diviisid olid arendamas oma edasitungi edela sihis, manöövrite juhatus otsustab võtta ette suuremaid ümbergrupeerimisi ööl 26. vastu 27. aug., milleks 26. VIII kell 1100 ta annab 1. armee ülema nimel uue operatiivkäsu. Käsu sisu lühidalt on järgmine (v. skeem nr. 4):

1. Vastane meie ees taandub lõuna suunas. Kuid vastase sügavamad varuosad lõunas on liikumas üle K i n n e v e d — ida sihis, eesmärgiga haarata meie lahtist tiiba ida sihis.

Sveena Nr. 4.

1. armee ja 3. diviisi asetus kaitsel
27. VIII suunal kella 09.00 ja 27. VIII ettenähtaf. pealetung

2. Esimene armee grupeerub ümber, et edasitungi jätkata. Selleks:

— 4. diviis vahetab ära Presteg—Luttra raionis 3. diviisi osad ning on 27. VIII k. 0900 valmis edasitungi jätkama, et vastast lüüa Allebergist edelas;

— 3. diviis katkestab kallalētungi ning on 27. VIII k. 0900 valmis lööma vastast, kui see edasi tungib Allebergist kagu poole.

Uus piirjoon 3. ja 4. div. vahel — (vaata skeem nr. 4).

D. Asetus 26. VIII õhtul ja pealetung 27. VIII jooksul.

3. diviisi käsk, armee käsu täitmiseks, ilmub 6 tundi hiljem, s. o. k. 1700. Diviisi käsk näeb ette kaks tegevust:

- kaitsele asumise — kuni 27. VIII kell 0900;
- kallalētungi jätkamise pärast seda tähtaega.

Kaitseks diviil määrab (vaata skeem nr. 4):

1. 4. div. on 27. VIII k. 0900 valmis edasi tungima ja vastast lööma Kinneved suunas.

2. 3. diviis kuni 27. VIII k. 0900 kaitseb maa-ala Alleberg—Stenbrottet (2 km Skörstorpist lõunas) ning pärast seda on valmis edasi tungima Värkumla (Kinneved'ist 2 km idas) suunas, et lüüa vastast, kes tungib peale Allebergist kagus.

Piirjoon 3. div. ja 4. div. vahel — vaata skeem nr. 4.

Selleks:

- 17. rüg., toetatud II srktv. div., kaitseb löiku Alleberg—Klöfhalen—Binnefalen. Temaga liitub Virgini rühmitus;
- 15. rüg., toetatud I srktv. divisjoniga, sides 17. rüg., kaitseb löiku Binnefalen—Stenbrottet;

- 3. ratsarüg., kuni 15. rüg. kohalejõudmiseni, kaitseb Orreholmen—Kålfvene raiooni ning on hiljem Gunnabo juures valmis julgestama diviisi vasakut tiiba. Laure edela (Kinneved—Värkumla) ja lõuna sihis;
- diviisi üldtegevuse suurtükivägi — III ja IV divisjon Enåsen—Svartekulla raionis;
- 17. rüg. oma lõigus on valmis edasi tungima Allebergis edela sihis;
- 15. rüg. on valmis peale tungima Vartofta sihis;
- 9. rüg. on k. 0900 Skörstorp'i juures valmis edasi tungima Kålfvene suunas;
- 3. ratsarüg. julgestades diviisi Gunnabo raionis, on valmis edasi tungima Kinneved suunas;
- pionerpat. Kålleberg juures on valmis kell 0500 korras hoidma teed Karleby—Kålleberg vahel;
- diviisi L. P. kell 0900 Åsle ja Anneberg juures;
- jalaväe 1. park Eärdala juures, suurtükiväe 1. park — Kålleberg juures;
- diviisi sanitarkompani korraldab S. P. kella 1030 Nya Åsle juures; üks rühm Dimbo juures;
- intendantuurkompani Hvarf juures, kus toiduainete väljaandmine.

Nagu selgub käsust, 3. diviisi ülesanne ööl 26. vastu 27. aug. on üsna keerukas. Praegu ta asub lahtisel maastikul tihedas kontaktis vastasega. Pimeduse tulekuga ta vahetatakse ära 4. div. poolt, mis vältab vähemalt esimene pool ööd. Pärast vahetust ta peab tegema ümmarguselt 10 km rännaku ida suunas ning siis asuma uuesti kaitsele temale täiesti tundmata maastikul, olles sealjuures juba kell 0900 hommikul valmis pealetungiks edela sihis. On tõsi, tal on varus 17. rüg., mida võib kohe pimeduse tulekuga suunida uude löiku, kus ta asub kaitsele laial rindel, luues side 3. ratsarügemendiga. Seda teebki 3. diviisi ülem.

1. armee edasitung lõunasse 27. VIII arenes alul edukalt, välja arvatud 21. brig., mis edasi ei saanud. Lõuna paiku, kui lahingud olid veel käimas kogu rindel, manöövrile juhatus otsustas pealetungi katkestada ja 1. armee tagasi tõmmata.

See otsus on rajatud eeldusele, et vastase haarav tegevus idast, mis selgus juba 26. VIII, on edasi arenenud ning kujunenud ähvardavaks 1. armee vasakule lahtisele tiivale. Armee taandumise eesmärgiks on vas-

Nordiska muuseumi Stokholmis.

Sõjaväeosakond.

Muuseumi on koondatud esemeid kõikidelt rootsi kultuuri aladelt.

tasest lahti kiskuda ning uus kaitsepositsioon sisse võtta 7—8 km põhja pool. Sealjuures diviisid uuel positsioonil grupeeruvad nõnda, et puht kaitseülesande võtavad enda peale 21. brig. (mis jääb kohale) ja 4. div., kuna 3. diviis oma peajõududega koondub Dimbo raiooni, valmis esimesel võimalusel minema üle vastukallaletungile.

3. diviisi ülema korraldused taandumiseks on väga lühid. Nad määravad väeosadele liikumisteed ja uued asukohad.

Lahtikiskumine vastasest ja taandumine teostatakse öösi vastu 28. VIII. Hommikul on kõik tarvilikud ümberpaigutused läbi viidud ning kella 10 paiku lõpeb tegevus.

Seega kolme päeva jooksul, kohtamislahingu tingimustes, olid operatiivselt läbi töötatud järgmised tegevused:

- pealetungi rännak, lähenemine vastasele ja kallaletung rindelt;
- osade vahetamine rindel, liikumine tiivale ja kaitsele asumine;
- taandumine ühes uue kaitsepositsiooni organiseerimisega ja ettevalmistustega vastukallaletungiks.

Vastavalt neile operatiivsetele tegevustele väekoondiste ja väeosade staapidel tuli organiseerida juhtimine, side, vägede varus-

tamine kõige tarvilikuga ja evakueerimine, millised ülesanded, pidades silmas harjutuste kiiret tempot, ei ole sugugi hõlpsad. Sellest näeme, et Rootsi sõjavägi teeb tõsiselt tööd, et rahuajal valmistada ette oma juhtkonda ja staape teotsema ka rasketes sõjatingimustes, kus nii juhilt kui meeskonnalt nõutakse nende võimete maksimumi.

*

Välisriikide ohvitseridele 26. augustil organiseeriti väga huvitav jalutuskäik autodel, et tutvuda manöövrite raiooni läheduses olevate ilusamate kohtadega, ajalooliste lossidega ja kloostritega. Ühtlasi meile näidati Lõuna-Rootsi lakkavat põllumajandust ja tööstuseasutisi.

27. augustil jatkasime tutvumist 1. armee ja 3. diviisi tagalaosadega ja asutistega. Sel päeval nägime 1. armee leivatehaseid, diviisi sanitar- ja toitlusvoore, diviisi autokompanit, lennuväe aerodroomi.

Erilist huvi pakkus armee motoriseeritud leivatehas, mis koosneb kolmest rühmast à 5 ahju. Iga rühm võib öö-päeva jooksul valmistada 9000 annust leiba. Tehase ülesseadmine vältab 4 tundi, mille järele ta on täiesti tegevusvalmis. Manöövritel töötab ainult üks rühm. Ta oli üles seatud ühe koolimaja juures. Ahjud on asetatud autodele, kus nad ka alaliselt töötavad. Tarvilikud sisseseaded taigna ja pätside valmistamiseks olid üles seatud kooliklassis. Tehas töötas elektrijõul, oma generaatoriga. Töö viimse võimaluseni mehhaniseeritud, nii et mehel ei tulnud muud teha, kui võtta valmis pätsid ja panna ahjudesse.

Toiduainetega varustamise alal äratasid tähelepanu külmetuse sisseseadega autod värske liha vedamiseks, samuti autod loomade veoks. Pealetungi lahingus väeosade

varustamine lihaga on raskemaid probleeme, sest elusloomad oma aeglase liikumisvõime tõttu ei jõua järele jalaväele. Pealegi kõndides loom kahaneb kaalus, mis on kahjulik. Liha vedu hobujõul on aeglane, milletõttu liha võib rikki minna. Seepärast on hakatud suurriikides liha ja elusloomade veoks kasutama veoautosid, mis küsimuse lahendab kõigiti otstarbekohaselt.

*

Kokku võttes tahaksin alla kriiputada, et Rootsi sõjaväe manöövrid pakkuvad erilist huvi just seetõttu, et seal uurimisele olid võetud peamiselt tagala korraldamise probleemid. Välisriikide ohvitseridel oli juhus konstateerida, et Rootsi sõjavägi tagala korraldamise alal on varustatud kõige modernimate tehniliste abinõudega, mis on suureks abiks väekoondistele ja väeosadele operatiiv-tegevusel. Ühtlasi meile oli antud võimalus tutvuda Rootsi ilusa maastikuga, ta rahvaga, majandusega ja kultuuriga. Viibides manöövritel nelja päeva jooksul, olime Rootsi sõjaväe külalised, kellena meid koheldi suurima vastutulelikkusega ja sõbralikkusega. Meid saatjad rootsi ohvitserid püüdsid rahuldada iga uudishimuliku küsimuse, kuigi see sageli osutus raskeks ülesandeks, sest et küsijaid suid oli palju. Sõjaväelased, olgu nad mis rahvusest tahes, leiavad üksteist kiiresti. Mõnepäevane kooselamine ühendas siingi mitmekesise rahvusvahelise pere tihedate sõprusesidemetega. Manöövritelt lahkuti tundmusega, et on nähtud palju huvitavat ja kasulikku. Ei ole kahtlust, et möödunud harjutused ka Rootsi sõjaväe juhtidele andsid palju häid õpiseid, et viia edasi oma kodumaa riigikaitse ala.

Eesti kaitseväl on põhjus tõsist rõõmu tunda iga edusammu üle Rootsi sõjaväes!

Põhja-Eesti ala Rootsile allutamine.

H. Sepp.

I.

Orduriigi kokkuvarisemine 16. sajandi keskel tõi kaasa suure muutuse Eesti ja Läti ajaloos. Vana-Liivimaa poliitilise keha lagunemine tingis Soome lahest lõunapoolsete ja Läänemerest idapoolsete maade ülemineku võõraste võimu alla, kuid see üleminekuprotsess ei andnud otsekohe kestvamaid ja ulatuvamaid positiivseid tulemusi ühele või teisele nende maade pärast võistlevale riigile — Rootsile, Taanile, Venele ja Poolale. Kuna selles võistlusprotsessis kõige suuremaid tulemusi saavutasid aegapidi eeskätt Rootsi, siis ka Poola, suruti Vene juba 16. sajandi 80-tekks aastateks välja; kuid lõppeks suutis Rootsi 17. sajandi esimesel poolel ka Poola ja Taani välja suruda. See, kes Eesti ja osalt ka Läti sõjaajalugu jälgib 16. sajandi teisel poolel ja 17. sajandi alul, peab sõjasündmusi jälgima selles raamistikus. Sellest raamistikust oleneb siis ka meie ajaloos terve ajastu sise-, enam muidugi aga välispoliitiline ilme. Lõplikke positiivseid tulemusi meie ja Põhja-Läti ala vallutamisel andis alles Gustav Adolfi ja Kolmekümneaastase sõja ajastu, sest kuna Liivimaa mandriosa Rootsile kuuluvuse küsimus otsustati enne Kolmekümneaastast ususõda, moodustades, nagu seda Rootsi ajaloolased toonitavad, Kolmekümneaastase sõja eelfaasi, siis otsustus Saaremaa küsimus just Kolmekümneaastase sõja keerises. Kõik see näitab, kuivõrt Eesti ja Läti alad tol ajal olid seotud Üld-Euroopa sündmustega. Ka sedagi on Rootsi ajaloolased ära märkinud, et Liivimaa osutus sama tähtsaks võitluse alaks, nagu läänes Elsass-Lotrिंगia, kus keisririigi ja Prantsuse huvid kokku põrkasid, ja lõunas Lombardia.

Vaadeldgem nüüd sõjasündmustiku arengut ja iseloomu selles ajastus lähemalt.

Aastal 1561 oli Vana-Liivimaa purunenud mitmeks eriosaks, mis kuulusid erivõimude alla. Selle aasta keskel allus Rootsile tegelikult ainult Harjumaa; Saare-Läänemaa ühes Pilteni piiskopkonnaga kuulus Taani kuninga vennale, hertsog Magnusele, Kuramaa ühes Sengalliaga hertsogiriigina viimasele ordumeistrile Gotthard Kettlerile, Poola ülemvalitsuse all, Vene käes olid üsna laiad alad Eesti- ning Liivimaal, Eestimaaal Virumaa ühes Alutagusega, Liivimaal idapoolsed alad (Tartumaa ja Võrumaa, Letgallia, Marienburgi piirkond ja osalt ka

keskosad, näit. Viljandimaa). Muu osa Liivimaa, peale Riia, mis moodustas iseseisva piirkonna, oli otseses alluvuses Poolale. Järelikult pakkus maa poliitiline alluvus väga kirju ja segase kuju. Poliitiline rivaaliteet ja võimude vaheline võitlus oli täiel hool käimas, sest peaaegu ükski võimudest polnud rahul oma alaga, püüdes neid suurendada ühe või teise naabervõimu kulul. See võitlus toimus osalt meie alal, osalt samal ajal ka naaberaladel. Võitlus idas möllas Soomest Leeduni, Rootsi-Vene ja Rootsi-Poola vahel, võitlus lõunas — Rootsi ja Poola ja võitlus läänes hertsog Magnusega ja Taaniga. Peale selle mõjustasid tugevasti seda võitlust veel poliitilised ja sõjalised suhted võistlevate võimude vahel mujal, nii Rootsi-Taani vahel praeguses Lõuna-Rootsis jne. Kõik see osutab, kuivõrt komplitseeritud on tollaegsed sõjasündmused oma iseloomult.

Meie tähelepanu vajab muidugi see asjaolu, missuguste olukordade juures Rootsi oma võimu Eesti alal hakkas rajama ja mis oli selle põhjuseks. See on küsimus, mis on pööranud enesele ka Rootsi enese ajaloolaste tähelepanu.

Gustav Vaasa oli küll Rootsi iseseisvuse päästnud, kuid Rootsi oli siiski alalises hädaohus võimaliku pealetungi pärast Taani poolt, mille tagajärjed võisid saada Rootsi iseseisvusele saatuslikuks. Rootsile nii vajalikkude kaupade juurdevedu oli sõja korral Taaniga tol ajal Taanile kuuluvate Lõuna-Rootsi maakondade ja teiste Taanile kuuluvate või temast olenevate alade tõttu suures hädaohus. Praegune Lõuna-Rootsi kuulus siis Taanile, Kattegati äärde ulatus Rootsi ainult maaribakesega Göta jõe suudmel, mis asetses ainult ühe päeva tee kaugusel tollaegsest Taani põhja piirist ja Norra rannikust. Sama hädaohtlik asend oli Rootsil ka Norra suunas põhja pool, kus Rootsist eraldas merest Taanile alluv Norra ja kus viimase piir Jämtlandi kohalt oli liiga lähedal Põhja lahele — siit oli otsejooks Rootsi sadamasse ainult 55 km ja sõja puhul Rootsi ja Taani-Norra vahel oleks võidud lõigata Põhja-Rootsi muust Rootsist ning katkestada maad kaudu side Soomega, mis siis Rootsile kuulus. Ka ligipääs Põhja-Saksa Läänemere sadamatele oli Rootsile raskendatud Taani võimu asendi tõttu merel; siin kuulusid Taanile saared Öland ja Ojamaa. Arusaadav siis ka, et

Taani võimu laienemine Läänemerel, rist-suunas Saaremaa ja Põhja-Eesti poole, ähvardas veel enam koomale tõmmata Rootsit ümbritsevat Taani rõngast, ja Taani oleks võinud Põhja-Eestist saada hädaohhtlikuks ka Rootsi võimule Soomes.¹⁾

Gustav Vaasa oli liiga vana ja liiga ettevaatlik selleks, et astuda otsekohe samme aggressiivseks vahelesegamiseks laguneva orduriigi sündmustesse, nagu seda oli soovitud sealtpoolt, olgugi et Taani ju oli siin saavutanud edusamme seega, et tal oli õnnestunud osta 1559. a. viimaselt Saare-Lääne piiskopilt Johannes Münchhausenilt Saare-Lääne piiskopkonna.

Kuid Rootsi huvi Läänemerest idapoolsete ja Soome lahest lõunapoolsete maa-alade vastu polnud tingitud mitte ainult tema vahekorrast lõunapoolse naabrigna ja sealtpoolt Rootsit ähvardava hädaohu tõttu. Oli veel teine hädaohu. See oli Vene hädaohu. Ka seda ei võinud Rootsist sallida, et Vene oleks vallutanud maad Soome lahest lõunapool. See oleks olnud alaliseks ähvarduseks Soomele kui Rootsi riigi osale. Järelikult pidi siis Rootsi orduriigi alade vastu tundma huvi ka Vene hädaohu tõttu. Venega oli Rootsil olnud juba varem õienadada idapiiri küsimus. Asjalugu oli selles, et Soomel polnud Vene vastu loomulikku, looduse poolt kaitstud piiri, puudus ka etnograafiline piir: osa Läänemere soomlastest kuulus siin esialgu Novgorodi linnariigi, hiljemini aga Moskva alla. 13. sajandi lõpul püüdis jaarl Tyrgils Knutsson nihutada Soome piiri Laadogani ja Neeva jõeni, tähtsate veeteede, mis võimaldas Novgorodi kaubandust Hansaga. See aga ei õnnestunud siis, nagu ka hiljemini 14. sajandi esimese poole lõpu aastatelgi. Soome ja Vene piir jäi püsima neil alustel, nagu see Pähkinalinna rahu 1323. a. oli kindlaks määratud. Kui Vene võim orduriigi kestuse ajal lääne- ja loodesuunas edasi tungis, oli olnud selle ekspansionipolitika juhtmotiiviks nõrgestada pealetungisuunana mõeldud maade kaitse organiseerimist ja kõvendamist naabervõimude kaasabil seega, et Moskva suurvürstid püüdsid neid venevastases võitluses üksteisest isoleerida. Seda isoleerimispolitikat püüab Moskva silmas pidada, sõlmides lepinguid Rootsi-Soomega, Vana-Liivimaa ja Poola-Leeduga. Jälgides Vene pealetungipolitikat, näeme, et Ivan III-st peale Moskva suurvürstid aggressiivse teotsemise pealadeks välja vali-

sid Vana-Liivimaa ja Leedus vene rahvusest asustatud alad, osalt küll juhtides tähelepanu Ida-Soomele. Vene hädaohu tagasisurumiseks oli sageli vajalik Vana-Liivimaa, Soome-Rootsi, osalt muidugi ka Poola-Leedu ühine poliitiline ja sõjaline teotsemine Vene vastu. Kuid tegelikult toimus see loult väga mitmesugustel põhjustel. Ka veel siis, kui enne Vana-Liivimaa lõplikku kokkuvarisemist 16. sajandi keskel oli käimas sõda Rootsi ja Vene vahel Soomes, jäi orduriigi abi Rootsile vene-vastases ühises võitluses ära ja Gustav Vaasa oli rõõmus, kui peale tülitavat ja Soomele kurnavat sõda Venega jõuti 1557. a. rahuni.

Nüüd aga oli orduriik lõplikult kokku varisemas ja Rootsil tuli seisukoht võtta. Gustav Vaasa suri 1560. a., troonile astus vanem poeg Eerik XIV. Tema otsustas astuda tegelikke samme Rootsi võimu elustamiseks Soome lahest lõuna pool. Tallinna linna ja Harju-Viru rüütelkonna üleminekul Rootsi võimu olla oli tähtsamaks sobitajaks pooleks Tallinna linn. Rüütelkonnal puudus just eriline mõju ja tähtsus seetõttu, et lausmaa oli laastatud ja tegelikult võimetus seisukorras, kuna Tallinna linn esitas enesest tugevat kindlustatud paika. Rootsi võimule ta oligi tegelikult peatugipunktiks selle esimesel kestuseajal ja edaspidisel arendamisel.²⁾

Selge oli see, et Rootsi pidi siin oma maa-alasid laiendama. Rootsi võimu laiendamise takistuseks olid otseses naabruses olevad hertsog Magnusele kuuluvad Saare-Läänemaa, ida pool Vene ja lõunas Poolale kuuluvad alad. Varsti pärast Rootsi võimu rajamist Eesti alal said segavaks Eerikule tema venna Soome hertsogi Johani plaanid. Ka Johan himustas Soome lahest lõunapoolseid maid. Eeriku keelu vastu abielus ta Poola kuninga Sigismund II Augusti vananeva õe Katariinaga, kusjuures ta laenuks antud rahasumma eest sai Poola losse Edela-Eesti alal ja Loode-Lätis. Vahest unistas Johan mingist Soome-Eesti riigist, mis aga hertsogi iseseisva seisukoha tõttu võis saada Rootsile kaitseisukohast hädaohhtlikuks. Johani katse ebaõnnestus ja Johan ise sattus Eeriku kätte vangi.

Poliitiliste olukordade tõttu pidi Eerik, katsudes baasi laiendada Eesti alal, hoidma rahu Venega. Ta otsustas peale tungida Magnuse alade, samuti ka Poola

¹⁾ Vt. A.Stille, De ledande idéerna i krigsföringen i Norden 1563—1570. Lund 1918, lhk. 1—4.

²⁾ Tähtsamad uurimused Eerik XIV aegse sõjategevuse kohta meie alal on: Claes Annerstedt „Grundläggningen af svenska väldet i Livland 1558—1563“ (Upsala 1868); Thure Annerstedt'i „Svenska väldet i Livland 1564—1570“ (Göteborg 1897).

Läti laevastiku juhatajate vahetus.

Admiral Keiserling

Läti laevastiku endine juhataja.
Vabaduse Risti kavaler.

Septembri lõpul s. a. lahkus omal soovil Läti sõjalaevastiku kauaaegne juhataja admiral krahv Keiserling. Admiral Keiserling teenistuse pikal kestusel on loonud lähemaid suhteid Eesti kaitseväega. Möödunud septembris Läti sõjalaevastiku külaskäigu puhul viibis admiral Tallinnas kaitselaevastiku külalisena. Admiral Keiserling on Vabaduse Risti kavaler.

Läti laevastiku uueks juhiks on määratud kapten-leitnant Teodor Spade.

Kapten-leitn. T. Spade

Läti laevastiku praegune juhataja.

Sündinud 7. märtsil 1891. aastal. Lõpetanud Riia politehnikumis mehaanika alal kursuse. Astus Vene mereväkke 23. juulil 1914, ülendatud mitshmaniks (n.-ltn.) 7. aprillil 1915. a. Lõpetanud 1928 Prantsuse mereväe akadeemias täieliku kursuse. Viibinud staažil prantsuse mereväes. 1929. aastast kuni määramiseni laevastiku juhatajaks olnud s.-l. „Virsaitise“ komandöriks.

Läti ajakirjandus võttis vastu kapten-leitnant Spade määramise kõrgele kohale heakskiitvalt.

„Latwijas Kareiwis'e“ andmetel K.

vastu. Seega siis võisid Rootsi väed teotseada Saare-Lääne-, Järva- ja Pärnumaa vastu, hoidudes kokkupõrke eest venelaste-ga Viru-, Tartu- ja Viljandimaal, kuigi vahest küll ka baasi laiendamine Venele kuuluvate alade suunas juba strateegilistel põhjustel oleks olnud vajalik, — ilma et Venele kuuluvaid Eesti maa-alasid Rootsi aladega ühendada, oleks olnud viimaseid väga raske kaitsta. Võimsamat teotsemist siinsetel sõjarinnetel segas tolaeagne Rootsi võitlusabinõude nappus. Alul, kui Rootsi sõ-

jajõud olid siin võrdlemisi vabamad, saavutati mõningaid tagajärgi; 1562. a. vallutati Pärnu ja Paide ja 1563. a. Läänemaa. Edasi kujunes teotsemine aga väga segavaks seitsmeaastase sõja tõttu (1563—1570). Taaniga, mis sundis Rootsit peamisi sõjalisi ressursse kasutama Taani vastu praeguses Lõuna-Rootsis. Seetõttu omas võitlus siin Magnuse kui ka poolakate vastu ikka enam väike-sõja laadi. Läänemaa jäi küll lõplikult Rootsi alla, kuid Pärnu läks Poolale tagasi 1565. a., Saaremaast õnnestus Root-

sile saada ainult ida osa, Maasilinna piirkond. Järelikult õnnestus Eeriku kavatus laiendada siin oma võidumaid ja avardada Rootsi baasi ainult osaliselt. Suhe naabrusega jäi endiselt kitsuse ja loomulikude piiride puudumise tõttu hädaohtlikuks, piirid olid liiga avatud vaenulisele pealetungile.

Neil aastail, kui Eeriku väed siin võitlesid, oli, nagu mainitud, Rootsil täiel hool käimas sõda Taaniga nii maal kui ka merel. Maal sõditi peamiselt praegustel Lõuna-Rootsi aladel, kus mõlema võitleva poole pingutused, saavutada kindlaid tagajärgi, jäid tulemusteta, olgugi, et lõpu poole, kui Eerik nõrgameelseks jäi, Taani näis olevat mõnevõrra ülekaalus. Merel kaldus aga ülekaal Rootstile. Huvitav on märkida asjaolu, mida on toonitanud ühes oma uurimuses tuntud saksa uurija, Berliini ülikooli professor Walter Vogel,³⁾ et selles sõjas lähivõitluse (Enterkampf) asemel tuli tarvitusele ka kahurivõitlus distantisi pealt. Sellega rajati üleminek joontaktikale, seega siis koguni uuele võitlusviisile, mis on põhimõtteliselt kuni viimase ajani püsinud; selle võitlusviisi algeid tuli nähtavale juba merisõdades 1523 ja 1535.⁴⁾ Hansa õitsengu ajal, 14. sajandil jne., polnud tarvitusel kaugvõitlus laskmisega ja joontaktika oli veel täiesti tundmatu; tungiti vaenlasele peale dvarsformatsioonis või mingisuguse kiiliformatsiooniga.⁵⁾ Muidugi ei jõutud esialgu uues taktikas veel kaugele ja endiselt oli oluliselt otsustav „Entern“ (nagu veel palju hiljemini, nagu veel ka Nelson St. Vincenti juures). Kuid uus on see, et nüüd hakkavad suurt osa mängima tõelised sõjalaevad,⁶⁾ kuna Hansa ajal kasutati sõdimiseks selleks korraldatud kaubalaevu. Rootsi vastased, Taani ja selle liitlane, nagu ka Rootsi ise, püüdsid vastasega sõdida offensiivselt. Taanlaste ja lüübeklaste püüdeks oli teotsemine Läänemere idaosas, püüdes rootslasi kas hävitada või sadamatesse sulgeda, et võiks segamatult toimuda Narva kaubandus ja segada Rootstile juurdevedu Põhja-Saksamaalt. See ei õnnestunud. 1564. a. võitsid küll lüübeklased ja taanlased Ojamaa juures rootslasi, kuid järgmisel aastal olid rootslased mitmes lahingus võidukad. 1566. a. olid lüübeklased-taanlased alul ülekaalus, kuid hirmus torm purustas 28.—29. juuli ööl enamiku laevastikust Ojamaa juures kaljudel.⁷⁾

Järelikult polnud Taani-Lüübecki laevastikul oodatud tagajärgi. Rootsi suutis alal hoida sidet Põhja-Saksa rannikuga, kust võidi saada vajalikke kaupu. Mis aga puutub merivõitlustesse kuningas Eeriku

ajal Soome lahes, siis piirdus see kaaperdamisega ja seega Narva sõidu takistamisega.

Juba 1562. a. kevadel kaaperdati Taani-Lüübecki kaubalaevastik ja Lüübecki laevad toodi Tallinna. Tagajärjetult protestis Lüübek. Hiljemini aastal 1567 segasid aga Tallinna kaubandust Danzigi kaaperlaevad.

Eerik XIV lühike valitsusaeg ei andnud siis ka mitte Rootstile sõjas Eesti alal kaugeulatuvamaid tagajärgi. Nagu varem mainitud, toimus siin väike-sõda. Väed, mida siinses sõjas võidi kasutada, olid rootslastel kui ka tema vastastel väikesed. Rootsi kasutas siin sõjas osalt Rootsi-Soome vägesid, kuid osalt ka palgasõdureid, nende hulgas eeskätt n. n. mõisamehi, kelle sõjatublidus enamikul kordadel palju jättis soovida. Viimased läksid palga mittemaksmise juhul kergesti vaenlase poole üle ega seisnud ka muidu moraalse tasapinna poolest kõrgel. Sõjalised operatsioonid piirdusid Eerik XIV aegu peamiselt kindluste piiramisega, kuna välilahinguid esines võrdlemisi vähe. Silmapaistvam välilahing oli Ruunavere juures 1567. a. veebruarikuus.

Eerik XIV aeg ei lahendanud siis Rootsi idaküsimuse otsustamist, nagu see tema huvide seisukohalt soodus oleks olnud. Võitluses Eesti ala pärast oli Rootsi sattunud konfliktis siin oma naabritega. Tähtis oli Rootstile ka Taani võimust jagusaamine, et saada vabu käsi idaprobleemi lahendamiseks, mida nõudis tingimata riigi sõjapolitiline asend. Ida kaitseprobleemi lahendamine polnud Rootsil kerge. Kui see varemini — orduriigi kestuse ajal — oli lahendatav esialgu võitluses Novgorodiga, hiljemini aga, kui see läks Moskva võimu alla, oli nüüd idaprobleemi lahendamine Moskva vaha hoopis raskem. Rootsi, eriti Soome, integriteedi pärast tuli võidelda peale Vene ka Taaniga ja ka Poola-Leeduga, kes ka endistes ordumais Läänemere rannikule püüdis välja tungida. Rootstile õnneks oli suurel Poola-Leedu riigil huvisid kaitsta Vene, Türgi jne. vastu. Järelikult ei saanud Poola anduda täie jõuga endiste orduriigi maade vallutamisele.⁸⁾

³⁾ Walter Vogel, Deutsche Seestrategie in hansischer Zeit. Hansische Geschichtsbblätter 1930. Lübeck 1931, lhk. 63.

⁴⁾ Ibidem, lhk. 63.

⁵⁾ Ibidem, lhk. 45.

⁶⁾ Ibidem, lhk. 64.

⁷⁾ Vrdl. ka Arnold Munthe, Sjomaktens inflytande på Sveriges historia I. Stockholm 1921, peatükk „Nordiska sjuårskriget“.

⁸⁾ V. A. M. Karikoski, Ruotsi-Suomen sotilaspoliittinen ja strateginen asema. Helsinki 1930., lhk. 71—72.

Rootsi enese seisukohast oli siis Rootsile kõige lähemaks ja hädaohhtikumaks just Taani hädaoht. Selle eemaldamiseks oli vajalik Taani elava sõjajõu hävitamine praeguses Lõuna-Rootsis, ja väinade ärakiskumine Taani käest. Nende ülesannete sooritamise nõudis eriti pealetungikõlvulist sõjaväge, mida Rootsil enne Eeriku valitsuse algust polnud ja mida Eerik oleks võinud kasutada taani-vastaseks võitluseks. Sõjakõlvulise väe loomise võttiski oma ülesandeks Eerik XIV. Sõjaväe korraldustöös on ta saanud mõjutust antiiksest sõjakirjandusest, Machiavellilt ja tolleaeagselt silmapaistvamalt sõjavõimult, Hispaaniaalt. Tema kavatsus oli elava võitlusvõimelise väe täiendamine kõige pealt oma rahvast, mitte nii, nagu mujal Lääne-Euroopas, kus ameti- ja palgasõduritel oli tähtis osa. Regulaarse sõjajõu moodustas osalt maakonda-poolt asetatud jala- ja ratsavägi, osalt värbitud jala- ja ratsavägi. Selle regulaarse sõjajõu kõrval teetses sõdade puhul, nagu ennegi, talupoja tarivägi. Jagades sõjaväe taktikalistesse alaosadesse, rügementidesse, lippkondadesse ja roodudesse, Eerik XIV katsus tõsta Rootsi sõjaväe opereerimis- ja pealetungikõlvulikkust, mis-

pärast suurendati külmrelvi tulirelvade arvel ja varustati sõjamehi soomusrüüga. Regulaarse sõjajõu määr kasvas kiiresti, 1563. a. oli Rootsil 21.000 jala- ja 6.000 ratsaväelast. Ka võitluskõlvuliku laevastiku eest pidas Eerik suurt hoolt.⁹⁾

Eeriku poolt alustatud töö jäi aga pooleli. Uutel printsiipidel moodustatud sõjavägi sai lüüa 1565. a. Axtorna juures ja pea tuli lõpp Eeriku valitsusele ning Eeriku uuendused Rootsi sõjaväes jäid unustusse. Uus katse Rootsi sõjaväge moderniseerida ja teha võitluskõlvulikumaks tuli alles Karl IX ajal. See töö algas meie alal, kuid lõplikke tulemusi andis see alles Gustav II Adolphi ajal. Seepärast siis sellest hiljemini. (Järgneb.)

⁹⁾ Siin puudutatud küsimusi lahendavad väärtuslikud uurimused Rootsis. Mainin siin eeskätt järgmisi: Gustaf Petri, Kungl. Första Livgrenadjärregementets historia. Första delen. Stockholm 1926. Selles peatükk „Erik XIV:s svenska legioner“ ja Rootsi kindralstaabi poolt väljaantud uurimus „Axtorna“ (Meddelanden fran Krigsarkivet, IV). Petri uurimuse järgi on puudutanud neid küsimusi ka Soome sõjaajalugu käsitlevas teoses Soome uuriija E. J. Juvelius (Suomen sotahistorian pääpiirtet. I osa. Helsingissä 1927).

Maailm majanduskriisi kütkeis.

I.

Majanduskriis ei saanud ootamata. Tema tulekut ennustas terve rida autoriteetseid majandusteadlasi. Nii juba kolme aasta eest sir Josiah Stamp, kelle kartused teostusid imetlusväärse täpsusega isegi vähemais ükiskasjus. Tol korral enamik ajakirjandust ei pidanud Inglise raudteetegelase avaldusi aktuaalseiks. Nad ilmusid silmapilguks mõne soliidima päevalehe veergudele ja kadusid ilma sügavamaid jälgi jätmata, olles täiesti põnevamate pävaküsimuste varjus. Ja kes võiski sel ajal mornidele ettekuulutustele rõhku panna? Maailm näis pärastsõjaeagseid vintsutusi jõudvat tõusva konjunktuuri harjale. Kõikuma löödud valuutad olid stabiliseeritud, pakkudes rahvamajandusele kindlat alust väärtuste mõõtmiseks ja korraldatud kaubavahetuse toimimiseks. 1925. aastast saadik oli rahvusvaheline kaubandus kasvanud 15% võrra — hoolimata kunstlikuist tõkkest, milliseid asjatult püüdis eemaldada 1927. aasta esimene rahvusvaheline majan-

duskonverents. Isegi kehvenenud Euroopa toodangu-indeks oli märgatavalt ületanud 1913. aasta taseme. Kõik näis kõnelevat selle kasuks, et maailm seisab enneolematu jõukuse lävel ja et tehnilised leiutised, töstes majanduselu intensiivsust, juhatavad laiemaid rahvakihte enneolemata heaolu järjele.

Majandusliku tõusuga seotud lootused osutusid petlikuiks, sir Josiah' ennustused õigeiks. Maailma tabas majanduslik surutis, millist tööstusliku kapitalismi tekkimisest saadik pole läbi elatud. Ka varemalt on olnud surutisi, mis viisid üksikuid jõukaidki maid roobastest välja ja tekitasid ajutisi raskusi ka muule maailmale. On olnud juhtumeid möödunud sajandil, kus üksikud Euroopa riigid ja ka Ühendriigid, siis küll rängasti Euroopa võlgnikud, aga ikkagi juba õige rikkad, olid sunnitud kullastandardist loobuma. Kuid siis õgendas kapitalistliku organisatsiooni paenduvus just kui isetegevvalt kriisi sügavaid kõverjooni. Oleks hea, kui veel nüüdki oleks põhjust sama loota. Kahjuks on iga mööduva nä-

dalaga saanud ikka selgemaks, et paegune kriis ei olene hariliku kaubandusliku tsükli mõjutustest. Tema põhjused on sügavamad, nii sügavad, et neid ei ulata kõrvaldama kaubandusliku tsükli korras järgnev automaatne reaktsioon. On osutunud rikutuks ja vigaseks kogu rahvusvahelise majanduse hoone, ja vead on nii fundamentaalsed, et nende kõrvaldamiseks on tarvilik kõikide majaanikkkude kokkukõlastatud tegevus. Üksik riik on võimetu surutise vastu võitlema.

Kui majanduskriisi võidi ennustada, kas oleks teda võidud ka ära hoida? Sündmused näitasid kapitalistliku maailma organiseerimatust niisuguse katsumise vastu. Nad just kui õigustasid marksistlikku teooriat kapitalismi ülepääsmatuist sisemistest vastuoludest, mis takistavad luua maailma majanduslikule ja tehnilisele arengule vastavat rahvusvahelise koostöö organisatsiooni. Tegelikult langes kriis ühte teatavate evolutsiooni kalduvustega rahvusvahelise organiseerimise alal. Kuid need tendentsid polnud veel suutnud areneda nii kaugele, et oleks kadunud vastuolu maailma majandusliku ühtsuse ja poliitiliste meetodite vahel, milliste varal maailma valitseti. Kahekümnenda sajandi maailmajandust püüti juhtida kaheksateistkümnendast sajandist pärit rahvusvahelise koostöö viisidega. Tagajärjed on teada. Saatusliku järjekindlusega läksid üks teise järele täide majandusautoriteetide kartused. Kriisi ärahoidmise katsed nurjusid rahvusvahelise majandusliku koostöö nõrgajõulisuse pärast. Saabus surutis, nii sügav, et temõ eemaldamine on võimalik ainult rahvusvaheliselt ja ainult meetodite varal, mis lähevad lahku senistest ning milliste tarvitusele võtmine paratamatult muudab rahvusvahelise politika senist suunda.

II.

Majandusliku surutise põhjuseks oli maailma kauba- ja rahaliikumise tasakaalustamatus. Kuidas sündis see liikumine enne Maailmasõda? Väga lihtsalt. Maailma rahavoolu reguleerimine sündis väheste Euroopa riikide kaudu. Need avastasid omale järjest uusi kapitali mahutamise võimalusi ülemere mail. „Raudsed majanduslikud seadused“, mis siis näisid olevat Euroopa rikastumise teenistuses, nõudsid, et ülemeremaad varustaksid Euroopa riike tooresainetega ja ostaksid Euroopast valmissaadusi. Inglismaa vedas sisse puuvilla, vaske, kummi ja varustas maailma tööstus-

saadustega, kujunedes „Euroopa töökojaks“. Tooresainete vähesuse pärast kodus oli ta paratamatult sunnitud enam sisse kui välja vedama. Aga tema maksubilanss oli ikkagi aktiivne, sest puudujääki kaubanduse alal kattis „nägematu eksport“ — sissetulekud kapitalimahutusist välismail ja laevandusest. Maksubilansi ülejääkide mahutamine ülemeremaile näis ainult suurendavat selle kauba ja rahavoolu tulukust.

Pärast Maailmasõda oli pilt põhjalikult muutunud. Terve rida ülemeremaid endiselt varustas Euroopat tooresainetega, aga oma turgu otsustas reserveerida oma enda tõusvale tööstusele, eraldudes Euroopast tollimüüridega. Ühendriigid polnud enam Euroopa võlgnikud, kes tasusid Euroopale võlaprotsendid oma aktiivse kaubabilansi ülejääkidest, nad olid Maailmasõja mõjul saanud Euroopa rahaandjaks. Aga ühtlasi nad säilitasid ja suurendasid oma kaubabilansi aktiivsust. Millega võis Euroopa tasuda oma võlga? Ainult suurendatud kaupade väljaveoga. Sellest hoolimata püsis Ameerika väljaveo ülejääk 700 miljoni dollari ümber aastas, ja et ta jääks püsima, tõstsid Ühendriigid korduvalt oma sisseveo tollitariifi. Olukord oli muutunud fantastiliseks. Ühendriikes valitses kullainflatsioon, mis tõi kaasa kõrge hindade taseme ja julgustas tööstureid järjest suurenevale ettevõtlikkusele. Maa näis olevat pääsenud majandusseaduste mõju alt. Toodang suurenes suurte hüpetega. Tööstuse ja põllumajanduse tehniline varustus täiendati viimaste võimalusteni. Põllumajandusest tõmmati ära 4 miljonit inimest, aga põllumajanduslik toodang tõusis sellest hoolimata. Ta tõusis kogu maailmas. Nelja tähtsama nisuriigi lõikused ületasid a. a. 1924—28. 50% võrra 1909—1913. aastate toodangu. See osutus üleproduktsooniks ja hakkas suruma nisu hindadele. Põllumajandus oli ainus Ühendriikide tootmisala, mis oli otsekoheses ühenduses maailmaturguga. Kui algas hindade surutis, tabas halvatus ka Ameerika farmerit.

Aga tööstus näis Ühendriikides aina arenavat ilma mingi surutise tundemärgita. Toodang suurenes alatasa. Ta suurenes mitte elava jõu vaid masinavarustuse täiendamise varal. Tööstustöölise arv 1928. aastal oli isegi veidi madalam kui 1922. aastal, aga toodang upitati märksa suuremaks. Tekis uus mõiste: „tehnilised töötatöölised“ — need, kes kaotasid teenistuse uute masinate tööle panemisel, mis asendasid inimjõudu. 1929. aastal jäi sel põhjusel Ühendriikides tööta mitte vähem kui 600.000 ini-

mest. Need olid kartustäratavad sümptoomid, sest Ühendriikide tööstus olenes ainuüksi maa oma elanikkude ostujõust ja sellele olid avaldanud mõju juba farmerite raskused. Toodang tõusis, aga rahva teenistuvõimalused ei teinud ülalkirjeldatud põhjustel seda tõusu võrdsel määral kaasa. Ükskord pidi see vastuolulisus ometi pööratavaks tooma.

Esialgu jäi kõik rahulikuks. Jõukus näis ikka veel suurenevat. Tõusid dividendid ja ettevõtete väärtuspaberid, tekkis laiale hulkadele senitundmata rikastumise võimalus — börsispekulatsioon aktsiate tõusule. New Yorgi börsi läbikäik kasvas alata. Enne Maailmasõda peeti ühe miljoni aktsiate läbimüüki päevas rekordiliseks. See arv ületati nüüd mitmekordselt. Viis, kuus, kaheksa miljonit müüdi päevas läbi, börsiorganisatsioon ja pankade krediitid näisid olevat jõudnud pingutuse piirini, aga ikka veel saavutati uued börsirekordid. Mõne päevaga võidi teenida varandusi. Lõppes Ameerika rahavool Euroopasse, mis pärast sõda pehmendas Euroopa maksubilansi passiivsust ja soodustas võlakohustuste täitmist Ameerika vastu. Vähe sellest, isegi Euroopa raha, mitte vähem kui üks miljard dollareid, tõmmati New Yorgi börsipalaviku keeristesse. Ühel saatuslikul päeval oktoobris 1929 müüdi 16 miljonit aktsiat ja päeva lõpul oli selge, et börsitõusu seebimull oli lõhkenud. Järgnes väärtuste allaminek, mis kestab seni ja mis vähendab New Yorgis noteeritavate paberite üldväärtust oktoobrist 1929 kuni septembrini 1931, tervelt viie kümne miljardi dollari võrra.

Millest tekkis see kriis, mis nii ootamatult tabas just maailma jõukama riigi? Selle üle lähevad arvamusel seni lahku, aga enamikus peetakse 1929. a. kriisi põhjuseks ja järgnenud surutise algallikaks siiski põllumajanduslike hindade langust. Stabiilsus suhkru hindades, milliseid tagab rahvusvaheline suhkru-kokkulepe, näitab, et rahvusvaheliste kokkulepetega on võimalik hoiduda esimese järgu tarbainete üleproduktioonist. Teistele aladele seda kokkulepet ei laiendatud ja seisukord arenes vähema vastupanu suunas.

III.

1930. aastal selgus, et surutis hakkab mõjuma kaubavahetusele. Ühendriikide sisse- ja väljavedu langes ümmarguselt kolmandiku võrra ja sedamööda, kuidas hirmunud äriühinnad tõmbusid tagasi

tööstuse ja kaubanduse krediitide võtmisest, sai raha odavaks, ilma et teda sellegipärast oleks saadud juhtida tootvasse protsessi. Nüüd hakkasid depressioonile kohanema ka tööstussaaduste hinnad, toodangu vähenemine suurendas tööpuudust ja surutis hakkas avaldama laastavat mõju ka rahvusvahelisel rahaturul, mille viimaseks avalduseks on Inglismaa loobumine kullastandardist. Inglismaa, kes pärast sõda vähem kui teised riigid oli end suutnud kohandada maailmas tekkinud uutele oludele, osutus kannatajaks eriti selle mittekohanemise pärast. Briti väljavedu langes kiiremini sisseveo langusest. Kaubabilansi passiivsust ei suutnud „nägematu eksport“ enam katta. Juba 1930. aastal nõudis rahamahutus välismaile Inglismaalt ülepingutust, sest tema maksubilans osutus sel aastal 50 miljoni naelaga passiivseks — nähtus, mis viimase 50 rahuaasta jooksul on tulnud ette ainult kolmel korral.

Samal ajal tuli ilmsiks kõikide kapitali eksportijate riikide rahamahutuste osaline „kinnikülmamine“ kapitalitarvitajates riikides. Britit tabasid kõige valusamini kriitilised sündmused Lõuna-Ameerikas, kus riigid väljaveoainete hinnalanguse mõjul ei suuda enam omi väliskohustusi korralikult täita. Kevadel levis kriis Kesk-Euroopale, kus end eriti teravalt andis tunda Ameerika krediitide ärajäämine. President Hooveri aktsioon avitas riike passiivselt — vabastades valitsusi lühikeseks ajaks rahvusvahelistest maksukohustustest teiste valitsuste vastu, mitte aktiivselt, eramajanduse toetamise ja ostujõu suurendamise teel. Rootsi riigipanga bilansi arenemine septembrist 1930 septembrini 1931. näitab selgesti, kuidas surutise all kannatavad need riigid, kellel on rahamahutusi välismaal. Rootsi on laenanud üksi Saksamaale 800 miljonit Saksa marka pikaajalist ja 100 miljonit lühikesajalist raha. See on praegusel ajal muidugi „mittelikviidne“ mahutus. Aga ka Rootsi kommerts pankade lühikesajalistele operatsioonidele oli surutis Kesk-Euroopas avaldanud „kinnikülmavat“ mõju, takistades väliskohustuste täitmist ja sundides pöörama Rootsi keskpanga rediskondi poole. Tulemuseks oli riigipanga rediskondi arvete tõus ühe aasta jooksul 77 miljonilt kroonilt 305 miljonile ja vastavalt riigipanga väliskrediitide kahanemine 280 miljonilt 84 miljonile. Sama aja jooksul on pangale kuuluvad välisriikide obligatsioonid ka kahanenud 35 miljoni krooni võrra. Augustis oli pank sunnitud väljavedama 8 miljoni krooni eest kulda. On loomulik,

et säärase tendentsi edasikestmine võib tunduvalt raskendada Rootsi riigipanga kui krooni alalhoidja tegevust.

Kannatades samade raskuste all, ainult palju teravamal kujul, Inglise pank ei pidanud enam võimalikuks kanda ohvreid oma valuuta üksuse hoidmiseks kullapariiteedilt nõutud kõrgusel. Ühes naela lange misega kadus Euroopale harjumuseks kujunenud väärtuste mõõdupuu ja lõppes stabiilsus rahvusvahelise kaubanduse finansseerimise alal eriti nende riikide suhtes, kes olenesid Inglise turust. Seisukord on praegu liig selgumata, et teha mingisugust tuleviku prognoosi. Tuleb piirduda lootusega, et maailm võtab kriisist, mis surub ühel viisil rikkaid ja vaeseid, kusjuures esimestel muidugi on rohkem kaotada, õigel ajal õpetust ja leiab majandusvahekordade otstarbekama organisatsiooni.

Probleemid, mis surutisega seotud, nõuavad rahvusvahelist lahendust. Nende probleemide hulgas on üks raskemaist kullaprobleem, mida paljud, eriti Rootsi majandusteadlane prof. G. Cassel, peab surutise osaliseks tekitajaks. $\frac{1}{2}$ maailma kullast on praegu koondatud Ühendriikide varakassa võlvialustesse New Yorgis ja Prantsuse pangaga betoonkindlusesse Pariisis. „On ime lik“, lausus keegi Inglise publitsist, „lasta

kulda suure vaevaga Lõuna-Aafrikas ehk Kaanadas päevavalgele tuua, et seda Pariisis ja New Yorgis uuesti maa alla matta“. Et tal selles osaliseltki õigus, näitab asjaolu, et kindlama kullastandardiga riik — Ühendriigid — on juba paaril juhul olnud sunnitud jätma kullastandardi kui väärtuste mõõdupuu ja asuma otsekohesele, kesk-aega meelde tuletavale kaupade vahetusele. Nii on teostatud tehing Brasiiliaga; viimane andis Ühendriikidele ümmarguselt miljon kotti kohvi ja sai vastu mitu miljonit bushelit nisu. Võib öelda, et Ühendriigid on selles tehingus olnud sunnitud loovutama „kullastandardi“ „kohvistandardi“ kasuks. Selle näite varal selgub, kui üldine on kriis ja millisel määral teda on sunnitud arvestama isegi majanduslikult jõukam riik. Mida enam areneb see äratundmine, seda enam lootusi kriisi lahendamiseks. Lootused tema lahendamiseks ei puudu: pole ju lõpu de lõpuks midagi hävinenud. Maailmas on enam masinaid, sütt, õli, vilja, tööjõudu, kui kunagi varem. Vaja on ainult reguleerida nende kasutamist. Kui see õnnestub, siis on maailm rikkam, kui ta kunagi varem on olnud.

25. sept. 1931.

G. M.

Breitenfeldi lahingu 300-aastapäeva puhul.

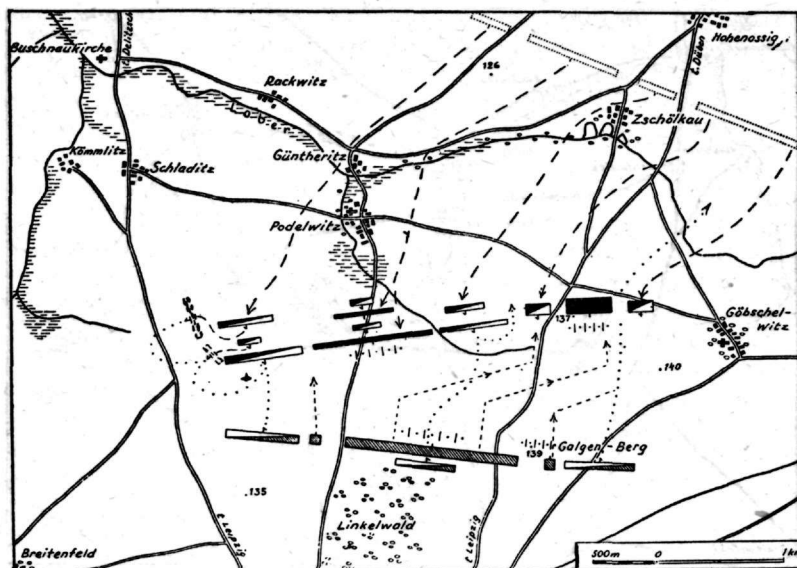
Breitenfeldi lahingule sõjaajaloos on osutatud suur tähelepanu. Politiliselt ja strateegiliselt on seda lahingut võrreldud Aleksander Suure poolt juhitud võiduka Gaugamella lahinguga 331 a. e. Kr. Gustaf II Adolf oma väikese väega (ca. 16.000 meest) nagu Aleksander Suurgi pärast raskaid heitlusi võõral pinnal Breitenfeldi lahinguväljal löi enesele sellise autoriteedi, et seni kõhelnud protestantlikud saksa vürstid hakkasid kindlasti hoidma tema poole. Breitenfeldi lahinguväljal anti katoliikliku liiga — imperaatori — vägedele selline hoop, et Gustaf II Adolfile avanes tee lõunasse. Taktikaliselt Breitenfeldi lahing õpetab hindama juhtimise tähtsust, tule suurt mõju lahingus ja väelikkide koostöö väärtust lahinguväljal.

Breitenfeldi lahingu 300. aastapäevale — 7. september 1931*) — on osutanud erilise tähelepanu rootsi sõjaajakirjandus.

„Ny Militär Tidskrift“ nr. 16 (sept. 1931) on ilmunud juubeli puhul Breitenfeldi-erinumbrina. Ka Soome „Hakkapeliitta“ (nr. 36—1931) on ilmunud Breitenfeldi lahingu mälestamisnumbrina. Ajakirjanduses tuletatakse meelde Breitenfeldi lahingu käiku ja isikuid, kelle nimega Breitenfeldi lahing lähedalt seotud, nagu: Gustaf II Adolf oma lähemate abiliste Banner, Horn, Teufel ja Arnim (saksilaste juht) ning Tilly oma abiliste Pappenheimi, Fürstenbergiga.

Tuues ära „Ny Militär Tidskriftist“ Breitenfeldi lahingu kaks skeemi,

*) Sõjaajaloos (vt. Hans Delbrück „Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte“ IV osa. Uus aeg, Berliin 1920, N. P. Michnevitsch „Istooria vojennogo iskusstva“, Peterburg 1896) Breitenfeldi lahingupäev on kohastatud meie aja kalendriks ja seepärast märgitud 17. september.

Skeem nr. 1.

Breitenfeldi lahingu algaas.

Skeem on võetud:

„Ny Militär Tidskrift“ nr. 16 — 1931.

püüame lühidalt skeemide selgituseks tuua andmeid lahingu käigu kohta, kuivõrt see võiks olla veel huvitav meie aja sõjanduse seisukohast.

Gustaf II Adolf oli juba ca. 15 kuud edukalt teotsenud Saksa pinnal, enne kui tuli astuda otsustavasse lahingusse Tilly'lt juhitud impeerlastega. Gustaf II Adolf, kui ettevaatlik politik ja strateeg, ei ruttu otsustava lahinguga. Tema liitlane, Saksi kuurvürst Johann Georg, kellele ei meeldi, et ta riik on muudetud sõja tallermaaks, 15. sept. 1631. a. kohtamisel nõuab Gustaf II Adolfilt otsustavat lahingut.

Seda kategoorilist lahingu soovimist vajas just G. II A., et ebaedu puhul rootslastel ei tuleks kanda üksi suurt vastutust oma liitlaste ees ja et kuurvürst saksilasi ergutaks aktiivsemale tegevusele.

Jõudude vahekord Breitenfeldi lahingus.

(Andmed jõudude kohta on allikates lahikuminevad.)

Rootslasi ja saksilasi kokku 39.000 meest. Saksa keisri (imperaatori) vägesid (impeerlasi) Tilly juhatusel oli 36.000 meest.*) Üksikasjalisemalt: rootslasi oli 11.300 jalameest, 7000 ratsameest, 600 suurtükiväelast ja voo, saksilasi loetakse kokku üle 16.000 mehe; viimased on värskest värbitud mehed. Väeliike võrreldes oli: Gustaf II Adolphi käsutada ratsaväge

*) H. Delbrück, lhk. 234. Keisril oli tol ajal sõjaväge kuni 150.000 meest, kuid laiali kindlustes ja osa Itaalias prantslaste vastu, kus käis võitlus Mantua pärast.

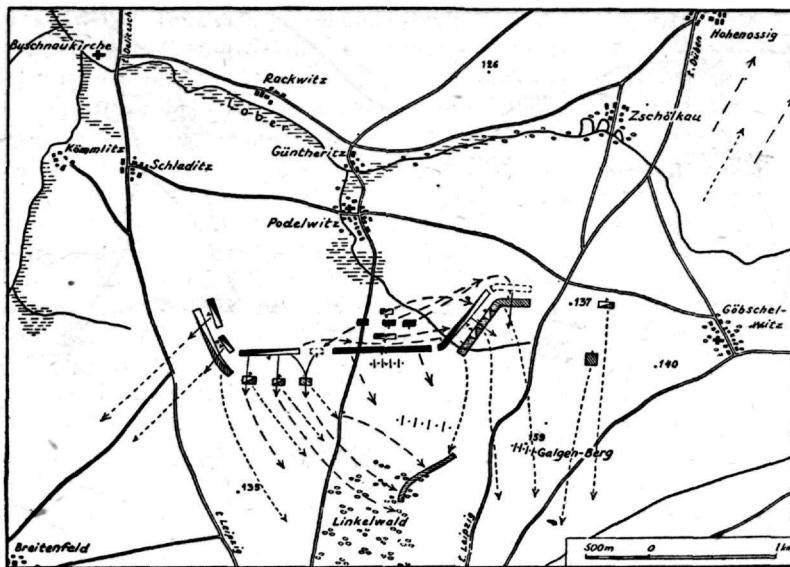
(tolleaja eliitväge) 13.000 meest impeerlaste 11.000 vastu; suurtükke oli G. II A. 75 Tilly 26 vastu.

Tilly oli teadlik vastase arvulises ülekaalus. Ta oli Hollandis, kus oli maksev hispaania (jalaväe väärtust hindav) lahingukool, saanud sõjalise ettevalmistuse ja seepärast oli kindel oma headele jalaväe pataljonidele: lootis arvulist inferioriteeti asendada meeste lahingulise väärtusega.

Lahinguvälja asukoht Leipzigit põhjapool; paar kilom. idapool Breitenfeldi küla. Lahinguväli üldiselt tasane; lõunapool Loberbachi mõned maastiku voldid ja tähtsuseta kõrgendikud. Loberbach (oja), nüüd tähtsuseta kraavike, olevat 300 aastat tagasi olnud nii suur, et tunduvalt mõjutanud maastiku elemendina lahingu käiku.

Jõudude asetus ja lahingu käik.

Tilly marssis oma vägedega Leipzigit põhjapoole. Ta peatus 7. (17.) sept. 1631 hommikul 2 km lõunapool Loberbachi oleva maastiku voldil (kõrgendikul). Tema vägede asetus oli kaugele näha. Armeetiivad lahtised. Põhjust mööda tasandikku lähenes Gustaf II Adolf rootslastega. Tema liiduväe saksilaste juht Arnim oma väega oli rutanud ette niivõrt, et Tilly oletas lahustegevust. Eelvägede kokkupuutudes mõlemad vaenulikud pooled püüavad tõmbuda läänepoole, et „võita oma poole päikest ja tuult“, nagu õpetas tolleagegne sõjakunst. Gustaf II Adolf seletas hiljem, et seda manöövrit on seganud teostamast raske maastikutõke — Lober-

Skeem nr. 2.
Breitenfeldi lahingu kriisi
lahendus.

Skeem on võetud
„Ny Militär Tidskrift“ nr. 16. — 1931.

bach (H. Delbruck, lehek. 235). Rootslaste manööver paremale (läände) asetab Tilly vasaku tiiva haaramise ohu ette; mitte ainult ruumilt ei ähvardata Tilly vasakut tiiba, vaid ka jõult on rootslased sellel tiival ülekaalus. Tilly oli lahingukorras oma jõudude raskusepunkti asetanud oma paremale tiivale lähemale. Tilly jalaväe massid olid tema paremal tiival saksilaste vastu. Tilly juhtis ise paremat tiiva. (Vasakut tiiva juhtis Pappenheim.) Pappenheim (impeerlaste vasak tiib), et pareerida G. II A. manöövrit läände, tõmbub ka läänepoole. Nii siis juba lahingu esimesel faasil tekkis impeerlaste armees lävi (löhe), mille vastu oli suunatud rootslaste peajõud.

Edaspidine lahingukäik pakkus Tillyle palju soodsaid momente eduks. Lahingu tulipunktiks kujunes 7. (17.) septembri keskpäev. Tilly lõi saksilased kiirele taandumisele, paljastades seega Gustaf II Adolphi vasaku (idapoolse) tiiva ja saavutades seega jõududes vahekorra 36.000 : 25.000. Pappenheim oli haaranud rootslaste parema tiiva, üks impeerlaste ratsarügement (Fürstenberg) oli tunginud rootslaste seljataha. „Raske looduslik tõke“ Loberbach oli sundinud rootslasi hargnemisel lahingukorda kuhjuma selle soise ojakese piirkonnas. Ajaloolased heidavad Tillyle ette, et ta ei tabanud G. II A. raskeid olukorra momente, vaid võimaldas lahingu ajal teha vägede ümbergrupeerimisi ja seega ohu pareerimist.

Gustaf II Adolf oli oma väe jaotanud kolme kolonni: parem tiib G. II A. ja Banneri juhtimisel, tsentrum Teufeli juhtimisel, vasak tiib Horni juhtimisel.

Selles lahingukorras on leidnud heakskiitmist suurtükiväe tsentrumi tiivade ette nihutamine ja suurtükiväe reservi loomine vanadest (osalt nahk) suurtükkidest.

Tuli pani end maksma Breitenfeldi lahinguväljal. Rootslastel puudus aga üldreservi. Selle puudumine algatuserikkama vastase puhul oleks võinud rootslastele tuua kaotuse. Kui 7. (17.) sept. kella 1430 paiku saksilased taandudes (põgenedes) olid paljastanud Gustaf II Adolphi vasaku tiiva, siis oli siin üldreservi järele suur vajadus. Ainult asjaolu, et Tilly parema tiiva head jalaväe osad olid liialt sattunud hoosse saksilaste jälitamisel ja lahingu suitsus ning tolmus ei orienteerunud küllaldaselt lahingu käigus (olid tükk aega täiesti tegevusetu) võimaldas Gustaf II Adolfil luua kahest teisest järgus olevast brigaadist oma vasaku tiiva esialgse kaitse. Edasi Gustaf II Adolf lahingu ajal viskas omalt paremalt tiivalt ratsaväge vasakule tiivale, sest talle oli selge, et lahing otsustub tema vasakul tiival. Gustaf II Adolfil oli läinud ka korda oht omal paremal tiival likvideerida ennem, kui tõusis selline vasakul.

Kogu Breitenfeldi lahingu kestusel Gustaf II Adolphi väeliigid on tihedas koostöös: suurtükide ja musketite tuli lööb vastase segi, ratsaosad ja piigimehed annavad löögi. Üksikutes lahingufaasides on G. II A. 4000 ratsamehe vastu Pappenheimi 7000 ratsameest, kuid rootsi väe musketäride tabava tule ja ratsameeste

löögi kokkukõlastamine annab Gustaf II Adolfile ülekaalu.

Rootslaste tsentrumis suurtükitali oli intensiivne ja tabav: tulistati ka tulistest suurtükkidest. Impeerlaste rünnakud ei löödud siin tulega ainult tagasi, vaid vaenlane sunniti põgenema. Rootsi ratsavägi, jälitades põgenejaid, hävitas nad. Tilly neli vana kuulsat jalaväe pataljoni ei sattunud paanikasse. Taandudes Linkelwaldi metsa poole, kaitsesid igit sammu ja lüües tagasi rootsi ratsaväe rünnakuid, häabusid mehises võitluses. Need neli kangelaslikku pataljoni langesid lahinguväljal kui jalaväe kuulsuse surematud eelkäijad.

Breitenfeldi lahing lõppes Gustaf II Adolfi hiilgava võiduga. Tilly sai surmavalt haavata. Kaotas oma armeest ca 10.000 surnutena ja haavatutena, 6—8000 langesid vangi ja astusid Gustaf II Adolfi teenistusse. Rootslaste kaotus umbes 1000 meest. Saksilased lahingu lõpuks koonduisid ka lahinguväljale G. II A. käsutusse. Seega Gustaf II Adolfi armee pärast Breitenfeldi lahingut tugevnes poliitiliselt, moraalselt ja arvult.

*

Breitenfeldi lahingu 300. aastapäeval on meil, eestlastel, õigus seda lahingut meelde tuletada teatud mõttes ka orientatsiooni kontrollimise mõttes. Endistes vene koolides ja venelastest sõjaajaloo professoritelt käsitleti Gustaf II Adolfi

sõjakäike kui võõra väejuhi sõjakäike. Ometi Breitenfeldi lahingu võitis meie kuningas. Teame, et Gustaf II Adolf 30-aastase sõja ajal viibis Tallinnas, et siin hankida toetust sõja edukaks jätkamiseks.*)

Breitenfeldi lahingu edust olenes otseselt meie maa ja rahva saatus.

Eestlaste-sõdurite osavõtust (eestlastest kompani) Breitenfeldi lahingust on avalikkuses kõneldud, kuid üksikasjalikumad uurimused selles puuduvad. Näib olevat tõenäollik, kui arvestada Rootsi tolaeagset armee loomise korda ja maksvat vaimu, et meie esiisad on oma verega niisutanud Breitenfeldi ja Lutzeni väljasid kui soomlasedki.

Allikatena on kasutatud:

1) Hans Delbruck: „Geschichte der Kriegskunst“. Viertel Teil. Neuzeit. Berlin 1920.

2) N. P. Michnevits: „Istooria vojennago iskusstva“. Peterburg 1896.

3) Dr. E. v. Nottbeck und W. Neumann: „Geschichte und Denkmäler der Stadt Reval“. F. Kluge kirjastus, Tallinn, 1904.

4) „Ny Militär Tidskrift“, Breitenfeldi erinumber. (Nr. 16 — sept. 1931).

E. A.

*) Vt. Dr. Eugen von Nottbeck und Dr. Wilh. Neumann: „Geschichte und Denkmäler der Stadt Reval“. F. Kluge kirjastus 1904, lehek. 175—180.

LENNUVÕISTLUSED

SEPTEMBRIS 1931.

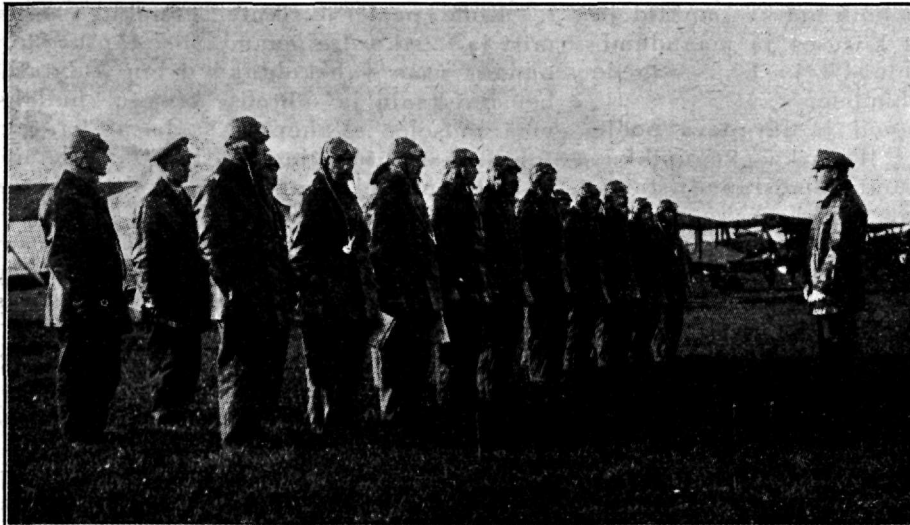
Järjekordne õhukaitsele alluvate lennuväeüksuste lennuvõistlus toimus k. a. 15. septembril.

Möödunud aasta lennuvõistluse (toimus 4. sept.) eeskujul taotles tänavune võistlus eesmärgke:

- ergutada lendava personaali ja lennuüksuste sõbralikku võistlustahet;
- kontrollida lendava personaali võimete taset kiires ja õiges orienteerumises (aeronavigeerimises), visketeade pihtumise täpsuses, maandumise korralikkuses ja täpsuses, mootori ökonoomse kasutamise ja lennukite juhtimise kindluse oskuses.

Rööbiti loetletud eesmärgile püüdis õhukaitse juhatus muretseda selgust ka möödunud väljaõppe perioodil lennuväeüksusis sooritatud töö tulemusis ja selle nivoo kõrguses.

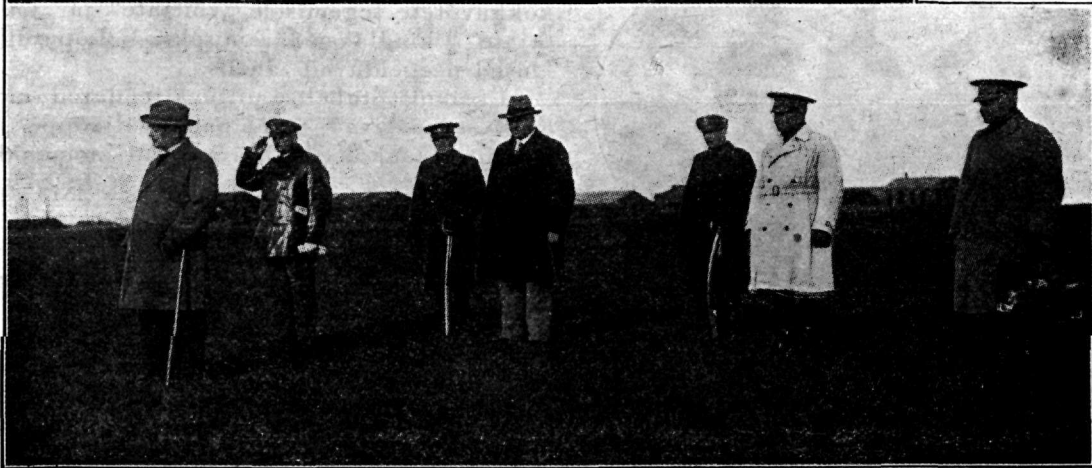
Viimase eesmärgi taotlemiseks oli võistlus organiseeritud nii, et väeosil polnud enne võistlust teada ei võistlevate meeskondade nimed, ei lennukite numbrid. Möödunud aasta võistlusel oli väeosade ülemaile jäetud piiramata vabadsus võistlejate ja lennukite määramises. Seda kasutades määrasidki väeosad võistluseks paremad meeskonnad ja lennukid, mis ei võimaldanud pildi saamist kogu lendava personaali os-

Õhukaitse ülem kol. Tomberg tervitab enne võistluse algust võistlusest osavõtjaid.

All:

Härra Riigivanem K. PÄTS tervitab enne võistluse algust osavõtjaid Lasnamäe aerodroomil.

tud raske ülesande sooritamiseks, teatas õhustabül võistlejaile I matka (kogupikkus 259 km) punktid. Peale 30-minutist matka uurimist ja ettevalmistust oma lennukite juures ning omal jõul rivistusid meeskonnad uuesti härra Riigivanema vastuvõtuks. Vahepeal saabusid aerodroomile palutud külalised eesotsas kamini abiga, kavstabülemaga ja garnisoniülemaga, ajakirjanikkude esindajaid ja asjasthuvitatud pealtvaatajaid.

Härra Riigivanema saabudes härra Kaitseministri saatel täpsalt ettenähtud ajal kell 0900 rivistusid meeskonnad lennukite ette koondrivvi.

Riigivanem tervitas võistlejaid soojail ja südamlikel sõnul, märkides ühtlasi võistluse tähtsust ergutava lülina rahu-aegse väljaõppe ahelas ja soovis õnne ning edu.

Sellele järgnenud riigilipu tõusmine stardijoonel asuvasse lipuvardasse, tähistas võistluse algmomendi.

Kaheminutiste vaheaegiga startisid lennukid I matka sooritamiseks.

Kava kohaselt pidid esimesena startinud kiired hävituselennukid Lasnamäe aerodroomile saabuma tagasi umbes 1½ tunni pärast; mispärast härra Riigivanem ja härra Kaitseminister kasutasid seda aega aerodroomil asuvate väeosiga tutvumiseks.

Vahekohtukomisjon aga oli kibedasti ametis aerodroomi korraldamisel maandumise täpsuse hindamiseks lennukite I matkalt saabudes.

Tegelikult jõudis kiirema ajaga kohale seitsmendana startinud lennuk nr. 127 kpt. Brauni juhtimisel, kattes matka 1 t. 20 minutiga, leides üles kõik valge ristiga märgitud matka punktid, tehes nende kohal vasakus kaares ringi, visates igasse punkti umbes 50 m kõrguselt visketeate ja sooritades Lasnamäe aerodroomil valgete kaartena märgitud kohal maandumise.

Üksteisele järgnesid teised lennukid,

olles samuti leidnud kõik matka punktid ja võisteldes omavahel kiiruses ja maandumise täpsuses Kaitseministri ja Kaitsevägede staabiülemä rändauhindele.

Pool tundi puhanud ja järgneva poole tunni jooksul saadud II matka (kogupikkus 268 km) uurinud ja ettevalmistanud, startisid lennukid saabumis järjekorras uuesti.

Vahepeal sooritas härra Riigivanem esmakordselt oma elus õppelennukil kpt. Kitvelli juhtimisel lennu linna ja lähema ümbruse kohal, kinkides seega meie lendavale personalile ja juhtele oma kõrge isiku ja esimese kodaniku täieliku usalduse.

Vahekohtu komisjoni liikmed registreerivad võistluseks startivaid lennukid.

Vasakult: Kol.-leitn. Vellerind, kol.-leitn. Haas, major Vernik.

Härra Kaitseminister sooritas kpt. Sepaga kõrgsulennu 5000 m kõrgusele, tutvudes tegelikult nende raskusiga ja tervisele mõjuvate tegureiga, milliseiga lendaval personaalil võidelda selliseil kõrgusil.

II matka läbistas kiireima ajaga ltn. Reebs (kaaslendajana n. a. o. Ernits), leides kõik punktid, hoides kogu aeg õige kursi ja saabudes aerodroomile 1 t. 41,33 minutiga stardi momendist arvates. Mitmesuguste vaheaegiga saabusid ka teised lennukid, kusjuures selgus, et kõik punktid olid leitud, kuid peaaegu kõigile, eriti neile, kes harrastasid madallendu puu latvade kõrgusel, olid matka punkti nr. 5 (Karitsa asunduse juures) vahekohtunikud valmistanud väikese üllatuse. Punkti tunnusmärgina kasutatud valge rist oli asetatud metsaga varjatud heinamaale, mispärast nii mõnigi lendur ei märganud seda esimesel hetkel ja kaotas mõnegi kalli minuti selle leidmiseks. Hea õpis sõjaolukorras teotsevaile sidepostele, kuidas tunnuslinu mitte ei tuleks asetada.

Kohe peale üksikute lennukite saabumist ja teistkordse maandumise täpsuse hinnangut asus vahekohtukomisjon kulutatud bensiini kaalu ja suhtelise kiiruse kindlaksmääramisele. Vahepeal saabusid ka telefonil edasiantud ja kontrollitud andmed kontrollpunktide vahekohtunikelt visketeade pihtamise täpsuses.

Loetletud toimingud sooritatud, asuti erilise katse sooritamisele maandumise täpsuses. Igal osavõtjal oli võimalus kindlaksmääratud tehnilisel tingimusil sooritada 2 maandumist aerodroomil märgitud ringi, mille $d=50$ m. Parimaid tulemusi näitas kpt. Parsmann, peatudes tingimuste kohaselt ringi keskkohast vaid 10 m kauguses.

Kell 1800 olid kõik katsed sooritatud ja vahekohtukomisjon asus arvestuste ning kokkuvõtete tegemisele „võitjate“ ja „kaotajate“ kindlaksmääramiseks. Lõputulemused peegelduvad tabelis.

Üksikuist tabelis mitteväljendatud momentest väärivad tähelepanu väljaõppe ja oskuste seisukohalt alljärgnevad momendid:

1. Matkade sooritamise kiiruses:

I matka sooritas kiireima ajaga (1 t. 20 m.) kpt. Braun — Lennuväedivisjonist nr. 3.;

pikema aja (2 t. 23,25 min.) vajas kpt. Rotberg — Lennuväedivisjonist nr. 1.

II matka sooritas kiireima ajaga (1 t. 41,33 min.) ltn. Reebs — Lennuväedivisjonist nr. 2.;

pikema aja (2 t. 24,35 min.) vajas veltv. Schmidt — Lennukoolist.

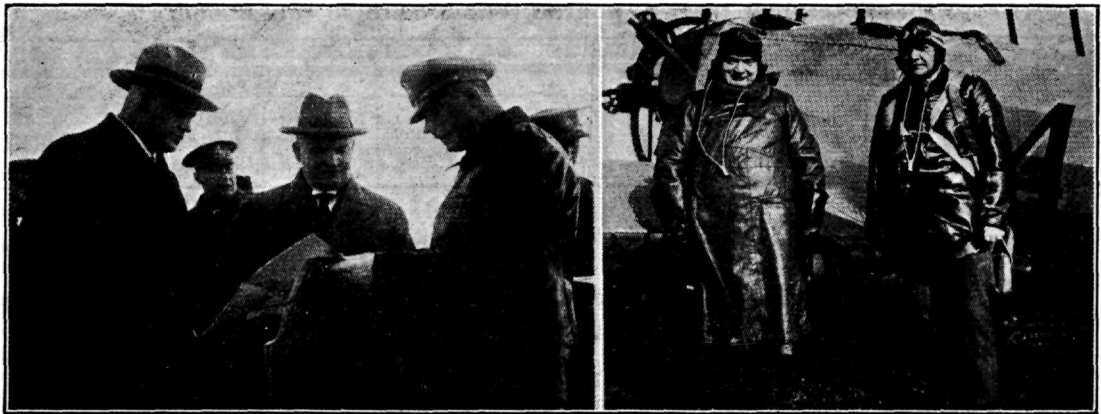
Mõlemad matkad kokku suhteliselt lubatud ajale sooritas kiireima ajaga (3 t. 12 min.) n.-lt. Anilinne — Lennuväedivisjonist nr. 3.;

pikema aja selleks (4 t. 36,10 min.) vajas veltv. Schmidt — Lennukoolist, kuna tema ees aegluses (4 t. 36 min.) käis kpt. Rotberg — Lennuväedivisjonist nr. 1.

2. Maandumise täpsuses aerodroomil kaarega märgitud kohale:

Peale I matka sooritas täpsaima maandumise (21,5 m kaarest) kpt. Rotberg — Lennuväedivisjonist nr. 1 ja ebatäpsaima — n.-ltn. Olt — Lennubaa-sist.

Peale II matka sooritamist — täpsaima maandumise (vahetult kaarel) — veltv. Schmidt — Lennukoolist ja ebatäpsaima (108 m kaarest) — kpt. Braun — Lennuväedivisjonist nr. 3.

Vasakul: Õhukaitse ülem kol. Tomberg tutvustab härra Riigivanemat ja Kaitseministrit võistluse matkaga. Paremal: Riigivanem K. Päts peale lennusooritamist Lasnamäe aerodroomil oma lennuki Avro nr. 114 ja lendur-kapten Kitvell'iga.

Võistlusi jälgimas.

Vasakult: Kavstabül kindral Tõrvand, Kaitseminister Kerem, kindral Laidoner, Riigivanem K. Päts, Õhukaitse ülem kol. Tomberg.

3. Maandumise täpsuses aerodroomil märgitud ringi ($d=50$ m):

Esimesel maandumisel täpsaima (10 m ringi keskkohast) — kpt. Parsmann — Lennukoolist ja ebatäpsaima (60 m ringi keskkohast) — kpt. Under — Lennubaasist.

Teisel maandumisel täpsaima (25,5 m ringi keskkohast) — veltv. Schmidt ja ebatäpsamad — kpt. Rotberg — Lennuväedivisjonist nr. 1 ja kpt. Under — Lennubaasist, jäädes kaugemale lubatud piirist.

4. Mootori käsitamise ökonoomsuses:

Saavutas suurima punktide arvu

n.-lt. Olt — Lennubaasist, hoides mõlemil matkal kokku 86,480 kg bensiini. Kaotas rohkemal määral punkte kpt. Braun — Lennuväedivisjonist nr. 3, kulutades üle määratud normi 44,230 kg bensiini.

5. Viskteadete pihtamise täpsuses:

Suhteliselt suurima punktide arvu saavutas veltv. Schmidt — Lennukoolist ja väikseima punktide arvu — n.-lt. Aniline — Lennuväedivisjonist nr. 3.

Ühes kontrollpunktis saavutas parima tulemuse (5 m risti keskkohast) kpt. Parsmann — Lennukoolist. Tema visked kõigis punktides kõikusid 5—12,5 m vahel.

15. septembril 1931. a. peetud lennuvõistluse tulemused.

Paremuse järjekord	Meeskond ja väeosa		S a i d p u n k t e				
			Bensiini eest	Kiiruse eest	Maandumise eest	Viskteadete pihtamise täpsuse eest	KOKKU
1.	N.-leitn. REEBS . . . N. a. o. ERNITS . . .	Lennuväe- divisjon nr. 2	+846	+540,64	+319	+450	+2155,64 *)
2.	N.-ltm. OLT . . . V. a. o. KULIK . . .	Lennubaas . .	+864	+489,8	+209,75	+550	+2113,55**)
3.	Veltv. SCHMIDT . . . Veltv. SIIBE . . .	Lennukool . .	+261	+494,2	+207	+550	+1512,2***)
4.	Kpt. PARSMANN . . . Veltv. PÖLDROS . . .	Lennukool . .	+249	+512,8	+145,3	+500	+1407,11
5.	Kpt. UNDER . . . Kprl. KIKKAS . . .	Lennubaas . .	-3	+518,88	+154,6	+500	+1170,48
6.	N.-ltm. ANILINNE . . . Kprl. ELVELT . . .	Lennuväe- divisjon nr. 3	-374	+438,00	+266,5	+300	+ 630,50
7.	Kpt. ROTBERG . . . Kprl. SAIK . . .	Lennuväe- divisjon nr. 1	-613,5	+466,1	+259,5	+425	+ 537,1
8.	Kpt. BRAUN . . . V. a. o. SCHAURUP . .	Lennuväe- divisjon nr. 3	-884	+423,65	+262,5	+350	+ 152,15

*) 1. Riigivanema rändauhind — suurima punktide arvu eest. 2. Kaitseministri rändauhind — suurima punktide arvu eest kiiruses. 3. Kaitsevägede staabi ülema rändauhind — suurima punktide arvu eest maandumises.

***) Üldpunkt II koht.

****) Üldpunkt III koht. 1. Õhukaitse ülema rändauhind — lühema ajaga läbistatud lennumatka ja suurima punktide arvu eest viskteadete pihtamise täpsuses. 2. Briti Kuningliku Õhujõudude major C. A. Collier'i rändauhind — suurima punktide arvu eest viskteadete pihtamise täpsuses.

Kõik loetletud tulemused on mõisteta-
vad suhteliselt, vastavalt lennukite tüüpele,
määratud normele ja võistlejate võistlustak-
tikale. Näiteks, lendur, arvestades lennu-
ki ja enese võimeid ja omadusi, püüdis suu-
rima arvu punkte saavutada bensiini kokku-
hoiu eest, kuna matka sooritamise kiiruse
jättis teiste võistlejate hooleks. Loomuli-
kult, pidi ta kiiruses tunduvalt kaotama,
lennates võimalikult väikestel mootori tii-
rudel.

Vastuoks, lendur, soovides omada roh-
kelt punkte kiiruses, ei võinud hoolida ben-
siini kokkuhoiust.

Lõputulemuse aga otsustas kõigil võist-
lusaladel saavutatud punktide algebraline
summa.

Vahekohtukomisjonilt fikseeritud tule-
mused tehti samal päeval kell 1930 võist-
lejaile teatavaks kasiinos. Härra Kaitse-
minister jagas auhinnad välja, millele järg-
nes ühine õhtueine palutud külaliste ja aja-
kirjanikkude esindajate osavõtul.

Ränd- ja individuaalauhindadega varus-
tatult ja kaasvõitlejate õnnitlemistega saatel
lahkusid „võitjad“, kuna „võidetud“ luba-
sid järgmisel võistlusel teha kõik õnneratta
enesepoolse meelitamiseks.

Sõbralikus ja rõõmsas meeleolus asusid
lennuväelased järgmisel päeval oma töö
juurde, et alata ettevalmistusi saabuva veel
suurema ja tõsisema ülesande — õhukaitse
manöövri — sooritamiseks.

A. V.

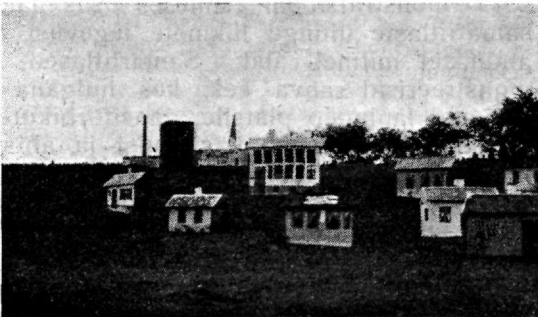
Õhu- ja gaasikaitse alalt.

GAASIKAITSE NÄDAL

16.—24. sept. 1931.

Käesoleva kuu 24-dal lõppes meil Tallinnas gaasikaitse nädal. Gaasikaitse nädala eesmärk oli äratada kodanikkude tähelepanu gaasisõja ohule, sest tulevikus sõja puhul ei sattu gaasi ohtu mitte ainult kaitsevälased, kes viibivad võitluseväljal, vaid

rajatud eeltöödele ja gaasikaitse korraldamise kavade kokkuseadmisele. Otsustati sügisel korraldada suurejooneline gaasikaitse nädal, et Tallinna elanikkude huvi tõsta selle küsimuse vastu ja ühes sellega anda Tallinna elanikkudele elav pilt sel-

Vasakult: Raekojaplatsi degaseerimine — Õhukaitse kahur tegevuses — Dekoratiivne linn näituse platsil, mida pommitati õhust — Õhukaitse kuulipilduja.

Ülesvõtted tehtud „Prestofoto“ poolt.

ka kõik teised kodanikud. Mineval aastal Eestis ellu kutsutud Tallinna Õhuasjanduse Ühingu juure asutati gaasikaitse komitee, mille koosseisu valiti esindajad punaseristist, kaitseväest, kaitseliidust, politseist, linnavalitsusest, raudteevalitsusest ja tuletõrje liidust. Komitee astus esimest korda kokku 30. detsembril 1930. a. ja asub Eesti Punase Risti ruumides.

Gaasikaitse komitee ülesanne on korraldada gaasikaitset rahulikkudele elanikkudele. Möödunud kuud talvel ja kevadel olid

lest, millega ähvardab meid tulevikusõda ja kuidas tuleks selle ohule vastu töötada.

Gaasikaitse nädal algas gaasikaitse näitusega, milleks oli üüritud Börsikomitee avar saal. Peale rikkalikke õpetlikke skeeme oli välja pandud rohkesti esemeid gaasikaitse alalt. Minnes läbi saali, nägime vasakul pool lauale asetatud sõjagaaside proove pudelites. Sõjagaasid olid grupeeritud nende mõjuvuse järgi. Kinnivalatud klaastorudes olid kloor ja fosgeen, teised sõjagaasid pudelites lihvitud klaaspunniga.

Kõrvuti seisavad kurikuulus yperiit ja ameeriklaste „surma udu“ — levisiit.

Järgmisel laual asuvad mitmesugused pasunad ja sireenid gaasialarmi andmiseks, gaasimürskude läbilõiked ja Lievensi gaasimiin.

Järgnevad kaks lauda gaasitorbikutega, alates maailmasõjaaegsetest kuni tüüpideni viimasest ajast. Olid olemas ameerika, inglise, saksa, itaalia gaasitorbikud ühes meie arsenaali poolt valmistatud gaasitorbik E. I-ga. Gaasitorbikute kõrval olid üles seatud gaasikindlad ülikonnad välismaal kui ka meie kodumaal valmistatud. Soome gaasikaitse ühing ühes Soomes asuva Savio kummitööstusega, esinesid näitusel väljapanekutega. Peale suurendatud päevapilti yperiidi mõjust inimese nahale, olid välja pandud Savio tööstuse poolt valmistatud gaasitorbik rahulikkudele elanikkudele, gaasikindlad ülikonnad kummitud riidest ja mitmet tüüpi kummsaapaid gaasikindla ülikonna jaoks.

Järgmisele lauale olid asetatud hapniku aparaadid, mis kõik olid pärit välismaalt. 1. jalaväe rügement esines eraldi väljapanekutega — leitnant L e e t s'i poolt gipsist valmistatud inimese nägu ja käed yperiidi ja fosfori haavadega. Rügemendi töökojas valmistatud käsisõel kloorlubja puistamiseks ja sireen gaasialarmi andmiseks.

Järgnes laud sanitaar-paunadega ja kastidega arstidele ja velskeritele; ühed nendest üldabiandmiseks õnnetuste juures, teised abiandmiseks mürgituste puhul. Põrandal seisavad aparaadid ruumide ja maastiku degaseerimiseks ja g-kompani poolt valmistatud gaasikindla varjendi mudel. Gipsist oli gaasikindl varjend elumaja jaoks valmistatud kunstnik S a n n a m e h e poolt *can. chem. D. Buxhoevedeni projekti* kohaselt (vaata „Sõdur“ nr. 13/14 1931. a.). Ühel laual asuvad lennukite pommid ja nende läheduses müüdi eesti keeles ilmunud kirjandust gaasiasjanduse alal ja gaasitorbikuid E. I. Börsisaali sissekäigu ees asusid mõlemal pool ust kaks inimkuju gaasikindlates ülikondades ja gaasitorbikutest.

Gaasikaitse näitus rikkalikkude väljapanekutega pakkus ülevaate gaasikaitse vahenditest ja oli õpetlik juurelisatud skeemide ja pealkirjade tõttu. Näitust on vaatamas käinud rohkesti rahvast.

Linna gaseerimist ja tänavate degaseerimist toimetati kahel päeval, 17. septembril Raekoja platsil ja 18. septembril turuplatsil. Täpsalt kell 1800 ilmusid lennukid ja pilidusid maha, — seekord pommide asemel lendlehti. Sel samal momendil lõhkesid

tänaval pommid, hulusid gaasi-alarmsireenid ja ragisesid rasked kuulipildujad, mis olid asetatud veoautodele, milledega kohale ruttasid degaseerimise komandod kaitseliidust. Jõudes kohale, tõstavad komando mehed, kes olid riidetud gaasikindlatesse ülikondadesse ja varustatud gaasitorbikutega, veoautodelt degaseerimise aparaate ja tünne degaseerimise ainega. Aparaate täidetakse ainega ja mehed käivad veeretades aparaate üle platsi, kattes platsi valge ainega.

Et Tallinna elanikkudele tunda anda sõjagaaside mõju, süüdati suitsuküünlaid pisargaasiga. Pisargaas oli mõjuv ja kohtadel, kus tuuletõmbus ajas pisargaase inimeste sekka, jooksid inimesed nuttes laiali. Demonstratsiooni ajal anti rahvale seletusi kaitseväge häälekõvendaja kaudu.

Pühapäeval korraldati kino „Gloria Palace'is“ populaarloenguid, kusjuures kõnelesid kaitseväge staabi ülem kindralstaabi kindral-major J. T õ r v a n d, gaasikaitse vajadusest rahulikkudele elanikkudele, ja Kv. gaasiasjanduse juhataja hra D. B u x h o e v d e n gaasikaitse tehnilisest küljest.

Kell 1500 algas pühapäeval (20. sept.) laulupeo platsil suur gaasikaitse demonstratsioon. Riigivanem, kes oli gaasikaitse nädala patroon, avas demonstratsiooni lühikesega sütitava kõnega.

Demonstratsiooni esimeses osas näidati samariitlaste ühingu liikmete tegevust abiandmisel mitmel alal. Samariitlased demonstreerisid rahva ees, kes hulgana oli ilmunud laulupeo platsile, gaasitorbikute ja gaasikindla ülikonna käsitamist ja abiandmist mürgitustel ja muil õnnetustel. Teises osas tungisid lennukid „linna“, viskasid maha lõhke- ja gaasipomme, tekitades „linna“ tulekahju ja äratades elanikkude seas kabuhirmu. Inimesed, kes olid gaasitorbikuta, saades „mürgituse“, kukkusid maha. Lennukeid tulistati zeniitpatareidest ja raskekuulipildujatest, „linna“ ruttasid punaseristi sanitaaraudod ja tuletõrje — oli vaja anda abi ja päästa veel mis võimalik.

Huvitavaim oli kaitseväge tegevus kolmandamas osas, milles demonstreeriti moodsat sõjategevust. Tribüünidest möödub ratsa luuresalk, paremalt poolt ilmuvad jalaväe osad, raske ja kergekuulipildujatega ja asuvad positsioonile. Ratsasalgaletatakse vasakult tuld — need sattusid läheneva vaenlase peale ja kihutavad tagasi. Pealetungijad lähenevad ja varsti ragisevad ka kuulipildujad ja põmmutavad suurtükid. Lõhkevad õhus šrapnellid ja kaitsja positsiooni kohal granaadid. Kõrvulukustav la-

hingu lärm valitseb laulupeo platsil, tõusevad taeva poole valged, rohelised, punased raketid. Vasakult tungitakse visalt peale, kuid kaitsjate tuli on niivõrt vali, et sunnib pealetungijaid heitma maha. Platsil tekib valge udu, huluvad gaasialarmi sireenid ja läbi valge udu on näha lähenemas pealetungivaid tanke. Nagu rohi inimese jala all, langevad maha tankide all kaitsepositsiooni ette püstitatud traattõkked. Kuid kaitsjad on ka varustatud moodsate kaitsevahenditega, läbimurdnud tankidele puhutakse vastu leegipildujatest elavat tuld. Kogu maa põleb, lahing on jõudnud oma kriitilisele tipule. Aga tulest tankid ei suuda läbi murda, nad pöörduvad tagasi ja kaitsevad pealetungivate osade taandumist. Laskmine

raugeb ja ainult veel üksikud paugud tunnistavad, et pealetung on ebaõnnestunud. 10.000-lise rahvahulk vaatas põnevusega seda lahingu demonstratsiooni. Vanad lahinguveteräänid mäletasid lahinguid, milledest isiklikult võtnud osa, teised aga said aimata seda meelegi, mis peab valitsema sõdureid, kui peaks tõsine aeg kätte jõudma.

Pärast seda korraldati Ohvitseride Kesk-kogu ruumides gaasikaitse kursus meie kaitseväe, kaitseliidu, linna, maakonna ja raudteearstidele. Kursusel pidasid loenguid meie kuulsamad arstiteaduse professorid ja arstid ning paremad eriteadlased gaasiasjanduses. —en.

RKKA soomusrongid ja nende kasutamise põhimõtteid lahingus.

A. Organisatsioon.

Vene punaarmees on kaks soomusrongide rügementi, 7 üksikut divisjoni ja 11 üksikut s/rongi. Iga rügement koosneb kahest kergest, ühest raskest, ühest iseäraliste ülesannetega rongist ja ühest s/dresinaade rühmast. Üksiku divisjoni moodustavad kaks kerget ja üks raske s/rong. Iga s/rong koosneb kahest osast — lahingosast ja baasist. Lahingossa kuuluvad kaks soomusplatvormi, soomustatud vedur, kontrollplatvormid, rongi juhatus, juhatuse rühm, lahingumeeskond, tehniline personaal ja voo. Baas jaguneb omakord kahte ossa — administratiiv-majanduse ja tehnika osakonnaks.

Administratiiv-majanduse osakonna moodustavad administratiiv-jaoskond, majanduse-finants jaoskond, majandusline komando, vahirühm ja tuletõrje komando. Tehnika osakonna koosseisu kuuluvad liikumise ja transpordi jaoskond, paranduste jaoskond, varustamise jaoskond, reguleerimise jaoskond ja töökojad. Peale selle baasi juures asub rongi klubi ja majanduse voo. Kokku rongis 251 meest, 5 hobust, 5 vankrit, 1 auto ja üks mootordresina. S/rongide tüübid — kerged, rasked, iseäraliste ülesannetega ja rannakaitse.

Kerged rongid „A“ on relvastatud nelja 3“ suurtükiga ja 12 raske kuulipildujaga, mis asetatud kahele soomusplatvormile. Soomuse paksus platvormidel ja veduril umbes 10—12 mm. Rongi lahingukord — ees 2 kontrollplatvormi, nende taga üks s/platvorm, keskel vedur (soomusega kaetud), tema järel üks s/platvorm ja lõpuks 1—2 kontrollplatvormi. Kontrollplatvormidele asetatakse teeparandamise materjalid ja tööriistad. Rasked rongid „B“ on relvastatud ühe 42” suurtükiga ja ühe 6“ haubitsaga või kahe 6“ haubitsaga ning 4—6 raske kuulipildujaga. Relvad on asetatud ühele või kahele s/platvormile. Vedur soomusega kaetud ja lahingukord nagu kergetel rongidel. Iseäraliste ülesannetega rongid „W“ („ON“) on relvastatud 8“ suurtükiga, või ühe 6“ canet, ehk ühe 250,4 mm suurtükiga ja 2—4

raske kuulipildujaga. Relvad on asetatud ühel s/platvormil.

Rannakaitse rongid „M“ on relvastatud nelja 120 mm või nelja 152,4 mm mere suurtükiga ja 5 raske kuulipildujaga. Relvad on asetatud 2—4 s/platvormile.

Kokku punaarmees on umbes 40 s/rongi, nendest vähemalt 10 rasket. Üldiselt soomusrongid on jaotatud kahte liiki — välisoomusrongid „BE PO“ ja soomuspatareid „BB“. Esimeste liiki kuuluvad kõik „A“ ja „B“ tüübilised s/rongid, teiste liiki aga „W“ ja „M“ tüübid.

Tarbekorral antakse s/rongidele juure soomudresinaid.

Nende tüübid:

Harford — kaal 10 tonni, mootor 60 HP, kiirus 20 km tunnis. Relvastus — üks 3“ suurtükk ja kaks rasket kuulipildujat.

W a t m a l — kaal 6,5 t., mootor 35 HP, kiirus 40 km tunnis. Relvastus — üks 37 mm suurtükk ja kaks rasket kuulipildujat.

W i h t e — kaal 6,5 t., mootor 30 HP, kiirus 50 km tunnis. Relvastus sama, mis Watmalil.

B. Soomusrongide kasutamise põhimõtted.

1. Üldised ülesanded.

Soomusrongide ülesandeks on: a) Jala- ja ratsaväe abistamine lahingus. Nende kohuseks on vastase elava jõu hävitamine, soomusjõudude ja suurtükiväe vastu võitlemine.

b) Löökide andmine vastase tiivale ja seljagutasele.

c) Operatiivselt tähtsate punktide vallutamine ja käes hoidmine, kuni jõudude kohale ilmumiseni.

d) Raudtee liinide, sõlmede, ehituste ja jaamade kaitse.

e) Transpordi kaitse raudteel ja f) rannakaitse.

Abistades teatud väekoondist, alluvad s/rongid täielikult selle ülemale. Kui väekoondise käsutusse on antud s/rongide divisjon, alluvad rongid

vahetult divisjoni ülemale, kuna viimane allub väekoondise ülemale. Väekoondise ülem võib ronge määrata ka jalaväe pataljoni käsutusse, mis tegutsevad raudtee piirkonnas. Niisugusel juhul on ronge ülemad kohustatud täitma kõiki patulide nõudmisi, kui nõudmised pole vastuolus divisjoni üldülesandega. Väekoondise või üksuste ülemad annavad s/rongidele ülesanded ja täitmise aja, kuid täitmise viisides jäetakse s/rongi ülematele vabadus.

Soomusrongide iseseisvate ülesannete täitmisel antakse nende käsutusse dessant parematest jalaväe osadest, mis operatsiooni kestel allub s/rongi ülemale. Komissarid ei allu ei rongi ei divisjoni ega väekoondise ülematele, vaid selle väekoondise politilisele organile, kelle käsutusse s/rongid määratud.

2. Luure.

Soomusrongide luure on lahutamata osa üldisest väekoondise luurest, mille käsutusse nad antud. Rongi peamiseks luure organiks on juhatuse rühm. Luure jaguneb kolme faasi:

a) liikumisel, b) enne lahingut ja c) lahingus.

Luure liikumisel jaguneb kahte liiki: erakorraline ja normaalne.

Era korraline luure saadetakse välja ainult niisugusel korral, kui aeg võimaldab selle täitmist. Luure ülesandeks on tutvumine olukorraga, raudtee seisukorra selgitamine ja väiksemate liikumise takistuste kõrvaldamine. Luure algus ja lõpp määratakse igakord kindlaks kas rongi või divisjoni ülema poolt. Luure tegutseb mootor- ja soomusdresiinadel.

Normaalne luure saadetakse välja igakord rongi lahingosa liikumise algusega. Luure ülesandeks on kindlustada rongile õigeaegset lahingusse astumist, äramärkida vaatluspunktid, oote- ja lahtiste positsioonide raioonid ning tagada rongile takistamata liikumist. Peale selle luure peab veel muretsema kindlad andmed tee kohta (tee seisukord), side, ehitused, tagavarad, veerev koosseis, teenijate meelsus jne.

Luure toimitakse rongilt ja mootor-soomusdresiinadega. Viimased liiguvad rongi ees mitte kaugemal kui ühe jaama vahe.

Luure enne lahingut. Selle peamiseks ülesandeks on kindlustada rongile takistamata lahingusse astumist. Ta peab kindlaks tegema vastase rinde, tee seisukorra võimalikult kaugemale, ehituste korrasoleku, kohapealsed materjalid tee parandamiseks ja veduri toitmiseks. Peale selle luure märgib ära mürgitatud maad, tagavara, oote, varjatud ja lahtised positsioonid ning valib vaatluspunktid. (Rongi ülema, eel- ja külje V. P.).

Lahingu ajal luure teostatakse vahetpidamata igast vaatluspunktist ja rongilt. Tema ülesandeks on vastase jõudude ja nende tegevuse selgitamine. Erilist tähelepanu pööratakse vastase suurtüki- ja soomusvägede peale. Kõik luure andmed antakse viibimata edasi väeosadele, keda soomusrongid toetavad.

3. Side.

Soomusrongid loovad side esimeses järjekorras jala- ja suurtükiväega, väekoondise ülemaga, keda nad toetavad, vanema soomusrongide juhiga ja oma seljatagusega. Side luuakse rongi ülema korraldusel juhtimise rühma ülema poolt, tagalast ettepoole, vanema juhi poolt nooremaga. Side on sisemine ja väline.

Sisemine side teostatakse isiklike kokkupuutumiste, ruuporite, telefoni, elektrikellade, leppe-

märkide, vilede ja lühikeste kirjalikkude käskude abil.

Välisside luuakse vaatluspunktidega, tagalaga, väekoondise ülemaga, ligema väeosa ülemaga, teiste soomusrongidega ja divisjoni ülemaga. Side vahenditeks on telefon, telegraaf, semafor, veduri vile, optilised abinõud (lambid, raketid, lipud jne.), koerad, tuid, virgatsid ja raadio. Telefoni side loomisel soovitatakse juhtmetena kasutada ka raudtee roopaid.

4. Moondamine.

Igasugused liikumised soovitatakse toimida öösi, sademete ajal, uduse ja pilves ilmaga. Liikumisel peavad soomusrongid moondamiseks ära kasutama tee profiili. Jaamades on keelatud soomusrongidel peatuda perroni ees, jaama ehituste juures ja varjata end teiste rongide vahel. Erilist rõhku peab soomusrong panema oma varju moondamise peale. Vari ei tohi langeda kõrvale, vaid varjatava eseme peale. Jaamas rongilt ei tohi keegi lahkuda ilma rongiülema loata. Meeskonnal on kõvasti keelatud igasugused kõnelused raudtee teenijate ja kõrvaliste isikutega. Läbi-rääkimisi võib pidada ainult komissar ehk rongi-ülem. Soomusrongi ülesanded, liikumise eesmärk jne. teadustatakse ainult juhtidele. Baasis peab valitsema niisugune kord, et ta millegagi ei eralduks harilikust rongist. Liikumiseks ei teadustata s/rongi nr. jaama administratsioonile. S/rongidele ei tohi mingisuguseid pealkirju teha. Nõutakse, et s/rong peab olema kaitsevärvi, liikumisel tarvitama sütt, mis põlemisel annab miinimum suitsu, katma end raiatud okstega, varjama oma liikumist suitsu kattega, vale tulekahjudega, väiksema hulga kaubarongidega jne. Kui vastase ohuluure tabab s/rongi liikumisel, on viimane kohustatud peatuma, kasutades enese varjamiseks tee profiili, erilist rõhku pannes oma varju moondamiseks.

C. Soomusrongid lahingus.

1. Üldised alused.

Edukaks tegevuseks nõutakse s/rongidelt ootamata ja õigel ajal lahingusse astumist. Enne lahingusse minekut asub s/rong ootepositsioonile selleks, et tutvuda olukorraga, luua tarvilik side, teostada tee- ja vastase luuret ja luua kontakt väeüksustega, keda ta toetab. Ootepositsioon peab olema (neid võib olla mitu) varjatud vastase õhu- ja maapealse luure eest. Sellel positsioonil võib s/rong vastast tulistada kui harilik varjatud patarei. Reeglina on keelatud ootepositsioonidena kasutada viadukke, silde ja teid depode juures.

Parajal silmapilgul s/rong sõidab lahtisele positsioonile, et avada maksimaalne tuli vastase pihta. Side lahtise- ja ootepositsiooni vahel ei tohi katkeda.

Lahtisel positsioonil viibib s/rong lühikest aega. Soovitatakse umbes mitte üle 2—3 minuti. Niisugused tulelöögid võivad järgneda võimalikult tihti üksteisele. Järelikult on s/rongilt nõuetav äärmine liikuvus.

2. Soomusrongid kohtamislahingus.

Liikumisel s/rongid määratakse avangardi ülema käsutusse. Nende peamiseks ülesandeks on hoogsa löögiga aidata oma vägede edasiluukumist ja võidelda vastase s/rongidega. Kui vastase asetuse on läbi murtud, tormavad s/rongid vastase seljatagusele. Peale selle on s/rongide ülesandeks haarata oma kätte raudtee sõlmed,

mis tähtsad taktikaliselt ja strateegiliselt ning toetada armee ratsaväge, mis teostab operatiivset luuret.

Tähtsate punktide haaramisel s/rongid ei tohi kaugemale omist peajõududest eralduda kui 50—60 km. Ülesande täitmiseks antakse rongile juure dessant, mis mahutatakse kas kontrollplatvormidele või liiguvad era ešelonis, 1—1½ km kaugusel. Peale selle s/rongile antakse juure üks rühm soomusdresiine, millest üks osa liigub s/rongi ees luure ülesandega, teine taga tagala kaitse eesmärgiga. S/rong liigub luure osa järelle 1½—2 km kaugusel. Punkti vallutamisel esimese löögi annavad luure-dressiinad; neid toetab s/rong ja dessant okupeerib punkti, kus ajutise garnisoni moodustab, kui edasilükkumine pole ettenähtud.

Luure osade toetuseks määratakse kerged s/rongid ja s/dressiinad. Luure ülesannet täidavad soomusrongid aktiivselt, andes vastasele lühikesi tulelööke. Mõnikord rongile lisatakse juure väike dessant (umbes üks rühm) ratsaväest või ratturitest. Dessandi ülesandeks on toimida luuret raudtee ääres, kuid mitte kaugemal kui 6—8 km teest.

3. Soomusrongid pealetungil kaitsele asunud vaenlase vastu.

Pealetungil s/rongid ühendatakse gruppi vanema s/rongide ülema juhatusel. Kerged s/rongid määratakse vastase elava jõu ja jalaväe tulirelvade hävitamiseks ja võitluseks vastase tankide ja soomusautode vastu.

Rasketes rongide ülesandeks on kergete rongide toetamine, võitlus vastase suurtükiväe ja s/rongide vastu.

Liginemise perioodil s/rongid toetavad esijärgu pataljoni, murdes läbi vastase kaitseosad ja võideldes vastase soomusjõudude vastu. Üldiseks ataakiks s/rongid peatuvad ootepositsioonil, mille kaugus vastase positsioonist kergetele rongidele 2—3 km ja rasketele 3—4 km.

Ootepositsioonil luuakse side väeosadega, keda s/rongid toetavad ja suurtükiväega, mis määratud s/rongide toetuseks. Siin õpitakse täpsalt tunda ataki ja eduarendamise plaan, ülesanded, toimitakse põhjalik luure, valmistatakse tee liikumiseks võimalikult kaugemale (tee parandused ja kontroll) ja kontrollitakse rongi valmisolek lahingusse. Kõik lahingu ettevalmistused peavad sündima varjatult. Ootepositsioonid peavad olema moondatud enne rongide sinna asumist. Parimaks kallaletungi ajaks loetakse hommikune videvik ja udune ilm. Ühe tee peal ei või tegutseda rohkem kui kolm rongi. Kergete rongide järel liigub raske umbes 1 km kaugusel. Rongide seljatagune kaitstakse kas kerge rongiga, või soomusdresiinadega. Kui kallaletungil oli edu, algavad s/rongid vastase jälitamist ilma, et ootaks oma jalaväge, ajades laiaili vastase varud ja takistades vastulööke organiseerimist. Vastavalt läbimurde sügavusele, jälitamist teostavad 2—3 s/rongi arvestusega, et iga rongi peale tuleks 4—5 km teed. Esimene rong puhastab ainult omale tee, temale järgneb teine, harilikult raske, toetades esimest ja kolmas liigub nende järel seljataguse kaitse ülesandega.

Kallaletungi ebaõnnestumise puhul s/rongide peamiseks ülesandeks on oma taanduvate vägede kaitse, eriti soomusvägede vastu.

4. Soomusrongid kaitsele.

Soomusrongid kaitsele moodustavad enesest juhatuse liikuva tule varu, mida kasutatakse läbi-

murde likvideerimiseks. Suurtükiväe puudusel kasutatakse neid kui harilikke patareid. Harilikult kaitsele on soomusrongide juhtimine desentraliseeritud, kuid kaitseplaani kokkuseadmisel on vanemal s/rongide juhil ka oma kaaluv sõna ütelda. Liginemise perioodil s/rongid annavad lühikesed ja ootamata tulelöögid, hävitades vastase elava jõu, kuulipildujad ja soomusmasinad. Kui vastane on asunud kallaletungi lähtealusele, tormavad s/r. tema kallale ja paiskavad laiaili tema osad.

Kergete rongide peamiseks ülesandeks kaitsele on vastase elava jõu, kuulipildujate ja soomusmasinate hävitamine.

Rasketes rongid toetavad kerget, võideldes vastase s/rongide ja patareide vastu. Moondamise eesmärgiga s/rongide ümberpaigutamised, liikumised, positsioonidele asumised jne. sünnivad öösel. Ootepositsioonid peavad olema suure hoolsusega moondatud. Päeval on keelatud rongide juures meeskonna liikumine. Hädavajalised liikumised on lubatud ainult pikuti teed.

Kaitsepositsiooni ette määratakse 1—2 soomusrongi varjatud kohtadele vastast varitsemata ülesandega paisata segamini vastase pealetungivad osad. Nendele antakse juure väike dessant (umbes üks rühm), mille peamiseks ülesandeks on s/rongide otsekohene kaitse. Peale ülesande täitmist s/rongid tõmmatakse tagasi. Edu puhul võivad nad ka edasi liikuda rongiülema algatusel. Kui vastase tankid või s/autod on tunginud kaitsepositsiooni sisse, algavad s/rongid nendega võitlust. Iga tanki või s/auto hävitamiseks koondatakse ühe soomusplatvormi tuli võimalikult väiksematel kaugustel (maksimum 1—2 km). Jõekaitsele on kergete s/rongide peamiseks ülesandeks takistada vastase osade ületulekut ja oma tulega ületulute osad paisata jõkke tagasi, enne kui ta suudab end kindlustada. Rasketes rongid katsuvad hävitada vastase s/rongid ja patareid, mis katavad ületulekud ning hävitavad vastase poolt ehitatud sillad.

5. Soomusrongide erilised ülesanded.

a) Raudtee sõlmede kaitse. Reeglina suurema sõlme kaitseks määratakse üks divisjon. Lige matesse jaamadesse oletatavas vastase pealetungi suunas saadetakse välja soomusdresiinad luurpatrullidega dessandist. Tähtsamal suunas 2—3 km kaugusel asub üks kerge rong ootepositsioonile, valides omale rea lahtiseid positsioone. Ülejäänud s/rongid asuvad kohtadel, millised kindlaks määrab divisjoni ülem, kuid need kohad ei tohi olla depoode, kuuride või teiste jaama ehituste juures. Üks tee peab olema sõlmes alati vaba s/rongide läbisõiduks. Üks raske rong peab asuma varjatud positsioonil kaitsetava sõlme taga, võimalikult temast mitte kaugel.

b) Silla kaitse. Selle ülesande täitmiseks s/rong asub umbes 1 km kaugusel kaitsetavast sillast (sild jääb ette). Soomusdresiinad asuvad silla juurde mõlemal pool jõge. Dessant organiseerib otsekohese s/rongi kaitse ootamatu kallaletungi vastu. Üks rongidest toimib luuret vastase suunas, mitte kaugemal kui 10 km. Valvel oleval s/rongil peab side olema dupleeritud tagapool asuvate s/rongidega (telefon ja signaalsatsioon).

c) Raudtee kaitse. S/r. divisjoni kaitse alla antakse normaalselt 200—300 km teed. Üksikule rongile 100—150. Tee kaitse teostatakse kas alalise rongide kurseerimisega või valvepunktide abil. Viimasel juhtumil punktid vahetatakse võimalikult tihti. Kaitseks kasutatakse peamiselt

kergeid ronge. Kui viimaseid pole, siis s/dresiinasid. Väärtuslikumate ešelonide kaitseks määratakse ka kas kerged rongid või s/dresiinad.

d) Rannakaitse. S/rongide ülesandeks rannakaitseks on võitlus vastase väiksemate laevadega, mis dessanti katavad ja maale tuleva või tulnud dessandi merre paiskamise, enne kui ta end suudab kindlustada. Kaitseks jaotatakse rand lõikudeks, kus igal lõigul organiseeritakse vaatluspunktid, mis seotakse optilise sidega. Iga V. P. peab seotud olema kas lähema jaama või s/rongi ootepositsiooniga. Side dupleeritakse. Sidet ja rannavalvet teostab dessant või selleks määratud väeosad.

Kaitse teostamiseks on kolm moodust: rongide kurseerimine, valvepostid ja kahest esimesest moodusest kombineeritud kaitse. Kaitstes randa kurseerimisega, liiguvad s/rongid hüpetega ühest varjatud kohast teise. Kaitsele on igale rongile antakse 25—50 km.

Teostades rannakaitset valvepostide abil, asuvad s/rongid kardetavamatesse punktidesse, olles valmis iga silmapilk lahingusse astuma. Sel juhul igale rongile määratakse lõik 50—80 km. Kombineeritud kaitse moodustatakse kahest eelmisest vastavalt ülesandele, kalda kujule ja raudtee profiilile.

e) Side pidamine. Kui raudtee suunas tegutsevad eraldi lahingugrupid ja nende side on katkenud peajõududega, saadetakse side jalule seadmiseks s/rongid. Harilikult selleks otstarbeks määratakse s/dresiinad, tõsisematel juhtumitel ka s/rongid, milledele juure antakse väike dessant (üks rühm), mis asub kas soomus- või kontrollplatvormidele.

6. Soomusrongide tegevus eritingimustes.

a) Talvel. Tegevus palju ei erine suisest. S/rongidelt nõutakse rohkem aktiivsust eriti vastase jälitamisel, retketel vastase tagalasse ja tähtsate punktide oma alla võtmisel. Suuremat rõhku peavad s/rongid panema oma tagala kaitsele. Paremaks moondamiseks on ettenähtud s/rongide värvimine kergelt ärapeetava valge värviga.

b) Teede lagunemise ajal, sügisel ja kevadel, kus teed muutuvad halvaks ja takistavad teiste väeliikide liikumist, nõutakse s/rongidelt erilist aktiivsust. Neil aastaaegadel on ettenähtud s/rongide maksimaalne kasutamine, andes neile juure tugevad dessandid.

c) Öösi. Tegevuseks öösi s/rongid peavad olema varustatud tingimata helgiheitjatega. Ronge kasutatakse vastase ootamata löökide paraliseerimiseks ja tulelööki andmiseks enne kindlaks tehtud objektide pihta. Esimesel juhtumil tegevuse märk valgustatakse maksimaalselt helgiheitjate ja valgusturakettidega. Peale selle kasutatakse s/ronge veel väiksemate üksuste ühest kohast teise viskamiseks ja patareidena.

d) Metsas. S/rongide tegevus metsas on seotud suurte raskustega, sest vaatluse võimalused on piiratud, seljatagune hädaohus ja vastane võib vabalt edukalt kasutada igasuguseid s/rongide vastu võitlemise abinõusid. S/rongid peavad võimalikult kiiremini metsa serva jõudma, kus otsesihimisega vastast hävitavad. Metsa sügavusse tungivad nad ainult siis, kui omad väed on metsa serva vallutanud. Metsas s/rongid liiguvad edasi julgestusosade joonel. Metsa lahingus s/rongid alluvad täielikult väeosade üle-

matele, keda nad toetavad. Kui vastane on demoraliseeritud ja taganeb, tungivad soomusrongid edasi ja tulistavad teda flankeeriva tulega ja seljatagant. On dessant olemas, maandub see vastase lähemal seljatagusel s/rongi tule kaitse all. Metsa kaitse kuni vastase ataaki momendini, s/rongid asuvad väljaspool vaenlase lähemat suurtükiväe tuld. Ataaki momendil tormavad s/rongid välja ja viskavad vastase kaitsetavast metsaservast eemale.

e) Mägedes. Tegevus äärmiselt raskendatud (viaduktid, järsud, tõusud, käänakud, tunnelid jne.), millepärast kasutatakse peamiselt kergeid ronge ja s/dresiinasid. S/rongide peamiseks ülesandeks on siin kas defileede ja teiste esemete vallutamine, või nende kaitse. Viimasel juhtumil reeglina jääb s/rong vastast varitsemata defilee taga. On vastane sealt läbi minemas, tormab s/rong tema kallale ja hävitab ta oma tulega.

f) Asulates. Tegevus on raskendatud sellega, et vastane võib edukalt kasutada igasuguseid s/rongide vastu võitlemise abinõusid, side pidamine ja lahingu juhtimine on suurte raskustega seotud. Nende pahede paraliseerimiseks määratakse tegevuseks kas asulas või asula vastu eriline väekoondis, mille ülemale on lubatud suurim initsiatiiv. Asula vallutamisel s/rongid peavad jaama oma alla võtma. Selleks kerge rong, toimides tee luuret, annab tugeva tulelöögi vastase pihta ja tungib jaama. Kerget rongi toetab raske, olles esimesega silmasides. Dessant maandub s/rongide kaitse all ja tegutseb vastavalt olukorrale. Kõik varjendid (kivihooned, seinad) lõhutakse suurtüki tulega, kuna kuulipildujad hävitavad vastase elava jõu. Kui jaam on vallutatud, vaatab dessant kõik jaama hooned läbi, toimib luuret lähemas ümbruskonnas ja paneb valvepostid välja telefoni ja telegraafi jaamadesse, depoodesse, töökodadesse, jaama ülemale juure ning suleb jaamas sisse- ja väljakäigud. Kui s/rongid tegutsevad divisjoni koosseisus, läbistavad nad jaama teed ja tungivad edasi võimalikult kaugemale, tulistades vastast flankeeriva tulega ja seljatagant. Üks s/rong peab tingimata jaama raiooni seljataguse kaitseks olema. Vallutatud jaam, annavad s/rongid sellest signaali. Piirdub s/rongide tegevus ainult jaama vallutamise, sõidab üks kerge rong jaama ette, umbes semafori juure, teine jääb jaama raiooni hoonete järele valvamiseks ja kolmas asub jaama taha umbes tagumise semafori juure, hoides oma valve all kogu jaama ja tema ligema ümbruskonna.

Asula kaitseks kasutatakse s/ronge liikuva tule varuna, vastase varitsemiseks asula ees ja tulerusikana kallaletungiva vastase vastu. Selleks kerged s/rongid ja s/dresiinad asetatakse jaama teede sügavusse. Ataaki momendil tormavad nad välja ja hävitavad vastase oma tulega. Löögimoment peab nii olema arvestatud, et vastane ei saa veel hävitada kaitsja tulpunkte, kuid on juba nii ligidal, et teda ei saa enam toetada oma suurtükivägi. Lõök antakse harilikult siis, kui vastane on oma suurtükiväe tule juba üleviinud asula sügavusse. Kuni ataaki momendini rasked rongid asuvad asula taga ja võitlevad vastase s/rongide ja suurtükiväega. Kriitilisel momendil, millal vastane on tunginud juba asulasse, tormavad rasked rongid ette ja toetavad kergete rongide võitlust. Vastase varitsemiseks asula ette määratakse ainult kerged rongid ja s/dresiinad. Vigastatud rongid peavad asula kaitsest osa võtma kuni viimase võimaluseni.

7. Kaitse soomusrongide vastu.

R.K.K.A. jalaväe määrustik (B. Us. P. II osa) määrab kindlaks need alused, millele põhjeneb kaitse vastase soomusjõudude vastu. §§ 161, 162, 163 kokkuvõetult kõnelevad küsimuse kohta järgmist: „Soomusväed mõjuvad moraalselt ainult nõrga ja lagunenu jalaväe peale. Tugev ja lahinguvõimeline jalavägi võib edukalt võidelda soomusjõudude vastu oma abinõudega, rääkimata nendest võitlusvahenditest, mis temale tarbekorral juure antakse. Jalavägi peab kindlasti teadma, et korratu taandumine vastase soomusjõudude ees, viib teda hävinemisele. Edukaks vastase soomusjõududega võitlemiseks koostatakse kaitseplaani, milles ette nähakse abinõud, kaitse kord, vaatlus ja side.“

Edukaks võitluseks s/rongide vastu on tarvis teada nende omadusi, kuidas sulgeda neile tee, varjata end nende löökide eest, rikkuda materjalne osa ja kõigutada meeskonna võitlustahet. Kaitse organiseeritakse mõlemal pool raudteed 1—2 km kauguseni nende väeosade poolt, kes tee suunas tegutsevad. Kaitse organiseerimisel peetakse silmas oma s/rongide ja väeosade tegevust. Kaitse läbiviimiseks koostatakse kaitseplaani, mis sisaldab andmed vastase s/rongide kohta (võimed, relvastus, tehniline seisukord, toitmine, alalised seisukohad, baasid, oletatavad oote- ja lahtised positsioonid jne.) ja nende tegevuse võimalused. Andmete täiendamiseks organiseeritakse luure, kusjuures erilist rõhku pannakse raudtee personaali ülekuulamise ja päsimõõtmete kasutamise peale. Peale selle kaitseplaanis nähakse ette valveteenistus, häire kord, side organiseerimise kord, abinõud ja võitlusvahendid. Aktiivseteks vahenditeks on: a) Suurtükivägi. Kindlaks määratud patareid valmistavad täpsa tule ette mitmesse punkti raudtee liinil. Üksikud hästi varjatud suurtükid avavad tule otsese sihtimisega rongi peale, kusjuures esimesed paugud lastakse veduri pihta.

b) S/rongid. Tugevamat vastast s/rongid varitsevad, nõrgemat atakeerivad. c) Jalavägi. Võitleb s/rongide vastu oma suurtükkidega, kuulipildujate ja püssidega. Varjatud kuulipildujad (R. ja K.) ja parimad laskurid püssidest tulistavad harilikkude kuulidega vaatluspilusid ja relvade amprasuure ning soomustlähbistavate kuulidega peamiselt veduri elulisemaid osi (katel, vedurijuhi ruum, vaatlustorn jne.). Käsigranaadid isegi kimpudesse seotult avaldavad vähe mõju s/rongi materjalosa peale.

d) Lennuvägi. Pommitab s/ronge suuremate pommidega võimalikult väiksemalt kõrguselt.

e) Vedurid. Juhitakse vastase s/rongile peale kas vedur või rong. Selleks lastakse vedur (rong) vastase s/rongile vastu 4—5 km kaugusest täie kiirusega. Veduri või vaguni puhvrite külge seotakse lõhkeaine laengud, mis kokkupõrkel lõhkevad.

f) Keemiline kaitse. Abinõudeks on mürkgaasid ja suits. Gaasidega mürgitatakse teesõlmed, vaatluspunktid, s/rongide baasid, depood,

töökojad, ladud, oote- ja lahtised positsioonid ning s/rongid ise. Mürgitamine teostatakse suurtükiväe, lennuväe, püssi- ja käsigranaatide abil ning gaasi lainete laskmisega. Mürgitamine viis oleneb ära objekti kaugusest, ajast, meteoroloogilisest olukorrast jne. Suitsu kaitset teostavad jalaväe osad ja oma s/rongid.

Passiivne kaitse. a) Tee sulgemine. Selleks raiutakse tee peale (peamiselt defileedes) puud või telegraafi postid. b) Väiksemate sildade (kuni 5 m) lõhkumine. Raudsillad purustatakse lõhkeainega ja puusillad põletatakse. c) Tee lõhkumine. Pöörangud ja roopad lõhutakse ära väiksemas ulatuses. Äärmistel juhtumitel lastakse suuremad sillad õhku ja tee rikutakse ära pikemas ulatuses. Raudtee sulgemise, rikkimise ja sildade lõhkumise ulatus oleneb sellest ära, kui kauaks ajaks on tarvis vastase s/ronge kinni pidada ja kas oma väed tegutsevad aktiivselt, passiivselt või taanduvad. Suletud või rikutud teekohad hoitakse tule all.

Lõpuks olgu tähendatud, et suurem osa naabri soomusrongidest on kodusõja pärandus, välja arvatud uuemad „W“ („ON“) ja „M“ tüübid. Praegused s/rongide kasutamise põhimõtted ja tegutsemise viisid on tugevasti mõjutatud kodusõja kogemustest. Alalised mässud ja nende mahasurumine s/rongide abil on viimastele loonud hea kuulsuse punaarmee ka praegugi. S/rongide peale pannakse suuri lootusi ja neile esitatakse laiaulatuslised nõuded ja ülesanded. Kas nad neid korralikus sõjas täita suudavad, on küsitav. Kuid neid tuleb siiski arvestada ja isegi tõsiselt.

J. L.

A l l i k a d:

1. Bojevoi ustav pehotõ R.K.K.A. II osa.
2. Bojevoi ustav bronevõh sil R.K.K.A. II osa, 3. raamat.
3. V. A. Zun. Bronevõe pojesda i ih bojevaja sluzba.
4. Vl. Lestsinski. Besedõ o vojennoi tehnikе.

Lahinguolukorras sooja söögi varustamise küsimusi.

Termosed.

J. Aksel.

... Meeskonna korralik varustamine toiduga, eriti sooja söögi igal juhtumisel, kui seda vähegi võimaldab lahinguolukord, hoiab alal võitleja kehalise jõu, teeb ta vastupidavaks väsimusele ja haigustele. Suurel määral temast on olnud ka võitleja moraal ja võidutahe...

J. E. II, pr. 695.

Sooja söögi varustamine lahinguolukorras, eriti külmal ajal, on seotud enamalt suurte raskustega.

Allüksustes enestes söögi valmistamise või selle väljaköökidega otsekohesesse lähedusse juureveo võimalused on piiratud ehk koguni läbiviimatud.

Jääb ainus võimalus varjatud kohta kompani asukoha lähedusse köögiga juureveotud toitu laiali kanda, nagu seda J. E. II, pr. 717 ka kindlaks määrab.

Primitiivsemad söögikandmise abinõud — ämbrid, toobrid või muud harilikud metall- või puuanumad, on väga puudulikud — toit jahtub ja kaotab suurelt oma maitset ja toitvuses.

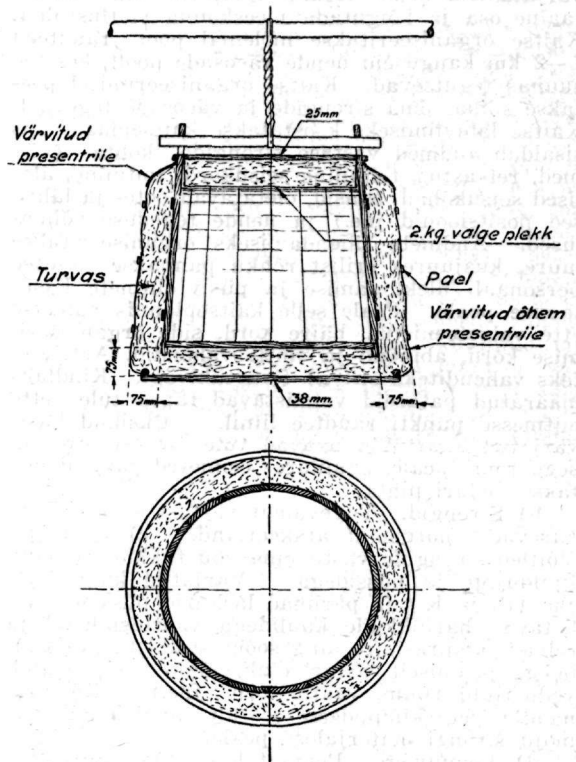
Lahinguolukorras oma igapäevaste tarvete rahuldamisel on sõdur leidlik ja lahendab kõik need küsimused, mis olukord temale peale surub. Need „improviseeritud“ juhuslikult isegi puudulikud abinõud on mõnel juhul ainukesteks küsimuse lahendamiseks.

Sooja söögi juurekandmise küsimus on sääraseid, mis väärib juba rahuajal järelekaalumist ja katsetamist, et leida selle otsustavkohasemaid ja meile vastuvõetavaid lahendusi.

Maailmasõja ajal Venes, kui sõjakogemused olid näidanud säärase varustuse vajadust, oli küsimus osalt lahendatud mitmesuguste seltskondliste organisatsioonide abil, mis enda peale võtsid varustada kaevikutes viibivaid väeosi igasugust tüüpi sooja söögi alalhoidmise ja kandmise abinõudega või n. n. „termostega“.

Termosed olid väga mitmesugused, näit. puukasti mahutatud plekkanumad korgist isolatsioonikorraga; puuanum isoleeritud joon. 1. kohaselt, joon 2. kohaselt konstrueeritud „termos“ 55 l sooja söögi hoidmiseks jne.

Katsed korgiga isoleeritud plekk termosiga näitavad, et keev vesi 85° C juures valatud katlast termosesse, seistes väljas — 4° C käes, jahtus nelja tunni möödudes 18° võrra, s. o. 67° C, ja järgmise nelja tunni järgi veel 17° C võrra, nii et kuum vesi omas veel säärase temperatuuri, mida suu vaevalt kannatas.

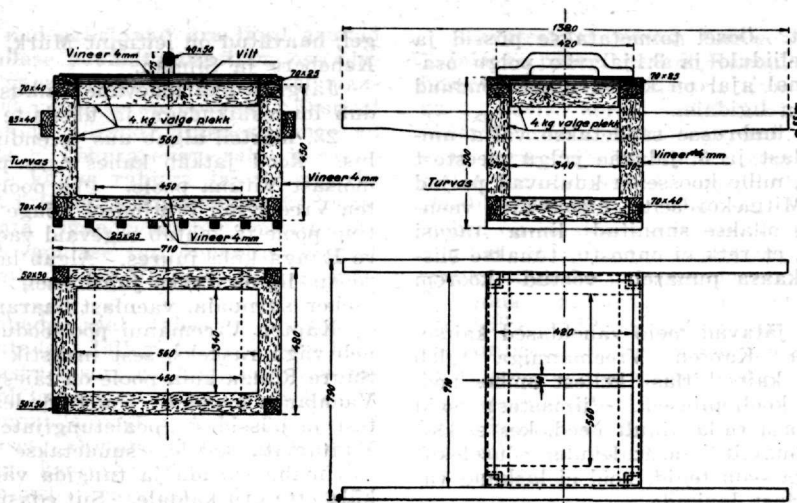

Joon. nr. 1.

Järelikult 8 tunni järgi kuum vesi või söök on termosel veel täiesti tarvitamiskõvulilik ilma soojendamiseta.

Kahjuks puuduvad mul andmed sellest, kuidas see küsimus oli lahendatud Maailmasõjas lääne rindel, missuguseid abinõusid kasutati ja millised neist osutusid paremateks. Võib arvata, et seal tarvitatud termoselid olid oma konstruktsioonilt palju täielikumad kui eelpool näitena toodud.

Meil ei ole termosel küsimus rahuajal (võib olla loetakse teisejärgu tähtsusega küsimuseks) seni erilist tähelepanu äratanud, vähemalt avalikkusele ei ole sellest midagi toodud.

Joon. nr. 2.

Arvan, et sõdurite sooja toiduga varustamise küsimuse läbikaalumine võiks olla kasulik ka meie oludes. Kui siin mõni hästi kaalutud ettepanek leiaks ka ametliku tunnustamise ja meie üksuste varustusekomplekse täiendataks säärase artiklitega, mis lahinguolukorras sõdurite sooja-söögiga kor-

rapärase varustamisele suurelt kaasa aitaks, siis oleksime lahendanud toiduga varustamises ajanõuetele vastava probleemi.*)

*) Allikatena olen kasutanud: 1) M. A. Sangaio: „Tipõ i normõ sanitarno-tehniitsheskih soruženii dlja nadobnostei vojennogo vremeni“; 2) J. E. II.

Kooliõpilaste osa Vabadusesõjas.*)

K. Tuvikene.

V. Võrumaa kooliõpilased.

Võrumaa kooliõpilaste organiseerimine algab Võru meesgümnaasiumi võimlemisõpetaja kapten Vreemanni juhatusel 1919. a. sügisel.

Liitlaste võidud ja meeolu langus saksa sõjaväes loovad kapten Vreemannile veendumuse, et Saksamaa jääb Maailmasõjas kaotajaks, mille üheks tulemuseks oleks ka Eesti rahva vabanemine Saksa okupatsiooni ikkest. Seda veendumust levitab ta ka oma õpilaste keskel. Viimastes tärkab lootus kodumaa ja rahva peatselt vabanemisele, ning juba nähaksegi „kaugel kodu kasvamas“. Seda kõike märkab kapten Vreemann ja ta asub oma õpilasi sõjalistes oskustes oodatavatele sündmustele ette valmsitama.

11. novembril asub tegevusse Ajutine Valitsus. Kapten Vreemann määratakse Võru linna ja maakonna kaitseleidu ülemaks. Esimeses järjekorras ta koondab enda ümber oma ustavad õpilased-vabatahtlikud.

Kaitseleitu ilmub vabatahtlike keskmisel. Kuid nende meeolu saab peagi rikutud uuest ja ähvardavast olukorrast: levivad kuulused, et sakslased kavatsevad peatselt maalt lahkuda ja et Pihkva ümbruse punased koondavad sõjaväge-

sid Eestimaale sissetungimiseks. Uus sõda on ette aimatav, mida omalt poolt kinnitavad maal ümberhulkuvad punased agitaatorid.

21.—28. novembrini väljakuulutatud vabatahtlike mobilisatsioon ei anna soovitud tulemusi. Maakonnast ja linnast ilmub 70—80 vabatahtlikku, kellest umbes pooled on kapten Vreemanni õpilased. Rahva meeolu on äärmiselt langenud. Sakslased taganevad ja punased vaenul jõud on juba tunginud maakonna piiridesse, kelle ees Põhja-korpuse väeosad ja voorid, uhketes mundrites ohvitseridega esotsas, paaniliselt põgenevad. Kokkutulnud kaitseleitu ja linnas formeeritud 3. jalaväe polgu osad on relvadeta ja laskemoonata, sellepärast ei saa ka neid punastele vastu saata.

Pöördutakse uute, korduvate palvetega sakslaste poole relvade saamiseks, kuid viimased pigemini hävitavad ära need relvad ja laskemoona, mida nad ei suuda kaasa viia ja ei anna meile midagi. Ka ei luba nad ühtegi meie kaitseleitlast ega sõdurit relvastatult ilmuda tänavale.

Tallinnas on siiski vähesel määral suudetud relvu muretseda. Sellepärast kapten Vreemann saadab Tallinna ühe ohvitseri mõne kooliõpilase saatel, kes suurte raskustega suudavad Sõmmepalu jaama toimetada 500 püssi ja umbes

*) V. „Sõdur“ nr. nr. 31—38 s. a.

100.000 padrunit. Öösel toimetatakse püssid ja laskemoon kaitseleitud ja 3. jalaväe polgu osade kätte. Samal ajal on ka vaenlane jõudnud linnale juba üsna ligidale.

Nõnova küla ümbrusse saadetakse välja umbes 30 kaitseleitlast ja 3. jalaväe polgu meestest koosnev salgake, mille koosseisu kuuluvad paljud kooliõpilased. Mitmekordselt üleolevate vaenlase jõudude ees ollakse sunnitud linna tagasi tulema. Olgugi, et retk ei õnnestu, tuuakse siiski sõjasaagina kaasa punaselt võetud koorem viltsaapaid.

8. detsembril jätvad meie väheldased kaitsejõud linna maha. Kapten Vreemanniga tuleb kaasa ainult osa kaitseleitlasi, kellest umbes poole moodustavad kooliõpilased. Viimastest said taandujatega kaasa tulla ainult need, kes ei käinud kodus vanematelt kaasatulekuks nõusolekut palumas; kes aga seda tegid, neid ei lasknud vanemad enam kodust lahkuda.

Taandumine teostub koos 3. jalaväe polguga. Teel mobiliseeritakse polgule mehi, evakueeritakse toiduainete tagavarasid, loomi ja muid sõjaväele tarvilikke vahendeid. Nende tööde läbi viimisel on õpilased agaramad kaastöölised; selle juures võtavad nad osa ka kõigest lahingutest, milliseid tuleb polgul pidada raskel taandumisel.

Taandumine on jõudnud Viljandimaale Kärstna—Karksi—Mõisaküla joonele. Kapten Vreemann määratakse II diviisi staabi komandandiks. Suurem osa Võru kaitseleitidu kooliõpilasi läheb temaga kaasa komandandi roodu, kuna ülejäänud ühe rühmana jätkavad 3. jalaväe polgu juures pealetungimist. Ajajooksul, mil Võru on uuesti meie kätte langenud, on ka peaaegu kõik kapt. Vreemanni endised õpilased — vabatahtlikud koondunud II diviisi komandandi roodu, kus neid teiste hulgas on arvult üle 100. See rood on hästi distsiplineeritud ja väljaõpetatud. Temas valitseb sõjakas vaim ja elurõõm.

Märtsikuu teiseks pooleks on vaenlane saanud vapustustest uuesti toibunud. Ta on koondanud uued suured jõud ja asunud lõunast lähenema Võru linnale. Nähes kodukohta ja kodulinna hädas, ei taha kapt. Vreemann rooduga diviisi staabi juures püsida: ta palub luba roodust valida vabatahtlikke Võru alla sõjaliinile sõitmiseks. Luba antakse. Ühtlasi ta hoiatab, et ees on väga rasked ja tõsised lahingud ja teeb ettepaneku, et need, kellel on hirm või ei ole tahtmist kaasa tulla, jäägu parem kodu. Vabatahtlikke tuleb üle poole roodus kohalolijate arvust — 99 meest, kellest rõhuv enamus on kooliõpilased. Roodu ohvitserid tuleb kaasa lipnik Jakko, Võrus tuleb vabatahtlikult rooduga ühes veel komandant leitnant Mürk.

20. märtsil luuakse vaenlasega kontakt Sänna mõisast umbes 3 km Nursi pool asuvate talude joonel. Seal ka õõbitakse. Ilm on väga külm — 21°. Hommiku vara asutakse pealetungile. Vaenlasega kohtamine sünnib metsas, kus visa lahing kestab kuni õhtupoolikuni. Et roodul mõlemad tiivad lahtised, siis on seisukord kogu aeg väga ähvardav: vaenlane, kelle kasutada palju suuremad jõud, võib teha haaramise mõlematelt tiivadelt. Kuid seda ei sünni ja õhtuks on ta metsast välja aetud.

Lahing lõpetatakse võidurikkalt, kuid mitte kaotusteta: langenud on sõdurid Reilson ja Har-

gel, haavatud on leitnant Mürk, sõdurid Kulberg, Kehoberg ja Siiman.

Järgneb paaripäevane vaikus — tegevus piirduv luurekäikudega ja üksikute tulevahetustega.

23. märtsil algab uus ja endisest raskem heitlus. Rood jätkab kahes osas pealetungi Rõuge mõisast Viitina poole. Üks poolroodu läheb kapten Vreemanni juhtimisel Rõuge mõisast õitse Viitina poole ja kohtab tugevaid vaenlase jõude Suure Rõuga küla juures. Algab lahing. Teine poolroodu, lipnik Jakko juhtimisel, läheb paremalt, ümber surnuaia, vaenlast haarama.

Kapten Vreemanni poolroodu pealetung kujuneb väga raskeks, sest maastik Rõuge mõisast Suure Ruuga küla poole on täiesti tasane ja lage. Vaenlane koondab suurtükkidest, kuulipildujatest ja püssidest pealetungijatele tugeva tulle. Vaatamata sellele, suudetakse osaliselt punaste tuli maha suruda ja tungida välja Suure Ruuga küla ette oru kaldale. Siit edasitung on võimalik ainult vaenlase tule mahasurumisega. Poolroodu asubki ägedasse tulevahetusse, kuid peagi on laskemoon lõppemas ja selle täiendamine on raskendatud tabavast tulest.

Selleks ajaks oleks pidanud ka lipnik Jakko poolroodu jõudma paremal asuvasse metsatukka. Kapten Vreemann tahab selles isiklikult veenduda ja asub lähenema metsatukale. Mõningad õppurid hoiatavad kaptenit, sest ei ole teada, kes metsas võivad olla. Jättes hoiatused tähelepanemata, asub ta kummargil lähenema salapärasele metsatukale. Kui ta on viimasest veel 60—70 meetrit eemal, kostab metsast venekeelne komando kogupauguks. Kuuldub ragisev kogupauk ja kapten Vreemann, kolmest kuulist pähe tabatult, kukub surnult maha.

Armastatud ja julge juhi surm kutsub õppureid kättemaksule. Poolroodus ei ole enam ohvitseri, kuid siiski jäädakse paigale. Õhtupoolikul jõuab kohale ka teine poolrood ja vaenlane sunnitakse taanduma.

Nüüd loetakse kaotusi. Langenud on roodu ülem kapten Vreemann, haavatud on lipnik Jakko, vanem allohvitserid Kukk ja Kõis, õppursõdurid Horn, Johanson, Viira, Armolik, Noorhani ja Vaher, külmast on haigestunud õppur-sõdurid Tihta ja Kuus.

Ühtlasi selgub, et ka vaenlasel on olnud suured kaotused: kohalikkude elanikkude jutu järgi on surnuid ja haavatuid ära viidud paljudel küüthobustel.

Järgmisel päeval vallutatakse Viitina mõis, kus vaenlane enam ei avalda mingisugust vastupanu.

Nüüd loetakse ülesanne lõpetatuks ja rood tuuakse Võrru.

See lahingute periood on Võru kooliõpilaste suuremale koondisele üks raskemaid. Vaatamata suurtele kaotustele, on ta jätnud osavõtjatesse sügava rahulduse- ja õnnetunde, sest siin, oma kodukoha ligiduses ja koolilinnas, on Võru õppurid saanud täita oma ihaldatud ja püha kohuse.

Võrus võtab rood osa oma ülema viimasele puhkusele saatmisest. Ajapuudusel ei lubata roodul oma head õpetajat ja ülemat saata kuni tema viimse puhkepaigani — Pindi surnuaiani, vaid ainult linna piirideni. Seal annab rood kolme kogupauguga langenule viimast sõjalist au ja pöördub siis tagasi linna.

Linnas ei saada kuigi kaua puhata. Õppurid asetatakse küüthobustele ja toimetatakse Paniko-

vitši mõisa, kus nad vahetavad ära liinil asuvad soomlased. Vaenlase pommitamisest on osa elamuid muutunud varemteks; mõnetiinulisel maalal lebab üle 200 vaenlase surnukeha; üksikud vaenlase suurtükkide mürsud huludes langevad mõisa. Kõik see ei kohuta enam tules karastatud õppureid, kes külma rahuga jäävad mõneks päevaks mõisa ja ümbruskonha ainukesteks kaitsjateks. Vaatamata igapäevastele pommitustele, ei suuda seekord vaenlase tuli õppurite ridadest saada uusi ohvreid. Kaotusteta jõuab rood mõistast Tartusse.

Lihavõtte pühade ajal tahavad enamlased uuesti Võru vallutada. Jällegi tuuakse rood koos Tartu kooliõpilaste reserv-rooduga vaenlast tagasi tõrjuma. Mõlemaid roodusid juhib kapten Smironin. Lahingud leiavad aset Võru külje all Kasaritsa ümbruses. Õppuritest saavad üksikud haavata, surnutena kaotusi ei ole.

Tartu kooliõpilaste pataljoni formeerimisel koondub suurem osa Võru õppureid sinna, kuhu tuleb järele enamjagu ka neid, kes on mobiliseeritud ja seni teeninud teistes väeosades. Nii saab Tartu kooliõpilaste pataljonis Võru õppurite rood, milline 1919. a. sügisel koolitöö alguseks paigutatakse Võrru, kus avaneb õppuritel võimalus katkestatud koolitöö jätkamiseks.

Nii kirjeldavad leiduvad andmed Võru kooliõpilaste tegevust. Need on vaid katkendid sündmustiku tervikulisest ahelast. Tuleb uskuda, et siin on valgustamata jäänud terveid sündmustikke, üksikute sündmustikkude tähtsaid ja välja paistvaid osi, üksikute kangelaste vägitagused jne. Samuti ei ole näha, kuidas möödus elu-olu väeosades ja kuidas teostus kooliskäimine. Kõigi nende küsimuste selgitamine on võimalik vaid asjaosaliste lahkkel ja tänuväärseel kaasabil.

VI. Järvamaa kooliõpilased.

Saksa okupatsioonivägede maakonnast lahkumise ajaks, 1918. a. novembri lõpuks, on ka Paides loodud kohalik kaitseliit. Tema koosseisu kandvama ja aktiivsema osa moodustavad umbes 40 kohalikku koolipoissi, kes on koondunud kooliõpilaste rühma.

Sakslaste lahkumisel võtab see rühm linnas ja lähemas ümbruskonnas julgeoleku ja korra alalhoidmise enda peale, ning tuleb selle ülesandega kõigiti korralikult toime.

Vabatahtlik ja sunduslik mobilisatsioon ei annud soovitud tulemusi: vastuvõetute arv oli mitmekordselt väiksem kui loodeti. Kokkutulnud vabatahtlikud ja mobiliseeritud on kohe pärast vastuvõtmist ära saadetud sõjaliinil võitlevate väeosade täienduseks.

1918. a. detsembri keskpaiku tungivad punased vaenuväed Järvamaa piiridesse.

Maakonna linnas, Paides, ei ole peale vähearvilise kaitseliidu enam mingisugust organiseeritud jõudu, mida võiks vaenlasele vastu saata. Sõjaliinil võitlevad nõrgad kaitseliidu salgad ei suuda vaenlase edasitungi takistada. Paide langemine paistab olevat lähemate päevade küsimus. Linna kodanikkude isamaalistes ringides tekib mõte oma maakonna ja linna päästmiseks midagi teha. Tullakse otsusele moodustada oma väeosa, kuhu kuuluksid ustavamad Järvamaa mehed. Kavatsusega esinetakse Pea- ja Sõjaministrile, kellelt ka kohe saadakse nõusolek.

Kavatsetava väeosa formeerijaks määratakse 1. jalaväe polgu leitnant Kanep, kes 18. detsembri hommikul jõuab Paidesse. Kaasa toob ta endaga ka 4 „Levis“ kergest kuulipildujat, 140 vene vintpüssi ja umbes 20.000 padrunit. Kohale jõudes leiab formeerija kaitseliidu arvel küll umbes 100 meest, kuid sõjaliinile saatmiseks, välja arvatud „kooliõpilaste rühm“, ei ole nad kõlvulikud — mehed on sõjaliselt ettevalmistamata ja neil puudub usk, et veel üheteistkümnendal tunnil on võimalik kodukoha päästmiseks midagi ära teha.

Linnas valitsev ärev olukord ei võimalda ka kooliõpilaste rühma liinile saatmist, millist on tarvis formeeritavale väeosale moraalseks kaadriks ja linnas korra alalhoidmiseks.

Väeosa loomiseks ei ole lootusi mehi vabatahtlikult kokku saada, sellepärast, formeerijate ettepanekul, kuulutab maakonnaavalitsus välja „sundvabatahtliku“ mobilisatsiooni, milline seisab selles, et iga vald või alev peab nõutud aja jooksul andma nõutud arvu mehi. See moodus hakkabki andma tulemusi, kuid kaugeltki mitte ettekatsetatud ulatusel: „määratud vabatahtlikud“ tulevad küll linna, jalutavad salkade kaupa tänavatel, aga ainult üksikud neist ilmuvad vastuvõtmise komisjoni.

Ettevõtte ähvardab uuesti nurjuda, sellepärast võtab formeerija tarvitusele karmimada abinõud: ta saadab välja kooliõpilastest koosnevad patrullid ja teeb neile ülesandeks koguda vastuvõtmise komisjoni kõik tänavatel jalutavad maamehe välimusega noored mehed. Ka kutsealistele linna-poistele ei anta armu.

Vastuvõtmise komisjon, milline koosneb väeosa formeerijast või tema asemikust (esimees) ja maakonna arstist, asub „Kodanikkude Klubis“. Kinnipüütud tuuakse komisjoni ette, kus otuste kohaselt selgub, et tõesti suurem osa neist on valdadest „määratud vabatahtlikud“. Esimehel tekib kahtlus selle elemendi moraalse väärtuse suhtes. Ta püüab isikutunnistuse ja kaudsete küsimuste abil selgitada iga vastuvõetava ustavust ja meelsust. Kui saadud andmed on rahuldavad, siis sagedasti kaebavad „vabatahtlikud“ haiguste üle, millised ei võimaldavat neil teenida. Õige otsuse annab siin arst. Kahtlase kuulsusega meestest aga kiuste väga paljud tõendavad enda terve olevat. Vastu võtta neid ei taheta, sellepärast teatab arst, et kutsealune raskete haiguste tõttu ei ole teenistuseks kõlvulik.

Nii saadakse kokku esimestel tundidel mõnikümmend meest, kuid kes juba sama päeva õhtul ja öösel valveta ruumist ära jooksevad. Komisjoni tegevus jätkub järgmistel päevadel samadel põhimõtetel, kuid selle vahega, et vastuvõetud konvoeritakse kooliõpilaste poolt ruumidesse, mida valvavad jällegi kooliõpilased, kes ei luba ühelgi seesolijal lahkuda. Nii peetakse vastuvõetuid umbes paar päeva valve all. Selle aja jooksul toidetakse mehi hästi ja tehakse nende keskel kaadri ja kooliõpilaste kaudu kihutustööd eelseisvaks tegevuseks. Siis, tasa-hilju, eemaldatakse kooliõpilastest valvurid. Umbes 25—30% jookseb veelgi ära, ülejäänud aga jäävad püsima, kellest koos kooliõpilastega luuakse Paide pataljon.

1. jaanuariks 1919. a. on pataljoni koondatud 550 meest.

Nii on lühidalt Paide kooliõpilaste tähtis osa, mida nad etendasid Paide pataljoni formeerimise loos. Kuid ka pataljoni sõjategevuses on nende

osa tähtis eriti selle poolest, et just kooliõpilased, kaks rühma, olid esimesed sõjaliinile minejad.

22. detsembril jõuab Paidesse 35—40 Türi kooliõpilasest koosnev rühm üliõpilase Hans Viirmani juhatusel. Veel samal päeval saadetakse see rühm sõjaliinile ülesandega luurata vaenlast ja takistada tema edasiliikumist. Türi kooliõpilaste rühmale järgneb sama päeva õhtupoolikul ka Paide kooliõpilaste rühm 30—40-mehelises koosseisus lipnik Bergi juhatusel. Neile kahele kooliõpilaste rühmale järgnevad peatselt ka teised pataljoni allüksused ja ühiste pingutustega, jõulu viimasel pühal, pannakse vaenlase pealetung seisma mõne kilomeetri kaugusel Paidest — Mündi—Põhjaku—Vodja joonel. Siit kaugemale vaenlane ei pääse.

5. jaanuaril 1919. a. on lipnik Palli rühmal, kuhu on koondatud Paide kooliõpilased, Müüsleri mõisa juures tõsisem kokkupõrge vaenlasega. Haavata saavad õppur-sõdurid Ots ja Valkenklau.

7. jaanuaril jõuavad sõjaliinile kõik pataljoni allüksused. Kooliõpilased koondatakse 5. roodu lipnik Palli juhatusel alla. Selle roodu koosseisus võtavad Järvamaa kooliõpilased osa kõigist lahingutest kuni 1919. a. aprilli lõpuni.

Misso mõisa (Võrumaal) vallutamisel 20. II 19., langevad 5. roodust vangi õppur-sõdurid Niimann ja Tamm. Kui samal päeval uue pealetungiga vallutatakse mõis, siis leitakse seal punaste poolt metsikult tapetud 38 surnukeha hulgast ka eel-pool tähendatud kahe õppuri tundmatuse ni moontatud laibad.

Viljandi ja Tartu kooliõpilaste roodude formeerimisel tuleb neisse osa Järvamaa õppureid üle, kuna ülejäänud jäävad 7. jalaväe polgu nimetatud roodu veelgi edasi.

Nii on Paide pataljoni formeeri ja õppur-sõduri Pommeri jutustuste järgi arenenud Järvamaa kooliõpilaste tegevus. Ülaltoodu haarab sündmustikku vaid üldjoontes. Arvatavasti on veel paljugi üksikasju õppurite osavõtust sõjategevusest, üksikute õppurite vägitagedest ja muust elu-olust, mis vääriksid jäädvustamist tulevastele põlvetele. Selles mõttes omavad kaaluva tähtsuse asjaosaliste mälestused, sellepärast palun nendelt võimaluse piirideni lahkelt vastutulekut.

VII. Lääne-, Saaremaa ja Valga kooliõpilased.

Lääne- ja Saaremaa ja Valga kooliõpilaste Vabadusesõjast osavõtu kohta ei leidu Vabadusesõja Ajaloo Komitee arhiivis mingisuguseid andmeid. Ainult paaris dokumendis mainitakse, et Lääne- ja Saaremaa kaitseliidus on 1919. a. suvel olnud kooliõpilasi. Need on ka kõik dokumentaalsed andmed nende kahe maakonna kooliõpilaste vabadusesõjaaegse tegevuse kohta.

Valga linna õppurite tegevuse kohta ei ole, kahjuks, mingisuguseid materjale.

Sellepärast ei tohi aga sugugi veel oletada, et mainitud linna ja maade kooliõpilased ei väljendanud mingit osavõttu Vabadusesõjast. Paistab, et õppurid neis kohtades ei olnud organiseeritud, kuid Vabadusesõjast on neist siiski osa võtnud paljud — ühed kutsealustena, teised vabatahtlikudena. Olles jaotatud mitmetesse sõjaväe ja kaitseliidu üksustesse, on dokumentide puudulikuse tõttu nende tegevusest ülevaate saamine täiesti võimatu. Ainult asjaosaliste ja sündmustikkude lähedal olnud isikute mälestused võivad tuua suurt selgitust, sellepärast on tänatud iga vähemgi kaastöö sellel alal.

Juriidilised küsimused.

7. K ü s i m u s: Kas üleajateenija surma korral tema perekonnaliigetele või ülenevatele sugulastele üleajateenijate teenistuse-seadluse § 31 alusel edasimaksetavast teenistusetasust võib toimetada kinnipidamisi surnud üleajateenija riigi- ja eravõlgade katteks?

V a s t u s: Üleajateenijate teenistuse-seadluse (R. T. 19 — 1928) § 31 ja kv. korteriga varustamise seadluse (R. T. 29 — 1929) § 8 põhjal maksetakse surnud üleajateenija perekonnaliigetele ja ülenevatele sugulastele kolme kuu jooksul üleajateenija teenistusetasu ja korteriraha toetusena ja nende rahade saamiseks on neil isikutel iseseisev nõudeõigus riigi vastu. Seega ei saa neid rahasid mitte lugeda surnud üleajateenija päranduse tomбу hulka, mille peale tema kreditoorid võiksid oma nõudmisi pöörata. Neil kaalutlustel tuleb küsimusele vastata eitavalt.

8. K ü s i m u s: Kas riigiteenijate ametsoitade tasuseaduse (R. T. 113 — 1921) § 11 põhjal tuleb komandeerimise päevarahadest maha arvata 20% isikult, kes komandeerimisel viibivad laevadel ja elavad seal ühistel tingimustel laeva meeskonnaga?

V a s t u s: jaatav. § 11 mõtte järgi arvatakse ametsõidu päevarahadest 20% maha kulude katteks, mis riigile on tekkinud prii korteri, kütte ja valgustuse andmisega ametsõidul viibijale, silmaspidades, et komandeeritu, kes kasutab prii korterit, vabaneb selle osa kuludest. Kui laeval viibivad seal tasuta kasutavad prii korterit, siis tuleb seda ka päevarahade maksmisel arvesse võtta.

9. K ü s i m u s: Missuguse ametsõidu tasu alla tuleb ametsõit arvata järgmistel juhtudel: 1) Kaitsevaelane on komandeeritud 24 tunniks linnast linna ja maale, sellest ajast ta viibib 10 tundi vahetpidamata linnas ja 14 tundi maal. 2) Kaitsevaelane on

komandeeritud Tallinnast välisriiki. Tee-
kond Tallinnast kuni üle piiri sõitmiseni
kestab ümmarguselt 8 tundi, viibimine vä-
lisriigis vahetpidamata 3 päeva ja 10 tundi,
sõit tagasi riigipiirist Tallinnani 6 tundi.
Seega komandeerimine kestis üldiselt 4
päeva, millisest ajast komandeeritu viibis 3
päeva ja 10 tundi välisriigis ja kahes osas
14 tundi siseriigis.

V a s t u s: Riigiteenijate ametsõitude
tasuseaduse § 16 (R. T. 43 — 1923) järgi
8—24 tundi kestnud ametsõit arvatakse
terve päeva tasunormi alla ning komandee-
ritu (läkitatu) loetakse päevaraha õigusli-
kuks ärasõidu momendist kuni tagasijõud-
mise momendini. Sama §-i märkuse (R. T.
113 — 1921) järgi välisriigi päevaraha ha-
katakse maksma sellest ajast, mil koman-
deeritav Eesti piiridest välja sõidab kuni
piiriäärseesse maakohta tagasijõudmiseni.

Neist seaduse määrustest tuleb järelda-
da, et juhul, kui 24 tundi kestnud koman-
deerimisajast on vähemalt 8 tundi möö-
dasaadetud kõrgema päevaraha normi õi-
gustavas kohas, päevaraha tuleb komandee-

ritule maksta kõrgema liigi tasunormi järgi.
Seepärast tuleb küsimuse p. 1 tähendatud
kaitseväelane kogu komandeerimisel viibi-
tud aja eest lugeda õigustatuks saada päe-
varaha välisriigi (6. liigi) tasunormi järgi,
ning p. 2 tähendatud komandeeritu — 1.
liigi tasunormi järgi.

10. K ü s i m u s: Kas kohustetäitjale
(ohvitserile) mittevakant ametikohal tuleb
palga maksmiseks kohustetäitmise aega
mitmel mittevakant ametikohal kokku ar-
vata, või tuleb iga ametikohal kohustetäit-
mise aega uuesti arvestama hakata?

V a s t u s: Kv. mittevakant ametikoht.
kohustetäitjate palgaseadluse (R. T. 45/46
— 1925) mõtte järgi kõrgema palga saa-
mist õigustab kohuste täitmine mitte ainult
ühel teatud ametikohal, vaid kõrgema ast-
melistel ametikohtadel üldse. Seepärast tu-
leb arvata, et palga maksmisel selle sead-
luse alusel kuulub arvesse võtmisele kogu
aeg, mil ohvitser vahetpidamata täitis ameti
kohuseid mitmel kõrgemaastmelisel mitte-
vakant ametikohal, kui neile ametikohtadele
on ettenähtud võrdne palganorm. —el.

Mitmesugust.

Süev südamlikku sõprust.

(Dzień serdecznej przyjaźni.)

Möödunud septembris Tallinna maleva
pealik kolonel F. Pinka tagasisõidul
Lvovist laskevõistlustelt peatus kutsutud
külalisena Varssavis. Kolonel F. Pinkat
võtsid Varssavis ülisõbralikult vastu meile
hästi tuntud Eesti sõbrad „Polska Zbrojna“
peatöimetaja, Poola-Eesti sõpruseühingu

esimees ja Poola küttide välispropaganda
juht Vladislav Ludovik Evert,
ühingu sekretär, toimetaja krahv An-
drzej Krasicki, Poola küttide Varssavi
ringkonna ülem major Stefański ja
teisi. Kolonel Pinka Varssavis viibimi-
sest on toodud artikkel ja pilt ajakirjas
„Strzelec“.

(„Strzelec“ nr. 37 — 1931.) K.

Sõjakirjandust.

PRANTSUSMAA.

La Revue d'infanterie.

Nr. 465.

1. juuni 1931. a.

„Makedoonia võit (15.—30. septemb-
rini 1918. a.). Uurimus sõjast mäges-
tikus.“ (Kindral Revol). Episood Maaõisõ-
jast.

„Punane taktika. Skeemid ja jä-
reldused.“ (Kol.-leitnant Mendras). Autor
refereerib kellegi Trifonovi artiklit, mis ilmus
„Sõda ja revolutsioon“ novembri ja detsembri
numbris 1930. a. Artiklis käsitletakse konkreetse

ülesande lahendamise meetodit, millest patal-
joni ülem peab kinni pidama olukorra hinnangul,
otsuse tegemisel ja sellest järgneva käsu
andmisel. Prantslane leiab, et venelased tege-
vat tublisti tööd. Venemaal polevat puudust
loominguvõimelisest intelligentsist. Viieaasta
kava täitmine loovat rahvusliku tööstuse, mis
vajalik baasiks igale moodsale armeele, eriti
aga N. Vene omale.

„Tagasipööre manöövri juure“
(Kapten Loustaunau-Lacau). Oma artikli käes-
olevas peatükis püüab autor defineerida ma-
nöövri mõistet. Autor vaidleb kindral von
Seckt'iga, väites, et mitte inimeste heast välja-
õppest ei olene manöövri vabaduse saavutamine,
vaid üldse manöövri mõiste uuendamisest, mis

väljendub vaenlase hävitamise mitte aga selle maa-ala vallutamises, millel asub vaenlane. Manöövri vabadusele aitavat tulevikus tublisti kaasa tankide arenemiskäik. (Artiklil on järg.)

„Jalaväe relvade tundmine ja kasutamine“. (Major Paillé).

„Laskemoonaga varustamine ja laväes“. (Kapten Laporte). Autor soovib anda laskurkompanidele vankrikesed laskemoona juureveoks, et sellega vältida väsitavat laskemoona seljaskandmist sõdurite poolt.

„Brandenburgi 6. diviis lahingus Herbebois all. Verdun — veebruar 1916. a.“ Episood Maailmasõjast.

Uudiseid välisriikide sõjavägedest. Austria kolonel Zellneri poolt on kogutud andmed jalaväe raskete kuulipildujate ja saaterelvade kohta. Andmed on „värsked“ ja võivad seepärast huvi pakkuda ka meie lujeasakonnale — ettekujutuse saamine sel alal kasutamisel olevatest relvade tüüpidest.

Seadused, dekreedid ja ringkirjad, mis puudutavad jalaväge.

Prantsuse sõjakirjanduse ülevaade.

Bibliograafia.

R. TCK.

SAKSAMAA.

Militär-Wochenblatt nr. 11, 18. IX 1931.

Kordonsõda otsustava operatsioonina. 18. ja 19. sajandite vahetusel kordonsõda oli sõjapidamise viisina tooniandvaks. Seda sõdimissüsteemi põhjustati osalt toliaegse tule võimsusega (püssituli ca 300 sammu, ka-hurite 1000—1500 sammu!).

Kas meieaja tule suur ulatus ja kiirus ei õigustavat kordonsõja uuestisündi? Maailmasõjas serblased, Vene-Poola sõjas poolakad Kievi operatsioonis olevat katsetanud kordonsõja süsteeni, kuid sellega otsustavat lahendust operatsioonides pole saavutanud. Ka kõige passiivsematele kaitseideoloogiale harrastajatele ei tohtivat soovitada kaitsekorraldust kordonsüsteemi kohaselt, vaid liikusõja operatsiooni, nagu selles küsimuses ideaalselt toimis Hindenburg Ida-Preisimaal 1914. a., hävitades kiire ja otsustava manöövriga sissetunginud Vene 2. armeed.

„Kiiresti liikuv üksus“ kui rännaku julgendamise tagaja. Prantsuse määrustiklikke vaateid eelväe ja luureüksuste ülesannetest rännakul. (Järgneb.)

Kindral-leitnant Fischer: Sõja olukorrale vastavatest harjutustest. Praktiline taktika. Rügement kaittsel.

Ratsaväe lendvatest. Vene koostatud ratsadiiviisi lendva Kamionka-Strumilovale, aug. 1914. Koostatud (2. ja 3. ratsabrigaadist) ratsadiiviisi juhtis kindral-major Vannovski. Diiviisis oli tulejõuna 8 r.-k. koosnev komando, (suurtükiväge ei olnud). Vene 5. armeed ülem (kindral Plehve) käskis diviisil Saksa piirikaitse läbi murda ja tungida Galiitsia sügavusse. Kuigi prof. kindral Golovin oma teoses „Galiitsia operatsioon“ jagavat sellele Vannovski ettevõttele palju kiitust, tegelikult olevat aga olnud see kõigiti ebaõnnestunud ettevõte.

Mootorrattur-üksuste võimetest ja tegevuse piiridest. Vene suurtükiväe uuest laskeeskirjast.

Kas Inglismaa desarmeerub?

Reichsheeri elust: Kas praegune saksa kiiver on otstarbne? Ta olevat seda. Kuid

teda kanda tulevat — lahingus; rahuajal ei tulevat kiivri kandmises unustada mõõdutunnet.

Sõjaväelisi teateid. Inglismaa vähendab laevastiku ehitamist. P.-Ameerika Ühendriigid otsivad sillamaterjalide tüüpe, mis kõlbaks tankide üleviimiseks vetest. Sõjakirjandust. K.

N.-VENE.

Voina i Revoluutsia.

(Sõda ja Revolutsioon) kaheksas raamat 1931. a.

Vl. Melikov: V. K. Triandofilovi ja I. K. Kalinovski sõjateaduslik loomine. Mõõdunud suvel lennuõnnetusel hukunud punaväe staabiülema asetäitja Triandofilov ja sõjanõukogu liige Kalinovski olid mõlemad tuntud Nõukogude Vene sõjakirjanikud. Triandofilov uuris meieaja sõja iseloomu, kasutades selleks peamiselt Vene kodusõja kogemusi. Sõjaväe rahuajase õppe alal 1925—1927. a. Triandofilov „Vojennoi Vestnik'us“ ja teistes avaldas rea artikleid, milles teravmeelselt arvustas Vene vanast armeest kaasatoodud õppeviise.

Kalinovski avaldas uurimusi ja artikleid tankide taktikalisest kasutamisest: „Tankid kaittsel“ (1927), „Kiirekäiguga tankid kohtamislahingus“ (1929) ja teisi.

R. Eidemann: Tulevikusõja algperioodi iseloomust. Kuis algab tulevikusõda ja millised on ta esimesed sammud, see huvitab sõjamõtet. Autor tsiteerib Doué'ud, Lundenorffi, Fuller'it, Seeckt'i, näidates kiivorra väljapaistvad sõjakirjanikud ja sõjamõtledjad vastupidikäivalt lahendavad seda küsimust. R. Eidemann'i arvates väikeste löögarmeede võidukäik, samuti õhuvägede kõikvõimsus, olevat äärmusse langemine tulevikusõja esimese perioodi ilme ennustamisel. Üks olevat siiski kindel, et tulevikusõda on massidesõda kõige laiemas mõttes ja võitvat see pool, kus massid kui rindel, nii seljataguses on valmis, kui tarvis, end ohverdama võiduks. Eidemanni arvates enamlastel tulevat kindlasti võita talupoegade poolehoid, selleta olevat võidulootused vähemad. Sõja esimene periood olevat masside organiseerimine, olevat vaid sissejuhatus tõsiseks võitluseks.

A. Rotermel ja G. Kellermann: Lahingu katkestamisest (lahingust väljumisest). Pikem (30 lehek.) taktikaline uurimus: Mõistele „lahingu katkestamine“ (võhod iz boja) on antud järgmised määrangud: „Lahingu katkestamiseks nimetatakse lahingus vaenlasega seotud vägede kõiki neid tegevusi, mille eesmärgiks on end lahti kiskuda vaenlasest, kas kõigi oma jõududega, või ainult peajõududega, — uuteks ümbergrupeerimisteks, uueks manöövraks“. Vastuvõetav olevat ka määrang: „Lahingut pidavate vägede tegevus, mis sihitud nende täieliku manöövrivõime taas saavutamiseks taandumise kaudu, nimetatakse lahingust väljumiseks (lahingu katkestamiseks)“. Tuuakse rida näiteid, kuidas tehniliselt sünnib lahingust väljumine.

I. Kovalev: Kindlustatud maastiku esemete luurest õhust.

S. Sterlin: Vennastamisest. Tuuakse vennastamisest (bratanie) näiteid Maailma- ja kodusõjast. Punaarmee poliitiline juhatus tunnustavat suulist agitatsiooni, kui tugevat relva vastase moraali lagastamiseks. Kuid siiski ei tohtivat lubada vennastamist

kõigil ja kõikjal: vennastada või vat ainult valitud isikud, head agitaatorid.

Iakubov: Buhaara operatsioon. Üldpoliitiline olukord 1920. a. Buhaara sisepoliitiline ja majanduslik olukord 1920. Operatsiooni kava ja poolte operatiivne olukord. Operatsiooni käik. Tulemuseks oli Buhaara nõukogustamine: 14. sept. 1920 kutsuti kokku Buhaara Kurultai (nõukogude esindus). Venelased maksid selle võidu eest kallilt, sest buhaarlased, — (kuigi buhaara sõdureist tuhanded olid varustatud „Berdani“ püssidega, teised tuhandad otlastaetavate püssidega jne. —) kaitsesid algu-

ses oma vabadust mehisel: võitsid üle kaal tehnikas ja arvus, mitte „kõrged“ revolutsiooni- lised ideed, nagu püüab väita autor.

Teadetes välissõjavägedest F. Ogorodnikov refereerib läbimurde kirjeldamist Villers-Cautterée piirkonnas 18.—28. VII 1918. a. prantsuse 10. armee poolt.

V. Kapustin: Bakteriaalsõjast. Saksaste vaateid. Milliste haiguste bakteeriaid oleks võimalik levitada vastase juures. Haiguste loetelu (katk, siberikatki, marutõbi, koolera, düsenteeria, tüüfus, plekitõbi jne.) ja „kõlvulike“ batsillide omadusi. K.

Bibliograafia.

Colonel Herbillon: „Du général en chef au gouvernement“. Ilmunud Pariisis 1930. a. Jules Tallandier kirjastusel kahes raamatus. 382 lk. + 355 lk. Hind?

Kolonel Herbillon, olles Maailmasõja algpäevist kuni sõja lõpuni sideohvitser Prantsuse vägede ülemjuhataja ja valitsuse vahel, on avaldanud oma mälestused päeviku kujul, tuues elavalt esile neid sündmusi ja üleelamusi, mis nimetatud aja jooksul kajastusid vägede juhtimise ja riigi välis- ning sisepoliitika aladel. Raamatu esimene osa on pühendatud ajajärgule, mil prantsuse vägede ülemjuhatajaks oli kindral Joffre, kuna teises osas peegelduvad sündmused kindralite Nivelles'i ja Pétain'i ülemjuhatajate ajast.

Kolonel Herbillon'i mälestused on huvipakkuvad eriti kolmest seisukohast:

- meil avaneb võimalus jälgida pea kõigi sõjaliste sündmuste arenemist Lääne-rindel siduvuses üldiste välis- ja sisepoliitiliste probleemidega,
- näeme seda „sisemist sõda“ ja neid erinevaid arvamusi, mis valitsesid sõjaajal vägede ülemjuhataja ja valitsuse vahel,
- saame ettekujutuse sellest olukorrast, milles tuleb teotseda ja neist raskustest, mida sageli tuleb ületada sideohvitseril.

Huviküllast materjali neil aladel leidub palju. Kõigi selle meeldetuletamine tõendab meile veel kord, et suuremate sõjaliste sündmuste ja strateegiliste probleemide uurimisel peame alati teadlikud olema ka sel ajal valitsenud välis- ja sisepoliitikast, alles siis suudame saada tõelise pildi tegelikust olukorrast. Eriti on see maksev koalitsioonisõja kohta.

Autor omis mälestusis valgustab eriti ka seda võimu ja prestiiži küsimuse pinget,

mis valitses ülemjuhataja ja valitsuse vahel, ja mille tulemusena olid nii hästi valitsuse kui ka ülemjuhataja kriisid. On arusaadav, et sellistel kriitilistel perioodidel sideohvitseri ülesanded ei olnud kerged, sest sageli seda meeelhärma ja pahameelt, mis kogus ühel või teisel poolel, tuli esimeses järjekorras vastu võtta sideohvitseril.

Vaatamata sellele, et kolonel Herbillon'i raamatutes leidub kohati liialt isikupärast käsitlusviisi, puudus mille all kannatab enamik mälestusi, on nad tähelepanuväärivateks allikateks Maailmasõja küsimuste uurimisel.

—bi.

Uue Charleroi suunas.

Õhusõda tulevikus. *)

Oma ülihuvitava raamatu pealkirja valikul on autorit nähtavasti mõjutanud soov hoiatada Prantsuse valitsust, eriti aga õhukaitse korraldamise eest vastutust kandvaid isikuid, Charleroi kordumise eest. Nagu teada, selgus lahingus Charleroi all prantsuse armee puudulik ettevalmistus sõjaks.

Autor omistab õhusõjale tulevikus määratu suure tähtsuse. Omades õige tugeva ettekujutusvõime, kuid selle juures ka nähtavasti võrdlemisi täpsad andmed prantsuse õhuväe seisukorrast ja soliidset tehnilised teadmised ühe või teise lennuväe probleemi lahendamiseks, ta esineb ettepanekutega, millised tunduvad õige julgena meie praeguse aja sõjaväelisele mõtteilmale. Kuid nendest ettepanekutest pärastpoole. Kõigepealt püüame analüüsida põhjusi, mis kutsusid välja säärase raamatu kirjutamise. Neid näib olevat kaks: äraseletamata hirm Saksamaa ees ja prantsuse lennuväe tõesti kehv seisukord. Autor püüab kogu oma energia ja jõuga avada prantslaste silmi lennuasjanduse arengule teinpool Reini, näidates, et prantsuse valitsus ja kõr-

*) Pierre Faure: Vers un nouveau Charleroi. La guerre aérienne de demain. Revue Française'i kirjastus, väljaandja Alexis Redier, 11, Rue de Sèvres, Paris VI-c. Hind Fr. 15.

gem väejuhatuse on Versailles rahulepinguga saavutatud negatiivseid tulemusi. Lennuväe ärakeelamisega Saksamaale on viimane vabanenud neist hiigla summadest, mida Prantsusmaa peab iga aasta kulutama oma mitteaajakohase lennuväe ülevõlpidamiseks. Olles vabanenud eelnimetatud kuludest ja olles kindel prantslaste rahuarmastuse, sakslased oleval andunud eralennuasjanduse arendamisele, luues terve rea suurepärase lennukite prototüüpe, nagu Junkers — G—38, Dornier — D-O-X jne., mille kasutamine lahingulennukina oleval tehniliselt hõlpsasti teostatav. Pealegi võimaldavat saksa lennutööstus ajaviitmata asuda nende lennukite valmistamisele seeriates kaupade. Ühesõnaga, prantslased oma Versailles rahulepingu tingimustega ise asetanud sakslased materjaalselt väga heasse seisukorda. Edasi leiab autor, et sakslased oleval oma lennuasjanduse arendamisel sattunud täiesti õigele suunale. Tuleviku lennuki tüüp oleval raske lennuk, mis suudaks kaasa võtta 50—100 tonni kasuliku koormat. Autori arvates peaks 75-tonnilise lennuki ehitamine praeguste võimaluste juures olema tühine asi. Miks just raske lennuk on otstarbekohasem, selleks autor teeb alljärgneva arvustuse: kui oletada, et on kaks lennukit — üks 1400-se ja teine 40.000 kg kasuliku koormaga, siis on selge, et teise lennuki kasuliku koorma ülestõstmiseks on vaja kuni 30 esimest lennukit; need need 30 lennukit nõuavad 60 lendurit ja vaatlajat-motoristi, kuna 40.000 kg-ne lennuki meeskond ei ületa 12 hinge; järelikult kokku hoitud on 48 kõrge kvalifikatsiooniga töötajad. Samuti kui uurida praeguse aja pommituslennuväe võimalusi, siis näeme, et õõsiseks tegevuseks varustatud 100 lennukit võivad kaasa võtta kuni 80 tonni pomme. Rasket lennukite olemasolul teeksid sama töö ära kaks lennukit (D. O. X. kasulik koorem on 50 tonni). Esimesel juhul oleks vaja 200 meest, teisel — ainult 24. Edasi toob autor terve rea andmeid, mis näitavad rasket lennukite kasulikkust. Üks raske lennuk võivad moodustada palju paenduvama pommitusüksuse kui 50 lennukist koosnev eskadader. Peatudes üldiselt lahingulennuki tüübi juures, avaldab autor arvamist, et selleks võib olla ainult suure kandevõimega lennuk, mis oleks soliidse relvastusega: kiirlaskjad suurtükid ja kuulipildujad. Temalt soovitatud lennuki tüüp peaks omama alljärgneva minimaalse relvastuse: 2 kiirlaskjat suurtükki, 10—12 rasket kuulipildujat tornides ja 2 tugevat helgiheitjat. Lahingulennukite hulka kuuluksid ka n. n. suurtükklennukid, mida tuleks varustada suurtükkidega kaliiber 105—155 mm. Need lennukid moodustaksid õhuarmee. Autor väidab, et kui säärane õhuarmee omaks 500 lennukit à 100 tonni, siis see oleks enam kui 150.000 meheline armee. Ta usub kindlasti, et säärane õhuarmee olemasolul sakslased ei riskeeriks enam otsida õnne sõjas. Ühesõnaga, säärase võimsa õhuarmee olemasolu näib prantslastele oleval tingitud vaid ainult kartusest, et naaber teinepool Reini ei püüaks korraga rikkuda prantslaste rahuarmastuse tundeid.

Autori idee-fixe, nagu ülaltoodust selgus, on suure kandevõimega raske lennuk. See lennuk peab saama Prantsusmaa päästjaks ja panema veendumata Prantsusemaa praegused ja tuleviku

vaenlased ta võitmatutes. Sellest siis tingitud autori äärmiselt arvustav toon oma kodumaa praeguse lennuväe suhtes. Prantsusemaal puuduvad rasked lennukid, Saksamaal neid aga ehitatakse, see asjaolu näib autorit väga närveerivat. Seepärast olevalki Prantsusemaa lennukite tüüp, mis mitte päris lahinguvõimega, siis vähemalt väga nõrk. Merelennuväe kohta tähendab autor suure otsekohesusega (kui seda kuidugi võtta sularahana — R. Tck.), et seal ei oleval ühtegi ajakohast lennukit, väljaarvatud üks hiljuti Inglismaalt ostetud hüdroplaan. Süüdi selles kõigepealt Õhuministeriumi oskamatus, saamatus ja laiskus lennuasjanduse arendamisel. Suured summad on kulutatud lennukite prototüüpide ehitamiseks. Kuid mõned neist prototüüpidest pole suutnud katsetamisel õhku tõusta. Õhuministerium pole seadnud üles lennutööstusele kindlaid eesmärke, sellest oleval siis tingitud, et mitmed lennutehased oleval aastaid töötanud ühe ja sellesama lennuki tüübi juures, tehes seega riigikaitse seisukohalt ebaproduktiivset tööd. Igatahes Õhuministeriumi senine „prototüüpide politika“ oleval olnud rajatud täiesti valele alusele.

Lõpuks tahaks veel peatuda autori ühe huvitava väite juures. Ta tõendab, et väejuhid oleval liialt konservatiivsed, nende töökspidamised tugineval mineviku kogemustele ja nad oleval üldse vähe ettenägijad. Autor on sellest nähtest seda rohkem põrutatud, et sõdade tulemused näitavad tema arvates just vastupidist. Imestab, kuidas sõjaväelised juhid kramplikult kinni hoiavad kunagi kauges minevikus ilmnenuid sõjaprintsiipidest. Nii näiteks oleval väga raske muuta väejuhtide veendumust, et ainult maavägi suudab vallutada ja käes hoida maa-alasid ja et ainult maa-alade vallutamine toob endaga kaasa võidu. Tegelikult, väidab autor, pole Saksamaa kaotuse põhjuseks sugugi maa-alade vallutamine, sest vaheerahu sõlmimisel oli veel kaunis suur osa Prantsusemaa territooriumist sakslaste käes. Põhjused olid siin rohkem moraalse iseloomuga. Autor seab kohe üles küsimuse, et mis sünnib vastase poole rahva moraali suhtes, kui näiteks tähtsamate keskuste kohale ilmuvad rasked lennukid ja sadade tonnide viisi viskavad alla brisantpomme ja gaasipomme. Või mis sünnib rindel asuvate sõdurite moraalis, kui nad näevad ja kuulevad vaenlase lennukite üle peade lendamist — võib olla nende naiste ja laste hävitamiseks, sest lõppude-lõpuks on ju üheks moraalseks teguriks, mis sõdurit rindel hoiab, teadmine, et ta oma kehaga katab oma kodu. Nüüd aga langeb see tegur ära ja tekibki küsimus, missugune on see võim, mis suudaks sõdurit rindel hoida, kui ta teab, et ta oma perekonda niikuinii kaitsta ei suuda. Siit siis lennuväe moraalse mõju rahvale ja sõjaväele. Küsitav on, kas maa-alade vallutamise doktriin omab veel endise tähtsuse või mitte. Autor asub eitavaale seisukohale, soovitates, et ka rahva- ja väejuhid võtaks revideerimisele oma töökspidamised.

Pole huvituseta ära märkida ka autori seisukohta Prantsusemaa õhujõudude kõrgema juhtimise organisatsiooni kohta. Ta leiab, et kuigi nimepidi õhujõud juhatakse Õhuministeriumist, on rida küsimusi, missuguste lahendamise sünnib Sõja- ja Mereministeriumide, s. o. võimult võrdsete organite kaudu. Puudub asutis, mis kõige

nende kolme organi tööd kokkukõlastaks. Soovita luua „Riigikaitse ministeriumi“, kuhu oleksid ühendatud Sõja-, Õhu- ja Mereministeeriumide funktsioonid, kes koostaks üldise riigikaitse eelarve ja oleks vastutav riigikaitse eest terves ulatuses.

*

Ülaltooduga püüdsin lühidalt väljendada Pierre Faure'ilt toodud mõtteid. Pean tähendama, et asudes tema teose uurimisele, paistis nagu ei puuduks sel teosel teatud propagandamaik. Põhjuseks oli siin autori mitte igakord objektiivne suhtumine oma Reini naabri sõjalistesse võimetesse — nende võimete ülehindamine ja soov sel teel luua soodsamat pinda oma ideedele. Kuid süvenedes autori mõttekäiku, olen sunnitud siiski tunnistama, et autor ei ole mitte ainult „sõnadetegija“, vaid sügavalt veendunud oma väidete õiglusest ja isamaalasena rakendab oma energia mineviku varjude kammitsates viivate rahva- ja väejuhtide vabastamisele.

Autori südame põhjast tulev soov anda kodumaa lennuasjanduse (eriti sõjaväe) arengule uus suund, on kõigiti tänuväärne ja väärib tähelepanu. Kuid paistab, et lugupeetud autor oma ettepanekutes kaldub siiski ühekülgsusele. On näiteks terve rida alasid, kus ainult raskete lennukitega pole midagi peale hakata, nagu näiteks koostöö lennuki, jala- ja suurtükiväega, sidelennukid jne., missugusteks otstarveteks kerge lennuk osutub palju *ökonomsemaks*. Teiseks ei arvesta autor küllalt tõsiselt maapealseid õhukaitse vahendeid. Ta väidab küll, et kuigi raske lennuk kujutab endast suuremat märki, mida on kergem tabada, siis olevat see tegelikult siiski raskesti teostatav, sest need lennukid teotsevad väikses arvus ja laial rindel.

Kahjuks unustab autor siin asjaolu, et ühe raske lennuki väljalangemine tähendab kümnete kerge lennukite väljalangemist ja siin muutub lõpuarve tegemine ühe või teise lennuki tüübi suhtes raskeks.

Etteheide väejuhtide konservatiivsusele on veidi liialdatud ja siin pole autor arvestanud väga lihtsat hingeelulist nähet. Inimene usub normaalselt seda, mida ta ise oma silmaga näeb või milles teda tõesti suudetakse veenda. Autorilt toodud näide ei suuda kahjuks kedagi veenda selles, et lõplikku võitu ei anna teatud maa-ala vallutamine. Küsimus võib päevakorrale tõusta vast sellelt seisukohalt, et kas lennuvägi ise suudab vallutada maa-ala ja seda käes hoida? Kahjuks autor seda küsimust ei juurdle.

Mis puutub õhujõudude juhtimise organisatsioonidesse, siis prantslased on jõudnud sama katkise küna juurde tagasi, mille juurest lahkusid paar aastat tagasi. Autorilt tehtud ettepanek on seda huvitavam, et ka Mereministeeriumile soovib ta peale tõmmata risti. Paistab, et riigikaitse küsimuste lahendamise tsentraliseerimise mõttes see ettepanek on otstarbekohane. Kuid siin on terve rida puht tehnilise iseloomuga küsimusi, olenevalt iga välli isearaldustest, millede kompetentset otsustamist on autorilt raske loota ja nõuda, mispärast raske on esitatud organisatsioonide muutmise suhtes võtta lõplikku seisukohta.

Üldiselt on Pierre Faure liikuma pannud rea huvitavaid ja algupäraseid mõtteid, millel kindlasti teatud mõju ei saa puuduma prantsuse lennuasjanduse arengule. Autori elav ja stiilne väljenduseviis kergendavad tunduvalt ta mõttekäigu jälgimist.

R. Tek.

Sport.

K. Ü. Õ. üleajateenijate kogu tegev- ja toetajaliikmete vahelised laskevõistlused.

K. Ü. Õ. üleajateenijate kogu liikmete omavahelised laskevõistlused peeti 20. sept. 1931. a. Tondi lasketiirudes. Võistlused algasid kell 0800.

Võistlusi peeti:

- Punktilaskmine kv. vintpüssidest „A“ klass — auhindu 6.
- Punktilaskmine kv. vintpüssidest „B“ klass — auhindu 7.
- Punktilaskmine spordipüssidest kal. 22 — auhindu 6.
- Punktilaskmine 9 mm püstol-brovningutest — auhindu 6.

Kohtadele tulid järgmised kogu liikmed:

„A“ klass — kaugus 300 m:

- Veltv. Vilberg — Allohv. kool. — 519 silmaga.
- Veltv. Miller — Allohv. kool. — 455 silmaga.
- N. a.-o. Jaanson, Villem — Allohv. kool. — 449 silmaga.
- V. a.-o. Loit — Allohv. kool. — 444 silmaga.
- Veltv. Kurrut — Sõjakool — 414 silmaga.
- V. a.-o. Talkop — Allohv. kool. — 408 silmaga, võimalikust 600 silmast.

„B“ klass — kaugus 300 m:

- N. a.-o. Lessel — Sõjakool — 210 silmaga.
- V. a.-o. Lokotar — Allohv. kool. — 185 silmaga.
- V. a.-o. Vetka — Sõjakool — 184 silmaga.
- V. a.-o. Kivistik — Allohv. kool. — 177 silmaga.
- V. a.-o. Egalik — Allohv. kool. — 173 silmaga.
- N. a.-o. Veide — Sõjakool — 172 silmaga.
- N. a.-o. Aid — Sõjakool — 170 silmaga võimalikust 300 silmast.

Spordipüssidest kal. 22:

- N. a.-o. Jaanson, Villem — Allohv. kool. — 259 silmaga.
- V. a.-o. Lokotar — Allohv. kool. — 253 silmaga.
- Veltv. Miller — Allohv. kool. — 251 silmaga.
- Veltv. Vilberg — Allohv. kool. — 247 silmaga.
- N. a.-o. Lessel — Sõjakool — 245 silmaga.
- V. a.-o. Loit — Allohv. kool. — 242 silmaga võimalikust 300 silmast.

9 mm püstol-brovningutest:

- Veltv. Kurrut — Sõjakool — 129 silmaga.
- V. a.-o. Kivistik — Allohv. kool. — 126 silmaga.

3. N. a.-o. Eistrat — Sõjakool — 122 silmaga.
4. V. a.-o. Lokotar — Allohv. kool — 119 silmaga.

6. V. a.-o. Järv — Sõjakool — 115 silmaga võimalikust 150 silmast.

Võistlustest osavõtjaid oli üle 50 kogu liikme. Ilm oli ilus, mispärast võistluste läbiviimine oli ladus. Võistlusi külastasid teiste hulgas ka laskemeister kol. Siir major Lippusega. Laskemeister oli tagajärgedega rahul. O. Gr.—

Eesti — Läti 1:2 (1:0).

Pühapäeval, 27. septembril s. a. peeti Riias sealse N.M.K.Ü. spordiväljal 16. Eesti-Läti maavõistlus jalgpallis.

Maavõistlus lõppes 2:1 Läti kasuks, poolaeg 1:0 Eesti eduga. Eesti heaks läi värava 8. minutil vä. Kass. Esimesel poolajal oli Eesti meeskond täielikus ülekaalus. Ka teisel poolajal, kuni 21. minutini, mil lätlased viigistasid seisu, oli Eesti ülekaal ilmne. Viigivärvast peale said

lätlased rahva poolt kiitvat ergutust juurde ning hakkasid tegema marulist pealetungi. Lähimurded neil siiski ei õnnestanud. Viimasel minutil, enne lõppvile, said lätlased nurgalöögi. Nurgalöögist löödud pall satub meie värava ligdale, mida Einmann eemale püüab tõrjuda, kuid seejuures pall aga riivab temal kätt, ning täppis vahekohtunik annab 11. meetri karistuslöögi, mille ka lätlane Staner võrku toimetab. 25 sekundit hiljem lõppes maavõistlus. Kohtunikuna toimus dr. Lustgarten — Poola, äärmise täpsusega.

Võistluste vältel tegi Eesti väravalööke 21, Läti — 16. Nurgalöögid 7:2 Läti eduks. Vabalööke Eesti kasuks 17, Läti — 14.

Käesoleval aastal oleme Lätiga mänginud 3 mängu, milledest kaks esimest — maavõistlus ja Balti turniir — on lõppenud meie eduga, kuna viimane — Läti. Väravate vahekord kolmel võistlusel 5:3 Eesti kasuks. 16. maavõistluse järele on väravate vahekord 25:23 Eesti kasuks.

L—ks.

SISUSTIK: A. Traksmann. Muljeid Rootsist ja Rootsi sõjaväe 1931. a. manöövritest. — Läti laevastiku juhatajate vahetuts. — H. Sepp. Põhja-Eesti ala Rootsile allutamise. — G. M. Maailm majanduskriisi kütkeis. — E. A. Breitenfeldi lahingu 300-aastapäeva puhul. — A. V. Lennuvõistlused. — -en. Gaasikaitse nädal. — J. L. RKKK soomusrongid ja nende kasutamise põhimõtteid lahingus. — J. Aksel. Lahinguolukorras sooja söögiga varustamise küsimusi j. m.

Vastutav toimetaja kolonel A. TRAKSMANN. Väljaandja „Sõdur“, Tallinn, Toompeal, Toomkooli tän. 7.

Aksia-Selts

„Aivaz“

Tallinn, Soo tän. nr. 27.

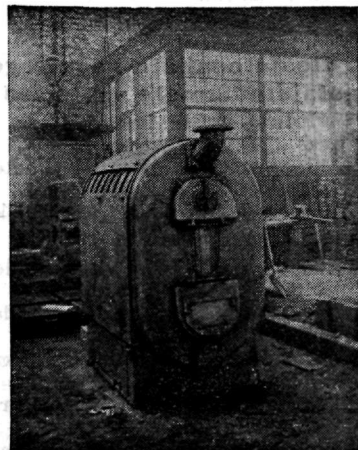
Tel. 439-47 ja 439-49.

Valmistab malmist soojavee- ja madalrõhu-auru

keskkütte katlaid

igas suuruses.

LÄHEMAD ANDMED JÄRELPÄRIMISEL.

Toimetus ja talitus Toompeal, Toomkooli tän. 7. Kõnetr.: Sõjaväe 163.
A.-S. „ÜHISELU“ trükk, Tallinn, Pikk tän. nr. 42.

Põllumajanduslik

O.-ü. „OVO”

ostab piiramata arvul aasta ümber

KANAMUNE

ja maksab kõrgemat päevahinda

Jaoskonnad igas maakonnalinnas
ja kogumispunktid üle maa.

KONTOR: Tallinn, Suur Karja 18-d.
Telefon 445-71, 447-53.

KESKLADU: Tallinn, Estonia pst. 13.
Telefon 307-25

Telegrammid „OVO“ Tallinn,
postkast 246.

Osaühisus

**„Naha, hobuseriistade,
raua ja saapakauplus“**

Tallinn, Estonia puistee 15.
Telefon (2)12-55.

Soovitab oma täielikumast naha-
kaupade laost igat sorti nahku:

pastla (koore park), **pinsoli**,
talla, platt, valge ja värviline
kroom, ševro ševrett ja
palju muid sorte.

Oma sadulsepa töökoda.

Hooajaks **kalosse** rikkalikus
valikus.

Jalanõud — alates juhtnahast
kuni lakk-kingani. — Hinnad võistluseta.

„Raudnahk“

Kaubamaja

JOH. TUSTI

Tallinn, Suur Karja tän. 17.
Kõnekaari 908.

Soovitab suures valikus

veine,
napse,
likööre.

Kodumaa: **Alko, Rosen, Luscher-Mattien,**
Calorica, Viktoria, Valga, Emlo
ja Tartu Aiavilja. Välismaa: **Bisquit**
Dubouché, Martell, Ed. Dupuy Co,
Hennessy ja uudisena **Inglise Whisky**
White Horse.

P. S.

Värskelt praetud **oakohvi** ja rikka-
lik valik **koloniaal kaupadest.**

Kõik kaubad saadud otse kodu- ja välis-
maa vabrikutest.

Hinnad väljaspool võistlust!

Taimevõitehas

„EESTI KOKOWAR“

Tallinnas,

Volta tänav nr. 3.
Tel. nr. 439-53, 441-96.

*

Ostke ainult
kõrges headuses

taimevõid

„Asta“

Õliriidest merimeeste ülikonnad
Õliriidest vihmaalitud
Veekindlad põlled

Eriosakond:

Gaasikaitse ülikonnad

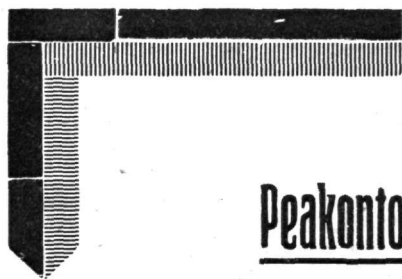
Address:

Eestimaa Õliriidetehas

Tallinn, Lembitu 21

Telefon (20)6-01

**New Consolidated Gold Fields,
Limited.**

EESTI OSAKOND

Peakontor: V. Viru 12, Tallinn

Telefon: 428-16, (2)29-44

Telegrafi aadress:

Õlivabrik:
KOHTLAS.

Consoloil Tallinn